

II a. III a. IV a. V a.

LAIKAS

Istorijos vadovėlis

II dalis

7

UDK 931(075.3)

La-127

Lietuvos ir pasaulio istorijos vadovėlis, skirtas mokytis istorijos 7 klasėje
Atnaujintas ir parengtas pagal galiojančią pagrindinės mokyklos istorijos mokymo
programą

Vadovėlis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus

Projekto vadovai: Karolis Mickevičius, Rytas Šalna, Ignas Kapleris

Autoriai: Ignas Kapleris, Antanas Meištas, Karolis Mickevičius, Rytas Šalna,
Ingrida Šotlandaitė-Juzefovičienė, Živilė Tamkutonytė-Mikailienė

Konsultantai: habil. dr. Rimutė Rimantienė, doc. dr. Lidija Šabajevaitė,
doc. dr. Valdemaras Šimėnas

Redagavo Danutė Kuodienė

Žemėlapius sudarė Arūnas Latiška

Dizaineriai ir maketuotojai: Ramūnas Gedutis, Arūnas Latiška

Dailininkai: Vilius Jurkūnas, Šarūnas Miškinis, Marius Zavadskis

© Ignas Kapleris, Antanas Meištas, Karolis Mickevičius, Rytas Šalna,
Ingrida Šotlandaitė-Juzefovičienė, Živilė Tamkutonytė-Mikailienė, 2013

© Leidykla „Briedis“

ISBN 978-9955-26-433-0

VI Graikų pasaulis	108
1. Miestų-valstybių šalis	110
2. Graikų kolonizacija	112
3. Olimpo dievai ir didvyriai	114
4. Olimpinės žaidynės	116
5. Atėnai – amatų ir prekybos centras	118
6. Sparta – karių polis	120
7. Graikų ir persų karai	122
Skyriaus santrauka	124
Gyvoji istorija. Senovės graikų teatro kaukės	125
Istorija iš arčiau. Troja: legendos ir tikrovė	126
Ar išmokai?	128

VII Senovės Graikijos klestėjimas	130
1. Graikija – demokratijos gimtinė	132
2. Graikų šeima ir buitis	134
3. Graikų teatras	136
4. Mokslas senovės Graikijoje	138
5. Graikų menas	140
6. Aleksandras Makedonietis	142
7. Helenistinis pasaulis	144
Skyriaus santrauka	146
Gyvoji istorija. Vandens laikrodis – klepsidra	147
Istorija iš arčiau. Senovės pasaulio stebuklai	148
Ar išmokai?	150

VIII Nuo miesto iki imperijos	152
1. Roma nuo miesto iki karalystės	154
2. Romos respublika	156
3. Romėnų visuomenė	158
4. Roma – mokslo ir teisės centras	160
5. „Duonos ir žaidimų!“	162
6. Romėnų užkariavimai	164
7. Julijus Cezaris – karvedys ir diktatorius	166
Skyriaus santrauka	168
Gyvoji istorija. Kaip rengėsi romėnai?	169
Istorija iš arčiau. Romėnų termos	170
Ar išmokai?	172

IX Romos imperijos klestėjimas ir žlugimas	174
1. Roma tampa imperija	176
2. Kaip gyveno romėnai?	178
3. Menas ir religija senovės Romoje	180
4. Roma – pasaulio sostinė	182
5. Žemės ūkis, amatai, prekyba	184
6. Krikščionybės atsiradimas	186
7. Imperijos saulėlydis	188
8. Barbarai nusiaubia Romą	190
Skyriaus santrauka	192
Gyvoji istorija. Mozaika – romėnų gyvenimo veidrodis	193
Istorija iš arčiau. Pompėja – atrastas miestas	194
Ar išmokai?	196

Sąvokų rodyklė	198
Laiko juosta	199

Graikų pasaulis

Mes esame europiečiai. Bet ar žinome, iš kur kilo mūsų žemyno pavadinimas? Pasak graikų legendos, Viduržemio jūros pakrantėje kitados gyveno Europė, Finikijos karaliaus Agenoro duktė. Nepaprasto grožio merginą pamilo dievas Dzeusas. Pasivertęs baltu jaučiu, pagrobė Europę ir nugabeno į Kretos salą. Ten jiems gimė sūnus Minas – būsimasis Europos pirmosios civilizacijos valdovas. Kaip tik senovės Graikijoje – Europos civilizacijos lopšyje – užsimezgė ir plėtojosi Vakarų civilizacijos meno, mokslo, politikos tradicijos. Šiame skyriuje pradedame pažinti su antikinė Graikija.

1 Jaučio galva iš Kretos. Kretos gyventojai per religines apeigas garbino jaučius. 1700–1600 m. iki Kr.

Ką žinome apie Graikijoje gyvavusias civilizacijas?

Archeologų kasinėjimai atskleidė senovės Graikijos civilizacijos istorijos ankstyvąjį laikotarpį. III–II tūkst. m. iki Kr. politikos ir kultūros centras buvo Kreta, vėliau – Mikėnų miestas. Graikų tautos istorija prasidėjo tada, kai į Balkanų pusiasalį atkeliavo achajų ir dorėnų gentys. Pusiasalyje bei šimtuose gretimų salų įsikūrę graikai vadino save helenais, o šalį – Heladą. Graikija nebuvo vientisa valstybė. Ją sudarė atskiri nepriklausomi miestai-valstybės, vadinami poliais. Svarbiausi – Atėnai ir Spárta. Nors miestus skyrė kalnai ir vandenys, visus graikus vienijo bendra kalba, papročiai, tikėjimas. Kas ketverius metus iš visų Helados kampelių traukė graikai į olimpinės žaidynės. Derlingos žemės stygius, nuolatiniai miestų-valstybių vaidai skatino graikus ieškoti laimės svetur. Nuplaukę tūkstančius kilometrų nuo gimtųjų polių, jūrų pakrantėse jie kūrė naujas gyvenvietes – kolonijas. Iš jų graikų kultūra bei gyvenimo būdas plito svečiose šalyse.

2 Ant kalvos iškilęs aukštutinis miestas – akropolis – iki šiol primena senovės Atėnų galybę ir šlovę.

3

Graiķų pasaulis.

Akròpolis [gr. *akros* – aukštutinis + *polis* – miestas]

Atòmas [gr. *atomos* – nedalus]

Demokràtija [gr. *dēmokratia* – liaudies valdžia]

Èureka [gr. *heurēka* – radau]

Filosòfija [gr. *philosophia* < *phileō* – myliu + *sophia* – išmintis]

Geomètrija [gr. *geōmetria* – žemės matavimas]

Hipotèzė [gr. *hypothesis* – spėjimas]

Idėja [gr. *idea* – sąvoka, vaizdinys]

Mùzika [gr. *musikē* (technē) – mūzų menas]

Poèzija [gr. *poiēsis* – kūryba, kūrinys]

Polìtika [gr. *politikē* – valstybės valdymo menas]

Teàtras [gr. *theatron* – reginio vieta, reginys]

4

Iš graiķų kalbos kilę tarptautiniai žodžiai.

1. Miestų-valstybių šalis

2 Graikų poetas Homeras, gyvenęs apie VIII a. iki Kr.

3 Auksinė kaukė, rasta karalių kapuose Mikėnuose. XVI a. iki Kr.

1 Ankstyvosios graikų civilizacijos.

Šalis tarp jūrų

Graikija – šalis tarp jūrų su daugybe salų. Pakrantė labai raižyta, čia daug žvejybai ir laivininkystei patogių užutekių. Didžiąją pusiasalio dalį apima iki pat jūrų besidriekiantys kalnai, kurie vienur kitur juosia nedideles pajūrio lygumas. Aukštų ir sunkiai įveikiamų kalnagūbrių virtinės trukdė Graikijos sritims susisiekti: dažnai patogiau buvo apiplaukti šalį negu leisti sausumą per kalnus. Retai pasitaikančiose derlingose lygumose graikai augino javų, o akmenuotos įkalnės tiko vynuogynams, alyvmedžiams sodinti, verstis gyvulininkyste.

Dirbamos derlingos žemės stigo, o ir esanti negalėjo išmaitinti visų gyventojų. Žmonės kėlėsi į miestus ir ėmėsi amatų, prekybos ar jūreivystės.

Kretos ir Mikėnų civilizacijos

III tūkst. iki Kr. Kretos saloje susikūrė pirmoji Europos civilizacija. Jos gyventojai turėjo savo raštą, labirintą primenančius valdovo Mino rūmus Knose, buvo sumanūs pirkliai. Tūkstantį metų klestėjusią civilizaciją sužlugdė gamtinė katastrofa sukėlęs Teros ugnikalnio išsiveržimas.

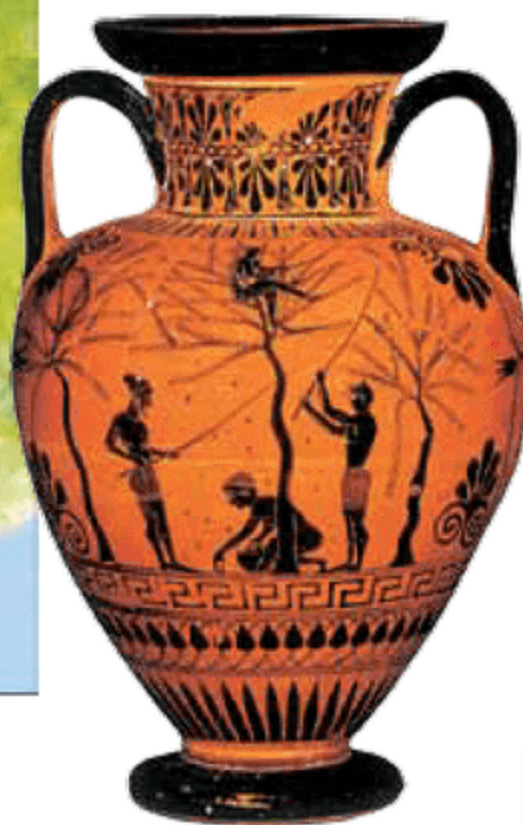
XVII a. iki Kr. Graikijoje įsitvirtinusios achajų gentys sukūrė naują civilizaciją. Jos centru tapo Mikėnų miestas. Achajai tvirtoves statė ant kalvų, apjuosdavo aukštomis sienomis. Siekdami įsiviešpatauti visame Egėjo pasaulyje achajai atliko daugybę karo žygių. Paskutinis didžiulis jų žygis surengtas į Trojos, dar vadinamos Ilionu, miestą Mažojoje Azijoje.

4 Karaliaus Mino rūmų (III tūkst. iki Kr.) rekonstrukcija. Sudėtingas rūmų planas su daugybe kambarių bei klaidžių koridorių priminė labirintą. Pasak graikų legendos, šiuose rūmuose valdovas laikęs įkalintą Minotaurą – pabaisą žmogaus kūnu ir jaučio galva.

5 Polio schema.

Agorà – svarbiausia senovės Graikijos miestų aikštė.

Akròpolis – įtvirtintas aukštutinis miestas.

Bárbarai – graikams: visi žmonės, kurie nekalbėjo graikiškai.

Pòlis – antikinio pasaulio miestas-valstybė.

6 Valstiečiai nuima alyvuogių derlių. Piešinys vazoje. VI a. iki Kr.

7 Iš senovės graikų mąstytojo Aristotelio veikalo. IV a. iki Kr.

Negalima įsivaizduoti šeimos, neturinčios darbo įrankių. Esama dviejų įrankių: gyvų ir negyvų. Vergas yra gyvas įrankis. Yra viršesnių žmonių, kaip kad ir siela yra viršesnė už kūną. Fizinių jėgų panaudojimas yra tai, ko geriausio gali tikėtis vergai: jie yra vergai iš prigimties. Vergovė yra teisinga, nes naudinga patiems vergams.

Aristotelis. Politika, Vilnius, Pradai, 1997.

Eiliuota šio karo istorija pasakojama garsiausiose senovės graikų poemose „Iliada“ ir „Odiseja“. Jas sukūrė aklas poetas **Homeras**. Mokslininkai ilgai manė, jog pasakojimai apie Trojos karą tėra poeto išmonė. Tačiau XIX a. archeologų kasinėjimai patvirtino, kad toks karas tikrai vyko (žr. 126–127 p.).

Bronzinius ginklus naudojantys achajai nepajėgė priešintis geležiniais ginklais kovojantiems karingiems indoeuropiečiams dorėnams. Klestėjusi Mikėnų civilizacija žlugo. Graikijos istorijoje prasidėjo tamsieji šimtmečiai. Nuolatiniai karai ir badas alino šalį, iro didingi rūmai, buvo pamiršti senieji amatai ir menai.

Po trijų šimtų metų Graikija atgimė. Prasidėjo naujas šios civilizacijos gyvavimo laikotarpis.

Šimtai mažų valstybių

Senovės Graikija nebuvo vientisa valstybė. Dėl gamtos sąlygų ypatumų žmonės telkėsi į atskiras bendruomenes, išsibarsčiusias po visą šalį. Jos gyvavo kaip nepriklausomi miestai-valstybės, graikų vadinami **pòliais** (žr. 109 p. 3).

Polį sudarė miestas ir aplinkiniai kaimai. Graikų miestai mažai skyrėsi vienas nuo kito. Centre paprastai buvo turgaus aikštė – **agorà**. Aplink ją rikiavosi polio gyventojų namai. Ant kalvos puikavosi **akròpolis** – aukštutinis miestas, kuriame stovėjo tvirtovė, šventyklos, kiti pastatai.

Polį visuomenę sudarė dvi pagrindinės grupės: laisvieji gyventojai ir vergai. Tik laisvieji polyje gimę vyrai turėjo teises dalyvauti valdyme ir pareigas atlikti karinę tarnybą. Vergai buvo laisvųjų žmonių nuosavybė.

Graikijoje gyvavo keli šimtai polių, kurie nuolat kovojo tarpusavyje dėl įtakos. Tačiau visus graikus vienijo bendra kalba, tikėjimas, tie patys papročiai. Graikai vadino save helenais, o šalį – Heladą. Visus, kurie nepriklausė jų pasauliui, vadino **bárbarais**.

1. Apibūdink Graikijos gamtos sąlygas 1. Kuo jos skiriasi nuo didžiųjų upių civilizacijų sąlygų?
2. Įvardyk ir žemėlapyje 109 p. 3 nurodyk pirmąsias senovės Graikijos civilizacijas. Dėl kokių priežasčių jos žlugo?
3. Kokių žinai senovės graikų poeto Homero 2 kūrinį? Apie ką jie?
4. Dėl ko senovės Graikija buvo nevientisa valstybė? Nurodyk svarbiausias graikų polio dalis 5.
5. Susiskirstykite į grupes ir aptarkite Aristotelio nuomonę apie vergovę 7. Su kuriais senovės filosofo teiginiais nesutiktumėte?

2. Graikų kolonizacija

2 Sirenos. Mitinės būtybės paukščio kūnu ir moters galva, dainomis viliojusios jūrininkus į pavojingas vietas, kur jie žūdavo. Puodelio qšos detalė. VII a. iki Kr.

3 Vazoje vaizduojamas Trojos karo dalyvis Odisejas. Norėdamas išgirsti sirenų balsus, įsakė prišti jį prie laivo stiebo, kad sirenos nepražudytų vandens gelmėse. V a. iki Kr.

1 Graikų ir finikiečių kolonijos. VIII–VI a. iki Kr.

Graikai ieško naujos tėvynės

Graikų poliai nepajėgė sutalpinti sparčiai daugėjančių gyventojų. Nemažai žmonių buvo priversti palikti tėvynę ir persikėlė į tolimus kraštus. Dauguma graikų vyko vildamiesi svetur įsigyti dirbamos žemės. Kiti rengėsi į kelionę tikėdamiesi pasipelninti prekiaudami. Pralaimėję kovas dėl įtakos ar valdžios būdavo ištremiami ar patys palikdavo gimtąjį polį. Dar kiti traukė vedami nuotykių aistros.

Jūrininkai tuomet dar neturėjo kompas, patikimų jūrinių žemėlapių, tad plaukiojo tik dieną, nuo salos iki salos, stengėsi nenutolti nuo kranto. Dėl plėšimų baimės prekybinius laivus lydėjo manevringi karo laivai. Pradžioje graikai išvykdavo iš tėvynės net nežinodami, kur įsikurs, kas jų laukia svetimame krašte. Vėliau kiekvienas polis susirado vietovę, į kurią siuntė savo žmones.

Graikų įkurtos gyvenvietės buvo vadinamos **kolonijomis**. Jos nepriklausė nuo įkūrusio miesto ir tapdavo dar vienu graikų poliu. Šis galėjo plėstis ir steigti savo kolonijas. V a. iki Kr. jūros pakrantėse nuo Ispanijos iki Kaukazo buvo įkurta šimtai graikų kolonijų. Vienas senovės rašytojas yra pasakęs, jog graikai savo kolonijose ant jūros kranto tupėjo kaip varlės ant kūdros krašto. Tačiau ne vien graikai kūrė

kolonijas Viduržemio jūros pakrantėse. Jie varžėsi su gabiais jūrininkais ir sumaniais prekytojais – **finikičiais**. Iš finikiečių graikai perėmė ir ištobulino abėcėlę, laivybos įgūdžius.

Gyvenimas kolonijose

Išsikėlę į svečias šalis graikai kūrėsi netoli jūros. Prie patogios įlankos ar didelės upės žiočių pasistatytą miestą apjuosdavo gynybine siena. Kolonistai stengėsi taikiai gyventi su vietiniais ir bendradarbiauti. Bet neretai kylančius nesutarimus sprendė ginklu. Kolonijų gyventojai vertėsi žemdirbyste, žvejyba, amatais, prekyba. Tarp kolonijų ir Graikijos vyko intensyvi prekyba.

4 Graikų kolonijos rekonstrukcija.

5 Prekybinį graikų laivą seka piratų galera. Piešinys vazoje. VI a. iki Kr.

Į šalį buvo gabenami grūdai, metalai, vergai, o iš jos kolonistai vežė amatinių dirbinių. Prekybai palengvinti pradėtos kaldinti **monėtos**.

Kolonijose gyvenantys graikai nepamiršo savo tėvynės, o miestą, kuris įkūrė jų koloniją, vadino miestu motina. Nesvarbu, kur būtų gyvenę, graikai laikė save viena tauta. Į gimtąją Graikiją keliavo šventi dievų garbei rengiamų švenčių, kas ketveri metai vyko į sporto žaidynės.

6 Šių dienų istorikas pasakoja apie senovės graikų Masalijos koloniją

Masalija (Marselis) buvo įkurta apie 600 m. iki Kr. Fokajos graikų iš Mažosios Azijos. Apštas aukštų balto akmens uolų ir saugomas netoli kranto esančios salos puikus senosios Masalijos uostas daugiau nei 2500 metų buvo stambus prekybos ir kultūrinio gyvenimo centras. Čia valdė pirkliai. Masalijos gyventojų prekybiniai keliai nusidriekė labai toli į visas puses. Prekybinius centrus pirkliai pašvęsdavo jų deivei globėjai – Efeso Artemidei. Masalijos jūreiviai nebijodavo išplaukti į vandenyną už Heraklio stulpų (Gibraltaro sąsiaurio); manoma, kad šiaurėje jie pasiekė Islandiją, o pietuose – dabartinį Senegalą.

N. Davies. Europos istorija, Vilnius, Vaga, 2002, p. 126.

Kolonijų atsiradimas turėjo didelę reikšmę ir Graikijai, ir toms šalims, kuriose buvo įkurtos. Prekiaujančioje su kolonijomis Graikijoje padidėjo amatininkų dirbinių paklausa, o tai skatino amatų ir prekybos plėtrą. Naujieji graikų kaimynai susipažino su jų kalba, architektūra, gyvenimo būdu.

8 Prekes sveriantys pirkliai. Piešinys vazoje. Apie 550 m. iki Kr.

Finikiėčiai – Viduržemio jūros rytų pakrantėje gyvenusi tauta.

Galerà – dviejų arba trijų burių irklinis karo laivas.

Kolònija – išeivių iš kitos šalies gyvenvietė.

Monetà – metalinis pinigas.

7 Pirmosios monetos, nukaldintos VII a. iki Kr. Mažajoje Azijoje esančioje Lidijos karalystėje. Iš čia paplito Graikijos kolonijose, vėliau – žemyninėje Graikijoje. V a. iki Kr.

1. Išvardyk priežastis, dėl kurių graikai kūrė kolonijas svečiose šalyse.
2. Remkis **1** Europos politiniu žemėlapiu ir sudaryk sąrašą dabartinių Europos šalių, kuriose buvo graikų kolonijų.
3. Išnagrinėk **4** ir **6**. Papasakok apie gyvenimą kolonijose.
4. Apibūdink graikų laivus **5**. Dėl ko graikams buvo labai svarbu išmanyti jūreivystę?
5. Kokią naudą kolonijos teikė Graikijai ir kraštams, kur jos buvo įkurtos?

3. Olimpo dievai ir didvyriai

1 Graikų dievai:

1 – Arėjas – karo dievas; 2 – Afroditė – meilės ir grožio deivė; 3 – Hermis – dievų pasiuntinys ir keliautojų globėjas; 4 – Hestija – šeimos židinio globėja; 5 – Poseidonas – jūrų dievas; 6 – Atėnė – išminties ir karo deivė; 7 – Dzeusas – dievų valdovas, dangaus ir griausmo dievas; 8 – Hera – santuokos deivė, Dzeuso žmona; 9 – Apolonas – šviesos ir menų dievas; 10 – Artemidė – medžioklės deivė; 11 – Hefaistas – ugnies ir kalvystės dievas; 12 – Demetra – žemdirbystės ir derlingumo deivė.

2 Pitija pranašauja ateitį.
Piešinys vazoje. V a. iki Kr.

3 Delfų griuvėsiai.

Graikų dievai

Senovės graikų religija buvo **politeistinė**. Garbinta dešimtys dievų ir deivių. Graikai tikėjo, kad gamta ir žmonės priklauso nuo dievų valios. Savo dievus jie įsivaizdavo kaip nemirtingus, nežemiško grožio ir stiprumo žmones, kurie nerūpestingai gyvena auksiniuose Olimpo kalno (žr. 109 p. 3) rūmuose. Jiems vadovauja dievų pora – Dzeusas ir Hera. Dievai, kaip ir žmonės, gyvena kasdienį gyvenimą: moka pykti, apgaudinėti, būti neteisingi. Graikai turėjo daugybę dievų. Dvylika svarbiausių vadinami olimpiečiais. Kiekvienas polis garbino savo dievą, o kai kuriuos – visa šalis. Be Olimpo dievų, būta begalės mažesniųjų dievų ir dievybių – **nimfų** ir **satyrų**, globojančių miškus, upes, laukus.

Graikai manė, jog mirusio žmogaus siela keliauja į požemio karalystę, tamsią karaliaus Hado viešpatiją. Ten trys teisėjai vertina gerus ir blogus žmogaus darbus.

Dievai, kaip ir žmonės, turi savo gyvenimo istorijas. Graikai sukūrė daugybę **mitų** ir legendų apie dievų gyvenimą ir darbus.

Šventyklos ir orakulai

Tikėdamiesi pelnyti dievų palankumą graikai aukoję aukas, statė šventyklas, dievų garbei rengė šventes su eitynėmis ir šokiais. Šventykloms vadovavo žyniai bei žynės. Visoje šalyje garsėjo Dzeuso šventykla Olimpijoje, Apolono šventykla Delfuose, Atėnės Partenonas (žr. 109 p. 3). Į jas per šventes plūdo graikai iš visos Helados.

Prieš priimdami svarbius gyvenimo sprendimus graikai privalėjo sužinoti dievų valią. Tada jie kreipdavosi į **orakulus**. Išymiausias orakulas buvo Delfuose, mieste, kurį žmonės laikė pasaulio centru. Čia per žynę pitiją buvo aiškinama dievo Apolono valia. Daugelis graikų miestų, norėdami gauti patarimą, kaip spręsti politinius klausimus, siuntė į Delfus pasiuntinius.

Graikų religijoje nepaprastai svarbūs buvo šeimos papročiai. Kiekvienų namų kieme ant įrengto altoriaus dievams aukotos aukos: vynas, pienas, paukščiai bei gyvuliai. Aukoti reikėjo pagal griežtas taisykles. Kaip jų laikomasi, prižiūrėjo žyniai ar žynės.

Graikų didvyriai

Iš kartos į kartą graikai perdavė pasakojimus apie savo legendinių didvyrių žygius. Didvyriai paprastai buvo įsivaizduojami kaip dievo ir mirtingos moters vaikai: stipresni ir drąsesni už paprastus žmones.

Kretos saloje sukurtas mitas apie didįjį išradėją Dedalą ir jo sūnų Ikarą, kurie atliko pirmąjį skrydį žmonijos istorijoje. Graikai labai mėgo pasakoti mitus apie bebaimius galiūnus Tesėją ir Heraklį. Jiems niekas negalėjo prilygti jėga ir mokėjimu valdyti ginklą. Tesėjas nužudė Kretoje gyvenantį pabaisą Minotaurą ir išvadavo labirinte įkalintus jaunuoliūsus. Heraklis, dievo Dzeuso sūnus, atliko dvylika žygdarbių ir įgijo didžiulę šlovę. Jis buvo vienintelis žmogus, kuriam dievai suteikė nemirtingumą ir priėmė į savo tarpą Olimpo kalnė.

4 Mitas apie Dedalą ir Ikarą

Daug nuostabių meno kūrinių sukūrė Dedalas Kretos karaliui Minui. Jis pastatė jam garsiuosius Labirinto rūmus su tokiais painiais koridoriais, jog, kartą įžengus į juos, neįmanoma buvo rasti kelio atgal. Tuose rūmuose Minas įkalino baisųjį Minotaurą – pabaisą žmogaus kūnu ir jaučio galva.

Ilgai gyveno Dedalas pas Miną. Karalius nenorėjo išleisti jo iš Kretos. Dedalas ilgai galvojo, kaip jam pabėgti, ir pagaliau rado būdą išsivaduoti iš nelaisvės. Jis prisirinko plunksnų, sutvirtino jas lininiais siūlais bei vašku ir ėmė daryti iš jų keturis didžiulius sparnus. Pririšęs prie nugaros sparnus savo sūnui Ikarui ir prisirišęs juos pats, pasiruošė skrydžiui. Dedalas pamokė sūnų nekilti aukštai, nes karšti saulės spinduliai gali ištirpdyti vašką. Nepaklausė Ikaras tėvo patarimo, pakilo aukštai į dangų. Vaškas ištirpo, ir Ikaras žuvo jūros bangose.

N. Kunas. Senovės Graikijos legendos ir mitai, Kaunas, Šviesa, 1988, p. 162–164.

Mitai – pasakojimai apie dievus ir didvyrius.

Nimfos – moteriškos dievybės, gyvenusios pievose, šaltiniuose, medžiuose.

Orakulas – dievo šventovė, kurioje žyniai pranašavo ateitį ir atsakinėjo į žmonių klausimus.

Politeizmas – tikėjimas daug dievų.

Satūrai – vyriškos miško dievybės su ragais, ožio ausimis ir kojomis.

5 Graikų didvyris Heraklis nudobia Erimanto šerną. Penktasis galiūno žygdarbis. Piešinys vazoje. V a. iki Kr.

1. Remkis temos medžiaga ir apibūdink esminius senovės graikų religijos bruožus. Įvardyk jos panašumus į senovės Rytų civilizacijų, baltų religijas.
2. Įvardyk senovės graikų dievus **1**. Apibūdink jų globojamas gyvenimo sritis.
3. Žemėlapyje 109 p. **3** nurodyk temoje minimas garsiausias dievų šventyklas ir Olimpo kalną.
4. Išnagrinėk **4**. Kuo pamokanti yra Dedalo ir Ikaro istorija?
5. Susiskirstykite poromis. Internetu, bibliotekoje raskite informacijos apie pasirinktą senovės graikų dievą, dievybę arba didvyrį. Pristatykite juos klasei.

4. Olimpinės žaidynės

1

Olimpijos rekonstrukcija:

1 – Dzeuso šventykla; 2 – stadionas; 3 – hipodromas; 4 – gimnazijus – bėgikų ir metikų treniravimosi vieta; 5 – svečių namai; 6 – atviras plaukimo baseinas; 7 – palestra – šuolininkų ir imtynininkų treniravimosi vieta; 8 – Heros šventykla.

2

Disko metikas.

Skulptorius Mironas. V a. iki Kr.

3

Šių laikų olimpinių žaidynių simboliai: šūkis „Citius, Altius, Fortius“ (liet. greičiau, aukščiau, tvirčiau) ir olimpiniai žiedai, simbolizuojantys žemynus.

Olimpinių žaidynių pradžia

Olimpinės žaidynės senovės Graikijoje atsirado kaip religinių švenčių dalis. Graikų gyvenimas glaudžiai siejosi su religija, o sportas buvo vienas iš būdų garbinti dievus. Tikslī data, kada pradėtos rengti sporto varžybos dievų garbei, nežinoma. Atskiruose miestuose vykdavo daug vietinių švenčių, o keturiose nacionalinėse dalyvaudavo visos šalies ir kolonijų sportininkai. Įžymiausios žaidynės buvo rengiamos Dzeuso garbei Olimpijos mieste (žr. 109 p. 3). Pirmą kartą olimpinės žaidynės paminėtos 776 m. iki Kr., tačiau pradėtos rengti veikusiai keliais šimtais metų anksčiau. Mažiausiai tūkstantį metų jos vyko kas ketverius metus ir truko penkias dienas. Tuo metu visoje Graikijoje buvo skelbiama Šventoji taika – per olimpinės žaidynės mėnesiui turėjo būti nutraukiamos visos kovos ir polių ginčai. Dešimtys tūkstančių žiūrovų iš viso graikų pasaulio susiburdavo stebėti žaidynių ir lankė šventyklas. Per šventes vyko mugės, žiūrovus linksmo dainininkai, šokėjai, fokusininkai, rengtos **oratorių** ir poetų varžytuvės.

Olimpinės žaidynės graikams buvo tokios svarbios, kad jie pagal olimpiadas – ketverių metų laikotarpius – skaičiavo istorinius įvykius.

Sportininkai ir rungtys

Olimpinėse žaidynėse dalyvavo tik vyrai. Moterys negalėjo net stebėti. Tačiau kas ketverius metus buvo rengiama speciali sporto šventė moterims – Heraja. Jos varžėsi vienintelėje bėgimo rungtyje.

Senovės Graikijos olimpinėse žaidynėse nebuvo komandinių rungčių. Iš pat pradžių vyko tik trumpų nuotolių bėgimo varžybos, vėliau programą sudarė kumštinės, žirgų vadeliotų lenktynės, penkiakovė (bėgimas, ieties ir disko metimas, šuoliai į tolį, imtynės). Žaidynių dalyviai nesiekė rekordų, nes nebuvo antrųjų ir trečiųjų vietų – tik nugalėtojas ir pralaimėtojai. Olimpinių žaidynių nugalėtojai visą gyvenimą galėjo mėgautis šlove. Olimpijoje buvo statomos jų statulos, skiriamos garbės vietos teatruose, nugalėtojai gaudavo nemokamą maistą, nemokėjo mokesčių.

4 Moterų bėgimo rungtis. Piešinys vazoje. VI a. iki Kr.

5 Sėdintis kumštininkas. Kumštininkai apvyniodavo rankas avikailiu ir aprišdavo jį odiniais diržais, vėliau sugalvotos specialios pirštinės. Bronzinė statula. I a. iki Kr.

7 5 dienos senovės Graikijos olimpinėse žaidynėse

Pirmoji diena: atletai, jų tėvai, broliai ir mokytojai prisiekia, kad nenusižengs olimpinių žaidynių taisyklėms.

Atletai prisiekia, jog dešimt mėnesių treniravosi.

Antroji diena: trimitininkų varžytuvės priešais Echo halę. Vežimų lenktynės, penkiakovė (disko metimas, šuoliai į tolį, ieties metimas, imtynės ir 192 m bėgimas stadione).

Trečioji diena: iškilminga eisena į šventovę. Prie altoriaus, esančio priešais Dzeuso šventyklą, vyksta aukojimas, giedamos giesmės, grojama fleitomis.

Ketvirtoji diena: sunkiosios atletikos kovos (imtynės, kumštinės ir daugiau nei 400 m bėgimo varžybos).

Penktoji diena: nugalėtojų pagerbimas šventykloje, aukojamos aukos Dzeuso garbei. Iškilingi nugalėtojų pietūs. Vakare nugalėtojai kviečia savo draugus prie šventinio stalo, skamba dainos.

Entdecken und Verstehen, Berlin, Cornelsen Verlag, 2000, p. 76–77.

Olimpinių žaidynių pabaiga ir atgimimas

394 m. Rėmos imperatorius Teodosijus I nutraukė žaidynes kaip pagonišką šventę. Olimpija buvo apleista. Miestą niokojo užpuolikai, žemės drebėjimai ir gaisrai. Patvėnusios upės ilgainiui užklojo griuvėsius kelių metrų purvo sluoksniu, tik po tūkstančio metų Olimpijos pastatai vėl išvydo dienos šviesą. Dar penkių šimtų metų prirėkė atgaivinti žaidynių dvasį. Tarptautiniame sporto kongrese, kuris 1894 m. vyko Parėžiujė, prancūzas Pjeras de Kubertenas pasiūlė vėl rengti žaidynes. 1896 m. Atėnuose Graikijos karalius paskėlbė pirmąsias naujųjų laikų žaidynės.

Olimpinės žaidynės –

iš senovės Graikijos kilusios didžiausios pasaulyje tarptautinės daugelio sportų šakų varžybos, vykstančios kas ketverius metus.

Oratorius – žmogus, mokantis sakyti viešas kalbas, geras kalbėtojas.

6 2012 m. vasaros olimpinių žaidynių Londone čempionė plaukikė Rūta Meilutytė. Tim Binning nuotrauka.

1. Paaškinsk, kaip atsirado olimpinės žaidynės.
2. Kuo jos buvo svarbios graikams?
3. Dėl ko olimpinės žaidynės buvo uždraustos? Kada ir kas vėl jas atgaivino?
4. Palygink, kuo skyrėsi ir buvo panašios dabartinės ir senovės graikų olimpinės žaidynės (vieta, trukmė, dalyviai, rungtys, ceremonijos) **1, 4, 6, 7**.
5. Susiskirstykite į grupes. Internete raskite informacijos apie Lietuvos sportininkus olimpinis čempionus. Papasakokykite apie juos klasei.

5. Atėnai – amatų ir prekybos centras

1 Atėnų akropolis:

1 – propilėjai – akropolio vartai;

2 – Atėnės statula;

3 – Partenonas;

4 – Erechėjonas – šventykla, pavadinta Atėnų valdovo Erechėjo vardu;

5 – pergalės deivės Nikės šventykla.

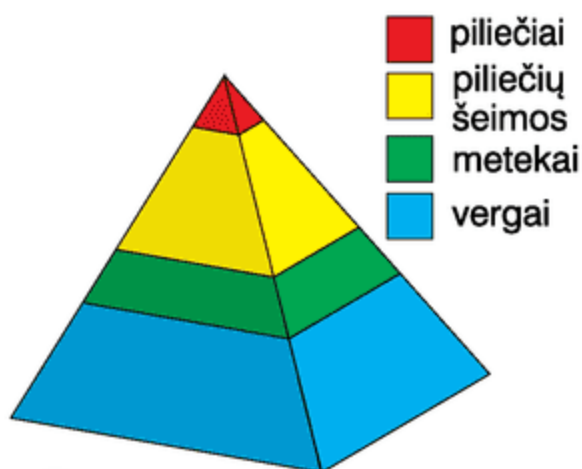
2 Atėnų moneta, pavaizduota ant šiuolaikinės Graikijos 1 euro monetos.

Vienoje jos pusėje buvo iškalta miesto globėjos deivės Atėnės galva, kitoje – pelėda – šventasis deivės paukštis.

3 Batsiuvio dirbtuvė.

Piešinys vazoje. V a. iki Kr.

4 Atėnų gyventojai.

Senovės Atėnai

Vienas iš didžiausių, turtingiausių ir galingiausių Graikijos pėlių buvo Atėnai. V a. iki Kr. jame gyveno apie ketvirtį milijono žmonių. Akmenuotą ir nederlingą Atikos (žr. 109 p. **3**) žemę dirbantys valstiečiai tokią gausybę sunkiai galėjo aprūpinti maistu. Todėl trūkstančių produktų atėniečių pirkliai įsiveždavo iš svečių šalių. Ilgainiui miestas tapo vienu iš didžiausių prekybos centrų Viduržemio jūroje.

Pasak vieno šalies rašytojo, stuobrys yra tas, kuris nematė Atėnų, asilas – jei nesižavėjo miestu, o kupranugaris – jeigu paliko jį savo noru. Centre ant aukštos uolos stūksojo įtvirtinta miesto dalis – akropolis. Čia stovėjo miesto globėjos deivės Atėnės šventyklą – **Partenonas**, kuriame laikytas izdas. Netoli akropolio driekėsi siauros ir dulkėtos gatvės su gyvenamaisiais namais bei dirbtuvėmis. Gyvenimas virte virė pagrindinėje miesto aikštėje – agoroje. Tai buvo ir turgavietė, ir susitikimų vieta.

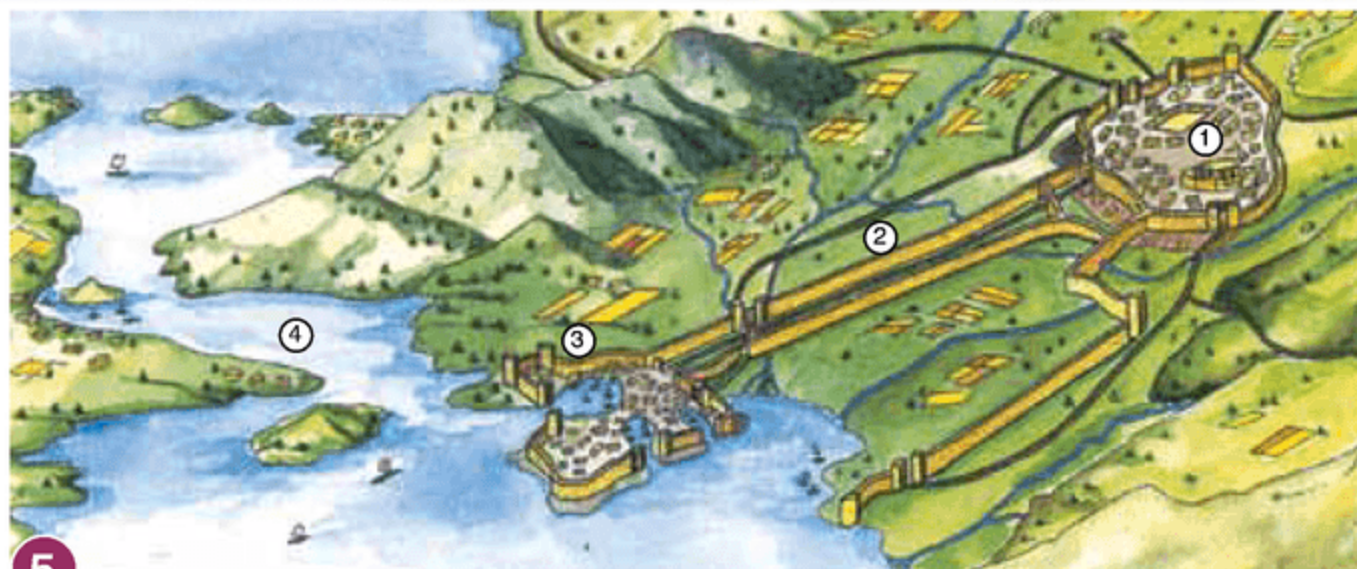
Gyventojai ir jų verslai

Atėnuose gyveno dvi pagrindinės žmonių grupės: laisvieji gyventojai ir vergai. Tik iš Atėnų kilę laisvieji gyventojai turėjo piliečių teises. Jie galėjo dalyvauti **Tautos susirinkime** bei tarnauti kariuomenėje. Piliečiai už gyvenimą polyje mokėjo labai mažus mokesčius arba buvo visai nuo jų atleidžiami. Svetimšaliai Atėnų gyventojai, vadinami metekais, garbingų piliečių teisių neturėjo. Be to, privalėjo mokėti valstybei mokesčius.

Dauguma Atėnų pėlio gyventojų vertėsi žemdirbyste. Jie atveždavo į miestą paruošti alyvų aliejaus, vyno, grūdų. Gyvulininkystė besiverčiantys kalnuotą Atikos vietovių gyventojai aprūpino atėniečius vilnomis bei kailiais.

Atėnų vardą garsino talentingų amatininkų dirbiniai. Vienose dirbtuvėse buvo kalmi ginklai, kitose audžiami dailūs audiniai, trečiose gaminami sidabriniai ar auksiniai papuošalai. Net visą miesto rajoną užėmė puodžių dirbtuvės. Atėnuose pagaminti ir išradingai papuošti indai vertinti visoje Graikijoje.

Žemiausią padėtį užėmė apie pusę pėlio gyventojų sudarantys vergai. Jie visiškai priklausė nuo šeimininko. Dirbo sidabro kasyklose, statybose, šeimininkų namuose atliko namų ruošos darbus. Vergai turėjo galimybę išsipirkti iš vergijos, tačiau net ir tapę laisvaisiais gyventojais nebuvo laikomi visateisiais piliečiais.

5 Atėnų polio schema:
1 – Atėnai; 2 – ilgosios sienos; 3 – Pirėjo uostas; 4 – Salamino sėgiauris.

Partenonas – deivės Atėnės šventykla Atėnuose.

Tautės susirinkimas – senovės graikų polių aukščiausia valdžios institucija.

6 Sidabro kasyklose dirbantys vergai. Piešinys vazoje. VII a. iki Kr.

Pirėjo uostas

Atikos vartais į jūrą tapo Pirėjo uostas. Jį su Atėnais jungė koridorius, kurį iš abiejų pusių saugojo sienos, vadinamos ilgosiomis. Uostas vienu metu galėjo aptarnauti daugybę laivų. Dvi priplaukos buvo skirtos karo laivams, trečioji – prekybiniams. Šalia uosto atėniečiai įrengė prekių sandėlių, muitinių, prekybos salių. Į uostą atplaukę laivai atgabendavo prekių iš tolimiausių kraštų. Pirkliai privalėjo mokėti muitą, kuris papildė Atėnų iždą. Graikai sakė, jog nėra tokios prekės, kurios nebūtų galima gauti Pirėjo uoste. Sparčiai plėtojantis prekybai, VII a. iki Kr. Graikijoje pradėtos kaldinti sidabrinės monetos. Kiekvienas polis turėjo savas. Visoje Graikijoje ypač vertintos Atėnų monetos.

Didžiausią galią Atėnai įgijo po pergalingų graikų ir persų karų. Bet kilo nesutarimų su kitais graikų poliais. Permaininguose ir labai ilgai trukusiuose karuose Atėnai pralaimėjo kitam garsiam Graikijos poliui Spártai ir jos sąjungininkams. Nuniokoto ir apiplėšto deivės Atėnės globojamo miesto šlovė išblėso.

7 Graikų poetas apie Pirėjo uostą

Laivai iš Kyrėnės ir Helesponto atplukdo mums visokių rūšių galvijų odų bei skumbrių. Iš Tesalijos gauname šoninės ir miežinių kruopų. Sirakūzai tiekia kiaulieną ir sūrį, Egiptas atsiunčia mums medžiagos burėms bei papiuso ritinėlių knygoms. Smilkalų gauname iš Sirijos, o kipariso medienos – iš Kretos. Libija parduoda mums dramblio kaulą, iš Rodos salos atsivežame razinų ir džiovintų figų. Euboją tiekia mums kriaušes ir skanius obuolius, Frygiją – vergus. Kaštonų ir migdolų, datulių ir aukščiausios rūšies kvietinių miltų gauname iš Kipro, kilimų ir margų pagalvių – iš Kartaginos.

Entdecken und Verstehen, Berlin, Cornelsen Verlag, 2000, p. 86.

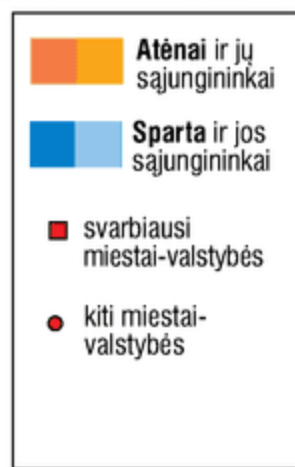

8 Atėnų polio prekyba V a. iki Kr.

1. Remkis **1** ir papasakok apie Atėnų akropolio pastatus. Kokios paskirties statiniai vyravo?
2. Kuo vertėsi Atikos gyventojai? Remkis temos tekstu, iliustracijomis ir sudaryk verslų sąrašą.
3. Apibūdink Atėnų gyventojų sudėtį **4**. Kokių išvadų apie ją galėtum padaryti?
4. Atidžiai perskaityk **7**. Žemėlapyje **8** rask šaltinyje minimas vietas. Kokių prekių Atėnai įsiveždavo ir kokias išveždavo?
5. Naudokis internetu ir sudaryk turistų labiausiai lankomų 5 išlikusių antikinių paminklų dabartinėje Graikijoje sąrašą. Klasėje argumentuotai pagrįsk savo pasirinkimą.

6. Sparta – karių polis

1 Atėnų ir Spartos polių kova dėl įtakos Graikijoje. VI–V a. iki Kr.

Spartos valstybės įkūrimas

Spartos istorija prasidėjo X a. iki Kr., kai indoeuropiečiai dorėnai įsiveržė į Lakoniją – pietinę Graikijos dalį. Dorėnai pavergė vietinius gyventojus ir įkūrė Spartos valstybę. Lakonijos slėnis labai derlingas, bet dar palankesnės sąlygos žemdirbystei ir gyvulininkystei buvo gretimose Mesenijos srityje, kurią po ilgai trukusių karų spartiečiai užkariavo. Vietinius gyventojus jie pavertė vergais – helotais. Pavergti Mesenijos ir Lakonijos gyventojai sukdavo. Spartoje jų buvo kur kas daugiau nei laisvųjų gyventojų. Nuolatiniai helotų bruzdėjimai ir karai vertė spartiečius kurti gerai ginkluotą ir galingą kariuomenę bei nuolat ją stiprinti.

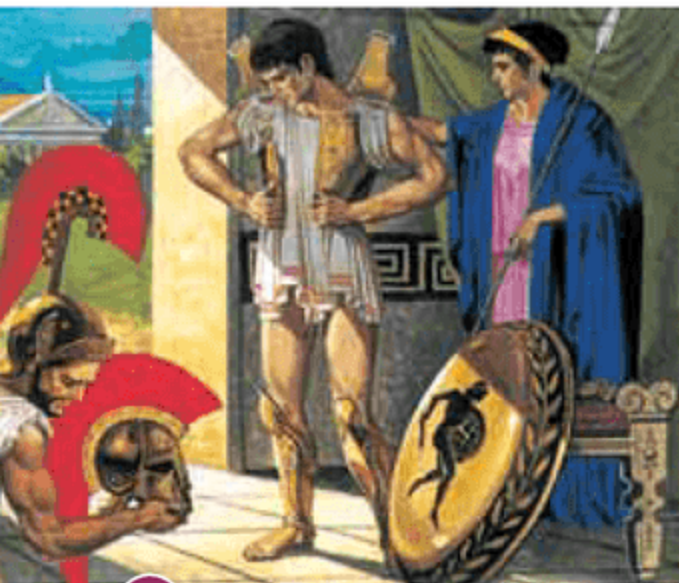
kluatą ir galingą kariuomenę bei nuolat ją stiprinti.

„Lygiųjų visuomenė“ Spartoje

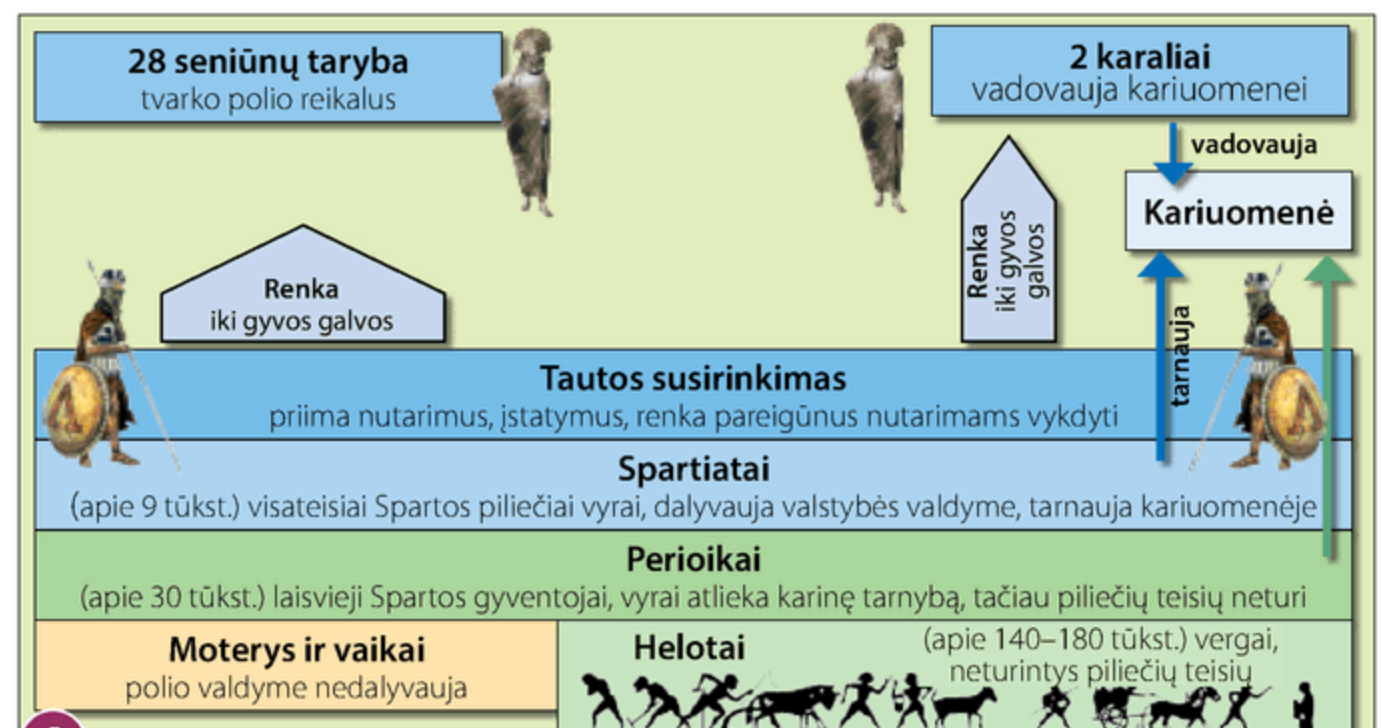
Spartos piliečiais galėjo tapti tik Spartoje gimę vyrai, vadinami spartiatais. Jie buvo kariai. Už karinę tarnybą kiekvienas gavo valdyti vienodo dydžio žemės sklypą. Po mirties žemę vėl susigrąžindavo valstybė. Taip buvo užtikrinama piliečių lygybė. Skirtingai nei Atėnų pilyje, kuriame labiausiai vertinta žmogaus laisvė, tolerancija, išsimokslinimas, Spartoje aukštinamas klusnumas ir griežta drausmė. Spartos piliečių pareiga – kariauti. Įstatymai draudė spartiečiams dirbti žemę, verstis amatais ar prekyba. Žemę čia dirbo helotai, kurie tam tikrą derliaus dalį turėjo atiduoti savininkui.

Visus kitus laisvuosius gyventojus spartiatai vadino perioikais, arba „gyvenančiais aplinkui“. Perioikai gyveno nedidelėmis bendruomenėmis, vertėsi prekyba, amatais, galėjo tarnauti kariuomenėje.

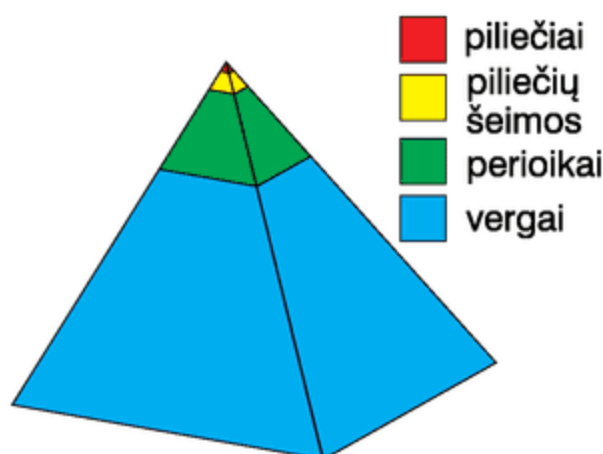
Spartą valdė du karaliai, Tautos susirinkimas ir seniūnų taryba. Karaliai vadovavo kariuomenei ir taikiu metu ėjo žynių pareigas. Tautos susirinkimas rinko seniūnų tarybą iš kilmingųjų spartiečių, ne jaunesnių kaip 60 metų. Taryba svarstė svarbiausius polio reikalus ir teisė nusikaltusius.

2 Į mūšį besirengiantis spartietis. Ginkluotė Spartoje buvo ypač vertinama. Išeinantiems į karą Spartos vyrams moterys sakydavo: „Grįžk su skydu ar ant jo“.

4 Spartos polio valdymas.

3 Spartos gyventojai.

5 „Spartos jaunuoliai mankštinaisi“. XIX a. II pusės paveikslas. Spartos valdovas Likurgas polio mergaitėms įvedė privalomas imtynių treniruotes. Paveiksle jos kviečia berniukus kautis. Tolyje matyti Taigeto kalnas, nuo kurio spartiečiai, mesdami į bedugnę, nužudydavo nusi-kaltėlius bei silpnus ar neįgalius naujagimius.

Kasdienis gyvenimas Spartoje

Net ir taikiu metu spartiečiai gyveno tarsi karinėje stovykloje. Berniukai nuo pat mažens buvo rengiami tapti narsiais kariais. Iki 20 metų juos auklėjo valstybė. Būsimieji kariai gyveno itin griežtomis sąlygomis. Dar mažus tėvai atiduodavo juos į kareivines, kuriose gyveno pusbadžiu, vaikščiojo basi ir kartą per metus gaudavo tik vieną skurdų drabužį. Beveik visas laikas buvo skiriamas fiziniams pratimams ir ištvermei ugdyti. Už kiekvieną prasižengimą berniukus žiauriai baudė. Kalbėti jie galėjo tik gavę vyresniųjų sutikimą. Nuo pat mažens spartiečiai buvo mokomi kalbėti trumpai ir aiškiai. Tokia kalba vadinama **lakoniška**. Graikai dažnai juokavo, kad greičiau prakalbinsi akmeninę statulą negu spartietį.

Net pilnametystės sulaukę ir šeimas sukūrę spartiečiai dienas leido karinėse stovyklose. Moterys Spartoje turėjo daugiau laisvės nei kituose Graikijos pöliuose, galėjo savarankiškai valdyti šeimos turtą. Nuo mažens mergaitės rengė tapti būsimųjų karių motinomis. Jos, kaip ir berniukai, mankštinosi, dalyvavo sporto varžybose. Dėl viršenybės Graikijoje Sparta nuolat varžėsi su Atėnais. Nesutarimai peraugo į tarpusavio karus, kurie labai susilpnino Graikijos pölius.

7 Istorikas Plutarchas apie spartiečių auklėjimą. I a. iki Kr.

Tėvas atnešdavo savo kūdikį ten, kur sėdėdavo seniūnai. Jie apžiūrėdavo kūdikį. Jei jis būdavo stiprus ir sveikas, leisdavo tėvui jį maitinti ir paskirdavo žemės sklypą, o jei kūdikis būdavo silpnas arba išsigimęs, jį numesdavo bedugnėn.

Visi berniukai, kuriems sukako septyneri metai, būdavo surenkami į vieną vietą ir suskirstomi į grupes. Jie gyvendavo ir valgydavo drauge vienodomis sąlygomis ir būdavo pratinami leisti laiką kartu. Grupės viršininku tapdavo tas, kuris išsiskirdavo iš kitų supratingumu ir drąsa karinėse varžybose.

Skaityti ir rašyti jie mokydavosi tik tiek, kiek būtinai reikėjo, o visas kitas auklėjimas apsiribojo tuo, kad nepriekaištaudami klausytų, būtų ištvermingi nelaimėje ir laimėtų kovoje. Todėl, jiems augant, auklėjimas darydavosi vis griežtesnis – jie būdavo plikai nukerpami, pratinami vaikščioti basi. Kai berniukams sukakdavo dvylika metų, jie gaudavo vieną apsiaustą visiems metams; gulėdavo ant čiužinių, kuriuos patys pasidarydavo iš nendrių... Vogė visokį maistą, koks tik pasitaikydavo; tą, kurį sučiupdavo vagiant, mušdavo ir marindavo badu.

Plutarchas. Biografijos, Vilnius, Baltos lankos, 1998.

Lakoniška kalbà – trumpa ir aiški kalba; pavadinimas kilo nuo Lakonijos srities Spartoje.

6 Spartos karys. Bronzinė statulėlė. VI a. iki Kr.

1. Kaip buvo sukurta Spartos valstybė? Apibūdink Spartos polio geografinę padėtį **1**.
2. Paaiškink, dėl ko Sparta tapo vienu iš galingiausių Graikijos polių.
3. Palygink Spartos **3** ir Atėnų (žr. 118 p. **4**) gyventojų sudėtį. Kokių skirtumų ir panašumų pastebėjai?
4. Remkis **4** ir papasakok apie Spartos polio valdymą. Kurie gyventojai turėjo mažiausiai teisių, kurie – daugiausia?
5. Susiskirstykite į grupes ir aptarkite **2**, **5**, **7**. Kokių teigiamų ir neigiamų spartiečių auklėjimo bruožų įžvelgiate? Ar toks auklėjimas būtų priimtinas šiais laikais?

7. Graikų ir persų karai

2 Graikų hoplito (A) ir persų kario (B) kova.
Po ilgų ir atkaklių mūšių graikai laimėjo apie pusę amžiaus trukusius karus su persais.

Persų kariuomenės grėsmė Graikijai

V a. iki Kr. Graikijos miestams ėmė grasinti galinga Pėrsijos impėrija. Valdant karaliui Dariui I, Pėrsijos teritorija driekėsi nuo Viduržemio jūros iki Indijos. Persų kariuomenė buvo laikoma nenugalima, garsėjo puikiais raiteliais ir taikliais lankininkais. Į milžinišką imperiją pateko ir Mažosios Azijos pakrantėse graikų įkurti poliai (žr. 109 p. **3**). Nepakeldami didžiulės mokesčių naštos, prieš Pėrsijos viešpatavimą sukilo Mažosios Azijos miestai. Dariui I pavyko numalšinti sukilimą. Kadangi sukilusius miestus rėmė Balkanų pusiasalyje įkurti poliai, Darijus I nusiuntė savo pasiuntinius į Graikijos miestus reikalaudamas pasiduoti. Atėniečiai pasiuntinius sumetė į duobę, o spartiečiai – į šulinį. Įtūžęs Pėrsijos valdovas ėmė rengtis karui su Graikija.

Maratono pergalė

490 m. iki Kr. persų kariuomenė laivais perplaukė Egėjo jūrą ir išsilaipino Maratono lygumoje, esančioje už 42 km nuo Atėnų. Atėniečių kariuomenei vadovavo puikiai prieš kariuomenę pažįstantis ir joje tarnavęs **stratėgas** Miltiadas. Graikų buvo kur kas mažiau nei persų. Rinktiniai persų būriai pralaužė silpną atėniečių rikiuotės vidurį ir jau džiaugėsi pergale. Tuo metu stiprūs graikų rikiuotės kraštai apsupo priešą ir puolė iš abiejų pusių. Persai neatlaikė sunkiai ginkluotų **hoplitų** spaudimo ir leidosi bėgti. Tik nedaugelis karių spėjo susėsti į laivus ir palikti Graikijos krantus. Pasak senovės graikų istoriko Herodoto, Maratono kautynėse žuvo 6400 persų ir tik 192 graikai. Šie skaičiai ginčytini, tačiau neabejotina tiesa, jog graikai nugalėjo.

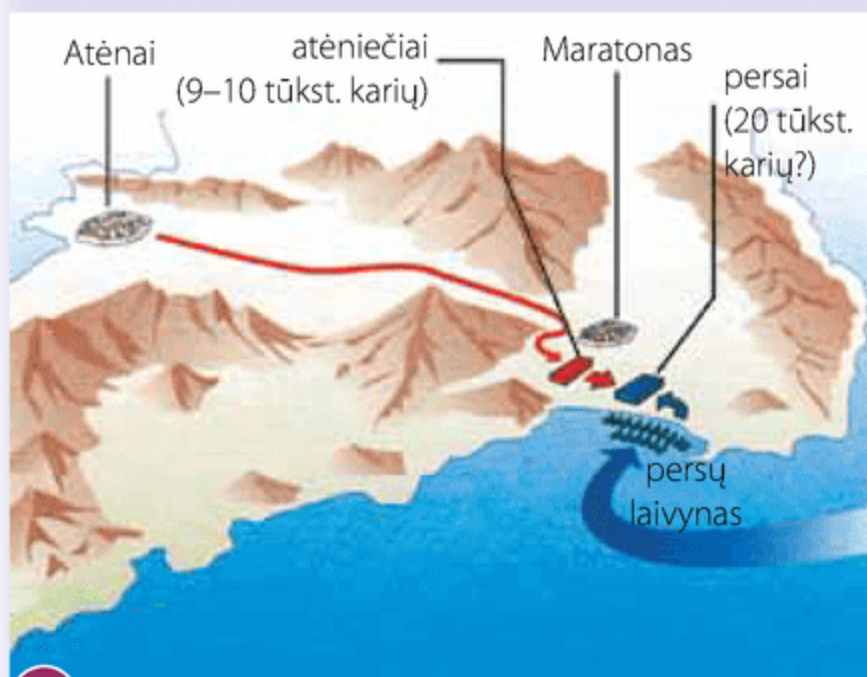
Termopilų mūšis

Persai nepamiršo gėdingo pralaimėjimo. Po 10 metų didžiulė jų kariuomenė vėl patraukė į Graikiją. Vadovavo mirusio Darijaus I

3 Herodoto „Istorijos“ ištrauka. V a. iki Kr.

Po kautynių su persais Maratono lygumoje atėniečių kariuomenės vadas Miltiadas pasiuntė į Atėnus pranešti apie pergalę Filipidą. Išvakarėse vado įsakymas per kalnus jis buvo nubėgęs į Spartą ir tuojau grįžo atgal, ištisą dieną kovėsi, vakarop visą kelią nuo Maratono iki Atėnų (42 km 195 m – aut. past.) nubėgo bėgte, aikštėje susirinkusiems sušuko: „Mes laimėjome!“ ir krito negyvas.

Herodotas. Istorija, Vilnius, Mintis, 1988, p. 450.

4 Maratono mūšio schema.

sūnus Kserksas. Persikėlusį į Balkanų pusiasalį Kserkso kariuomenė žygiavo pajūriu, laivynas plaukė netoli kranto. Graikų miestai pasiuntė prieš persus nedidelius karių būrius. Juos vedė spartiečių kariai, vadovaujami narsaus karaliaus Leonido. Dvi dienas bebausiai kariai kovėsi mūšyje siauroje Termopilų perėjoje su gerokai gausesnėmis priešų pajėgomis. Tačiau vienas vietinis gyventojas išdavikas parodė persams slaptą taką, vedantį per kalnus. Persai apėjo graikus iš užnugario ir sutriuškino. Kserkso kariuomenė užėmė Vidurinę Graikiją ir prisiartino prie Atėnų.

Persų pralaimėjimas

Graikų kariuomenės vadas tikėjosi nugalėti persus jūroje, todėl išvedė kariuomenę iš Atėnų ir leido užimti miestą. Atėniečiai paliko gimtąjį miestą ir pasitraukė į gretimą Salamino salą. Iš jos matė, kaip liepsnoja Kserkso įsakymu padegtas Atėnų miestas. Neilgai truko persų pergalės džiaugsmas. Tais pačiais metais Kserkso kariuomenė patyrė pralaimėjimą prie Salamino salos. Lengvi ir manevringi graikų laivai – **trieros** – sutriuškino persų laivyną.

Kserksas ir dalis jo kariuomenės, patyrė triuškinamą pralaimėjimą, skubiai grįžo į Pėrsiją. Išvijus persus iš Graikijos, karas nesibaigė. Dar tris dešimtmečius graikai vadavo iš persų nelaisvės Egėjo jūros salose ir rytų pakrantėje įkurtus miestus. Siekdami galutinai sutriuškinti persus, graikų poliai sudarė Atėnų vadovaujamą sąjungą. Jungtinis graikų sąjungos laivynas dar kelis kartus triuškinė persų laivyną. Galiausiai Pėrsijos valdovas buvo priverstas sudaryti taiką ir pripažinti Graikijos polių nepriklausomybę.

Hoplitas – graikų sunkusis pėstininkas, ginkluotas skydu, ietimi, kalaviju.

Stratėgas – senovės Graikijos kariuomenės ar laivyno vadas.

Trierà – karo laivas su trimis irklų eilėmis.

5

Herodotas apie Termopilų mūšį

Kalbama, jog dar prieš susirėmimą, kai vienas graikas pasakęs, kad jei barbarai persai paleis strėles, uždengs saulę strėlių daugybė, jisai štai kaip atsakęs: tada jie galės kovoti pavėsyje, o ne saulės kepinami. Sakoma, kad šį ir kitus panašius posakius esą pasakęs spartietis Dienekas.

Herodotas. Istorija, Vilnius, Mintis, 1988, p. 393.

7

Taranas. Atsikišusia smailėjančia laivo priekine dalimi graikai pramušdavo priešų laivų sienas ir paskandindavo juos.

6

Termopilų mūšio legenda karalius Leonidas šių dienų kultūroje. Scena iš 2007 m. JAV kino filmo „300“.

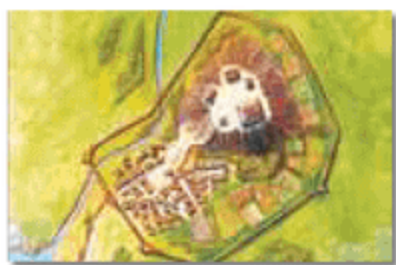

1. Dėl kokių priežasčių kilo graikų ir persų karai?
2. Apibūdink to meto karių ginkluotę **2**.
3. Papasakok apie pasirinktą graikų ir persų mūšį (Maratono, Termopilų, Salamino). Nurodyk, kada ir kur įvyko **1**.
4. Apie kokios sporto rungties atsiradimą pasakojama **3**? Internetu rask informacijos apie garsiausius šios rungties renginius Lietuvoje ir pasaulyje.
5. Kokius spartiečių karių bruožus atspindi **5** ir **6** poelgis Termopiluose?

8

Salamino mūšis. Graikų trieros buvo daug greitesnės ir manevringesnės už persų laivus. Įvilioti į sąsiaurį persų laivai negalėjo manevruoti ir, atakuojami graikų trierų bei daužydami vieni į kitus, skendo. Šiame mūšyje 380 graikų trierų sutriuškino daug didesnę persų karo laivyną.

Skyriaus santrauka

Miestų-valstybių šalis

III tūkst. iki Kr. Kretos saloje susiformavo pirmoji Europos civilizacija. Senovės graikų poetas Homeras sukūrė poetas „Iliada“ ir „Odisėja“. Senovės Graikija nebuvo vientisa valstybė. Ją sudarė daugybė miestų-valstybių, vadinamų poliais.

Graikų kolonizacija

Senovės graikai svetimuose Viduržemio jūros regiono kraštuose steigė kolonijas. Dėl jų veiklos suklestėjo prekyba ir amatai. Iš kolonijų graikų kultūra ir gyvenimo būdas plito kituose kraštuose.

Olimpo dievai ir didvyriai

Senovės graikai garbino daugybę dievų. Dvylika svarbiausių dievų vadinti olimpiečiais. Apie dievų ir didvyrių gyvenimą buvo sukurta daugybė mitų ir legendų.

Olimpinės žaidynės

Senovės Graikijoje atsirado olimpinės žaidynės. Jos buvo rengiamos dievų valdovo Dzeuso garbei Olimpijos mieste. XIX a. pab. olimpinės žaidynės po ilgos pertraukos vėl buvo atgaivintos.

Atėnai – amatų ir prekybos centras

Vienas iš didžiausių, turtingiausių ir galingiausių Graikijos pòlių buvo Atėnai. Jį praturtino amatai ir ypač tarptautinė jūrų prekyba su tolimais kraštais. Po pralaimėto karo su Spárta Atėnų šlovė išblėso.

Sparta – karių polis

Vienas galingiausių ir karingiausių Graikijos pòlių buvo Spárta. Pagrindinis jos piliečių užsiėmimas – karyba. Dėl viršenybės Graikijoje Spárta varžėsi su Atėnais.

Graikų ir persų karai

V a. Graikijos pòliai dėl nepriklausomybės kovojo su galinga Pèrsijos impèrija. Įvyko garsūs Maratono, Termopilų ir Salamino mūšiai. Graikų ir persų karai baigėsi graikų pòlių pergale.

Senovės graikų teatro kaukės

• Graikų teatro jaunuolio kaukė. I a. iki Kr.

Mokslininkai teigia, kad kaukes senovės graikų teatras perėmė iš dievo Dionizo kulto. Dainuojančio choro nariai dėvėjo vienodas, bet jos skyrėsi nuo vaidinančių aktorių kaukių. Kadangi aktorių vaidinime dažniausiai buvo nuo 1 iki 3, jie privalėjo keisti kaukes atsiradus naujam personažui. Aktoriai galėjo būti tik vyrai. Moterų personažams buvo sukurtos specialios moteriškos kaukės. Senovės Graikijoje kaukes gamino iš medžio, lino ar odos. Puošybai naudojo žmogaus ar gyvūnų plaukus. Akis piešė, tik ties akies obuoliu išdurdavo skyles, kad aktorius matytų, kas vyksta aplinkui.

• Tragiška ir komiška graikų teatro kaukė.
II a. romėnų mozaika.

Priemonės:

- du balionai;
- permanentinis žymeklis;
- laikraščiai arba popierinės servetėlės;
- klijai, gipsas, krakmolos arba kita popieriaus masės rišamoji medžiaga;
- žirklys arba peilis;
- švitrinis popierius.

Darbo eiga:

1. Pripūskite balionus, kad jų dydis atitiktų žmogaus galvos dydį.
2. Žymekliu ant baliono nupieškite kaukės kontūrus.
3. Įmerkite popieriaus skiautes į klijus, gipsą, krakmolą ar kitokią rišamąją medžiagą. Gautas papjė masė (pranc. papier-mâché – kramtytas popierius), plastiškos popieriaus skiautelių masės, vienu sluoksniu apdėkite ant baliono nupieštus kaukės kontūrus.
4. Pirmam sluoksniui šiek tiek apdžiūvus, dėkite antrąjį. Jeigu juos sunku atskirti, skirtingiems sluoksniams naudokite nevienodą spalvotą popierių.
5. Dėkite sluoksnius, kol pasieksite reikiamą apie 0,6–1,25 cm storį.
6. Pakartokite 3–5 žingsnius gamindami kaukę ant antrojo baliono. Kai kaukės išdžius, susprogdinkite balionus.
7. Iškirpkite žirklemis arba išpjaukite peiliu kaukės akis ir burną. Viena kaukė turi būti laiminga ir tinkama komedijai vaidinti, kita paniurusi arba pikta, skirta tragedijai. Prieš kirpdami arba pjaudami pažymėkite liūdinčią arba besišypsančią burną.
8. Aplipdykite daugiau papjė masė ties kaukės antakiais, skruostais ir burna, kad šios veido dalys būtų iškilesnės. Leiskite kaukėms išdžiūti.
9. Per daug iškilusias, aštrias kaukės vietas ir kampus palyginkite švitrinu popieriumi.
10. Nuspalvinkite ir dekoruokite kaukes taip, kaip jums patinka. Pavyzdžiui, prilipdykite plaukus, barzdas arba galvos apdangalus. Kaukės šonuose padarykite skyles ir per jas perverkite gumą, kuri laikys kaukę prie veido. Senovės graikai kaukes mėgo dekoruoti metalo spalvomis – auksine ir sidabrine. Nepamirškite, jog artėja Užgavėnės. Taip lengvai ir greitai galite pasigaminti kaukių šiai žiemos išvairo šventei mokykloje.
11. Kaukės jau pagamintos. Puiku. Pasitarkite su istorijos arba literatūros mokytoju ir, susiskirstę į grupes arba poromis, surenkite klasėje antikinės tragedijos arba komedijos ištraukos vaidinimą su pačių pasigamintomis senovės graikų teatro kaukėmis.

Troja: legendos ir tikrovė

1 Gražioji Elena.
XIX a. pradžios marmurinis biustas.

A Legenda pasakoja

Graikų legenda, papasakota Homero poemoje „Iliada“, byloja, kad Trojos karas kilo dėl Spartos karalaitės Elenos. Nė viena mirtingoji moteris neprilygo jai grožiu. Net deivės jo pavydėjo. Vienas po kito į Spartą vyko jaunikiai pirštis gražiajai Elenai. Galiausiai vyrą jį išsirinko Mikėnų karaliaus Agamemnono brolį Menelają, tačiau deivė Afroditė buvo pažadėjusi karalaitę Trojos karaliaus sūnui Pariui ir padėjo ją pagrobti. Agamemnonas surengė didžiulį karo žygį į Troją, kad susigrąžintų Eleną. Dešimt metų truko miesto apsiaustis ir kruvinos kovos, kol graikai apgaule pateko į Troją ir sunaikino ją.

1. Dėl kokių priežasčių kilo Trojos karas **A**?
2. Koku būdu achajai įveikė trojėnus **8**?

B Neįtikėtinas Heinricho Šlymano atradimas

Trojos miesto (žr. 109 p. **3**) egzistavimą daugelis mokslininkų laikė tiesiog prasimanymu, senovės rašytojų ir istorikų fantazijos vaisiumi. XIX a. turtingas vokiečių pirklys Heinrichas Šlymanas, sužavėtas Homero poemų „Iliada“ bei „Odiseja“, ryžosi įrodyti, kad kūriniuose aprašomi įvykiai – istorinė tikrovė. Mokslininkai tiesiog tyčiojosi iš H. Šlymano, kai šis ėmė ieškoti Trojos. 1870 m. savamokslis archeologas pradėjo kasinėjimus ant Hisarliko kalvos Turkijoje (2). Pasak šaltinių, kitados čia stovėjęs Trojos miestas. Jau po metų

H. Šlymanas aptiko Trojos liekanų (3), (4). Pyktis netikintiems juo archeologams virto begaliniu pasididžiavimu 1873 m. radus brangenybių, kurias H. Šlymanas pavadino Priamo lobiu (5). Iš tiesų šios brangenybės priklausė visai ne Trojos karo metu miestą valdžiusiam karaliui, o tūkstantį metų anksčiau gyvenusiam jo pirmtakui. Pasakojama, kad aptiktus nuostabius auksinius papuošalus H. Šlymanas padavė savo žmonai graikei Sofijai. Ši, įvyniojusi brangenybes į skarą, išsinešė. Taip jas paslėpė ne tik nuo šalia dirbančių darbininkų, bet nuslėpė ir nuo Turkijos valdininkų.

3. Kuo reikšmingas H. Šlymano atradimas?
4. Kodėl archeologas ir jo žmona paslėpė rastas brangenybes **B**?

7 Trojos miesto rekonstrukcija.
Apie 1200 m. iki Kr. Homero poemose pasakojama apie didelį miestą su plačiomis gatvėmis ir puikiais valdovų rūmais, bet archeologai neaptiko jokių prabangių pastatų liekanų.

8 Trojėnai linksminasi prie didžiulio arklio, kuriame slepiasi graikų kariai. Scena iš 2004 m. sukurto kino filmo „Troja“ (JAV rež. Wolfgangas Petersenas).

9 Heinrichas Šlymanas (1822–1890). Nuskurdusio pastoriaus sūnus nuo paauglystės dirbo

bakalėjininko parduotuvėje, tarnavo laive junga. Vėliau sėkmingai ėmėsi verslo ir 36 metų tapo milijonieriumi. Dvejus metus praleidęs Paryžiuje, kur studijavo archeologijos pradmenis, H. Šlymanas vėliau apsigyveno Graikijoje ir vykdė archeologinius kasinėjimus.

C H. Šlymanas: archeologas ar neišmanėlis mėgėjas?

Troja, legendinio karo vieta, buvo pastatyta apie 3000 m. iki Kr. Per keturis tūkstančius metų toje pačioje vietoje sunyko ir buvo atstatyti net devyni miestai. Manoma, kad per Trojos karą egzistavo VI ar VII Troja. Norėdamas pasiekti Homero laikų miestą H. Šlymanas neatsargiai iškasė didžiulius griovius ir suardė tą sluoksnį, kurį taip troško rasti. H. Šlymaną suklaidino daugiasluoksnė kalvos sandara. Nepaisant to, šis archeologijos piratas laikomas viena iškiliausių archeologijos mokslo asmenybių.

10 Auksinė diadema ir auskarai iš Trojos lobio.

D Dingęs lobis

1881 m. H. Šlymanas Priamo lobį padovanojo Berlyno muziejui. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, brangenybės buvo paslėptos, tačiau po karo kurį laiką niekas negalėjo jų rasti. Išlikusi tik nuotrauka, kurioje H. Šlymano žmona įamžinta pasipuošusi gražiausia lobio dalimi – auksiniais vėriniais, apyrankėmis, galvos papuošalu, auskarais bei dviem diademomis.

?

5. Kokią žalą padarė H. Šlymanas kasinėdamas Trojos miesto liekanas?
6. Pasvarstyk, dėl ko H. Šlymanas vadinamas archeologijos piratu.

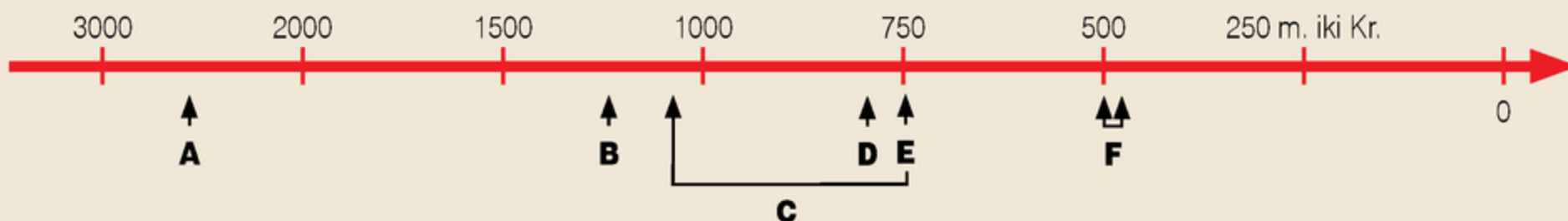

11 1877 m. laikraščio „Iliustruotos Londono žinios“ titulinis puslapis, kuriame pavaizduotas H. Šlymanas, stovintis prie Liūtų vartų Mikėnuose. 1874–1876 m. H. Šlymanas padarė dar vieną sensacingą archeologinį atradimą – aptiko Mikėnų civilizacijos liekanų. Turtinguose valdovų kapuose jis rado auksinių pomirtinių kaukių, indų, kitų dirbinių. H. Šlymanas tikėjosi aptikęs Mikėnų valdovo Agamemnono kapavietę, tačiau paaiškėjo, kad kapai daug ankstyvesni už spėjamą Trojos karo datą.

Ar išmokai?

A Kuri raidė laiko juostoje atitinka:

1. Paminimos pirmosios olimpinės žaidynės.
2. Sukuriama Kretos civilizacija.
3. Tamsieji šimtmečiai.
4. Trojos karas.
5. Prasideda graikų kolonizacija.
6. Graikų ir persų karai.

B Paaškindink sąvokas:

akropolis	polis	agora	Partenonas
barbaras	mitas	kolonija	orakulas
strategas	Tautos susirinkimas	moneta	lakoniška kalba
finikiečiai	hoplitas	galera	oratorius

C Atsakyk į klausimus:

1. Kur gyvavo pirmoji Europos civilizacija?
2. Kokiems tikslams senovės graikai steigė kolonijas?
3. Įvardyk tris senovės graikų dievus ir kelis didvyrius.
4. Dėl ko senovės Graikijoje buvo rengiamos olimpinės žaidynės?
5. Kaip baigėsi graikų ir persų karai?
6. Kuo iš kitų graikų polių išsiskyrė Atėnai?
7. Kuris graikų polis garsėjo karingumu?

D Išnagrinėk iliustracijas:

1. Nustatyk, kuriuos garsiausių senovės graikų literatūros kūrinių ir mitų epizodus vaizduoja iliustracijos.

E Atpažink ir paaiškink, kas vaizduojama paveikslėliuose:

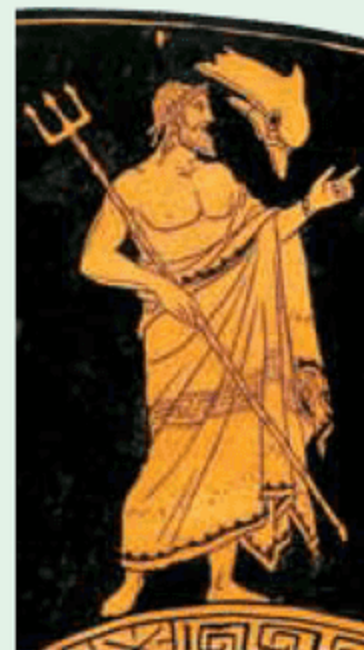
A

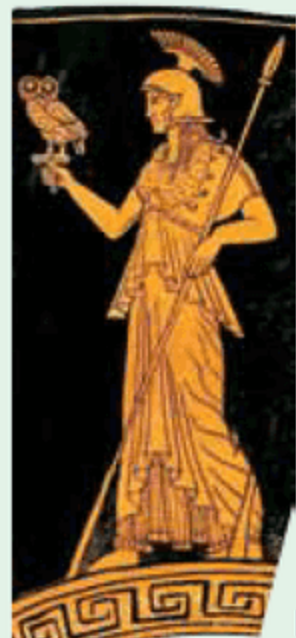
B

C

D

E

F

G

H

F Kuri raidė žemėlapyje atitinka šiuos objektus:

1. Mikėnai.	6. Sparta.
2. Troja.	7. Persija.
3. Olimpija.	8. Maratono mūšis.
4. Delfai.	9. Termopilų mūšis.
5. Atėnai.	10. Balkanų pusiasalis.

G Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Kautynės prie laivų (Tryliktoji giesmė)

Trojos herojų pulkai kaip liepsna arba vėtra
smarkiausia,
Verždamies nuolat pirmyn paskui Hektorą, sūnų
Priamo,
Šaukė ir baisiai triukšmavo, laivus mat
galvojo achajų
Greitai paimsia ir ten jų didžiūnus visus
išžudysia.
Bet Poseidas, laikytojas žemės ir josios
plakėjas,
Drąsinti ėmė argiečius, iš jūrų gelmės
pasirodęs.
Davė miklumą kariams ir tvirtybę jų rankoms ir
kojoms.

Homeras. Iliada, Vilnius, Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962, p. 259.

1. Iš kokio senovės graikų kūrinio yra ši ištrauka?
2. Kas ir apytiksliai kada jį sukūrė?
3. Naudokis internetu ir nustatyk, kas tokie buvo ištraukoje minimi Hektoras, Priamas, Poseidas.

Senovės Graikijos civilizacija klestėjo daugiau nei prieš du tūkstančius metų, tačiau žmonės iki šiol žavisi jos laimėjimais, skaito senovės graikų autorių kūrinius, teatruose žiūri spektaklius. Nemažai mūsų vartojamų žodžių kilo iš senovės Graikijos. Žodis „idėja“ taip pat graikiškas. Graikų idėjomis grindžiama daugelis šiuolaikinių gamtos mokslų, medicina, karyba, matematika, menas. Šiame skyriuje susipažinsite su senovės graikų laimėjimais, gyvenimo būdu bei neprilygstamojo karvedžio Aleksandro Makedoniečio žygiais.

Ką žinome apie Graikijos civilizacijos laimėjimus?

V a. iki Kr. Graikija pasiekė klestėjimo viršūnę. Šis laikotarpis vadinamas aukso amžiumi. Šalyje sukurtas demokratinis valstybės valdymo būdas, kuriuo remiasi daugelis dabartinių valstybių. Pasiekta reikšmingų meno ir mokslo laimėjimų. Graikų mąstytojai tikėjo, kad gamta ir žmonės priklausomi nuo dievų malonės, tačiau pradėjo suprasti, jog žmogus ir pats pajėgus pažinti ir suvokti gamtos bei žmonių gyvenimo reiškinius. Istorijos tėvu vadinamas Herodotas pradėjo aiškintis praeities įvykių priežastis, gilinosi į jų eigą.

Graikų kultūros laimėjimai dar toliau išplito, kai talentingasis karvedys Aleksandras Makedonietis užkariavo didžiąją tuomet graikams žinomo pasaulio dalį ir sukūrė milžinišką imperiją. Šį laikotarpį istorikai vadina helenizmu.

1 Samotrakės Nikė – vienas iš helenistinio laikotarpio meno šedevrų. Nikė buvo senovės graikų pergalės deivė. Statulos galva neišliko. II a. iki Kr.

2 Aleksandras Makedonietis (kairėje) kaunasi su Indijos valdovo kovos drambliais. Kadras iš 2004 m. JAV kino kompanijos Warner Bros istorinio filmo „Aleksandras Didysis“.

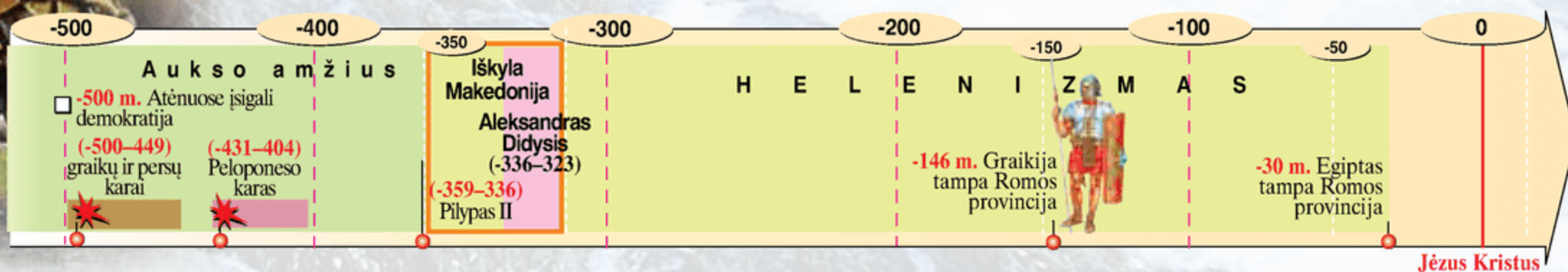
3 Aleksandro Makedoniečio imperija.

4 Senovės pasaulio stebuklai:
1 – Gizos piramidės; 2 – Aleksandrijos švyturys;
3 – kabantieji Babilono sodai;
4 – Dzeuso statula Olimpijoje;
5 – Artemidės šventykla Efese;
6 – Halikarnaso mauzoliejus; 7 – Rodo kolosas.

SENOVĖS GRAIKIJA	
Raštas (graikiška abėcėlė)	
Filosofijos ir gamtos mokslai	
Istorijos mokslo pradmenys	
Medicina	
Demokratija	
Architektūra	
Skulptūra	
Teatras	
Olimpinės žaidynės	
Literatūros kūriniai	

5 Svarbiausi senovės Graikijos laimėjimai.

Jėzus Kristus

1. Graikija – demokratijos gimtinė

1 Tautos susirinkimo Atėnuose rekonstrukcinis piešinys. Kartą per dešimt dienų Atėnų piliečiai rinkosi ant Pnykso kalvos netoli akropolio spręsti polio klausimų.

2 Atėnų politiko ir karvedžio Periklio, gyvenusio V a. iki Kr., biustas. Periklis įtvirtino demokratiją, paverė Atėnus svarbiausiu to meto Graikijos politikos ir kultūros centru.

Polių valdymas

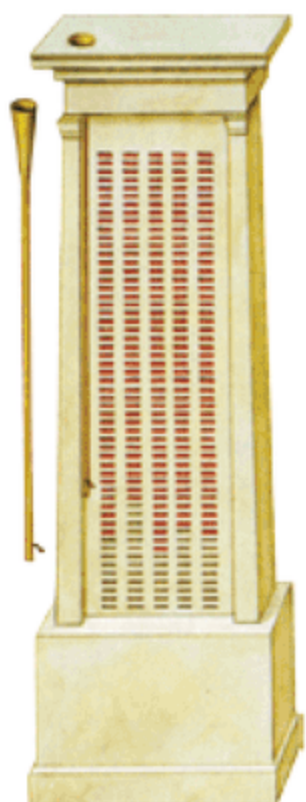
Graikų polių valdymas buvo įvairus ir laikui bėgant keitėsi. Didelėje dalyje miestų valstybių valdymą perėmė kilmingi ir įtakingi žemvaldžiai – **aristokrātija**. Jų valdžia buvo nepatenkinta ir dažnai maištavo polio **piliėčių** dauguma – demas. Tai nekilmingi laisvieji vyrai, kurie negalėjo dalyvauti polio valdyme. Kai kur jie išsirinkdavo **tirōną**, kuriam patikėdavo valdyti polį, o jei šis imdavo piktnaudžiauti valdžia, nuversdavo. Kitur įbauginti galinčių kilti neramumų aristokratai buvo priversti daryti nuolaidų demui ir įtraukti jį į polio valdymą.

Ilgainiui kai kuriuose poliuose įsivyravo **demokrātija**. Išverstas į lietuvių kalbą šis žodis reiškia „liaudies valdžia“, nes visi miesto-valstybės piliečiai galėjo dalyvauti polio valdyme. Demokratija pirmiausia suklestėjo Atėnų pòlyje, kur ji buvo kuriama daugelį metų.

Demokratijos sukūrimas Atėnuose

VI a. iki Kr. Atėnų vadovū išrinktas **Solonas**, kilęs iš kilmingos, bet nuskurdusios šeimos. Jis įvykdė keletą svarbių reformų: panaikino valstiečių skolas, uždraudė už jas versti atėniečius vergais. Pertvarkė ir Atėnų valdymą. Visi Atikoje gimę laisvieji vyrai galėjo dalyvauti Tautos susirinkime ir rinkti pareigūnus. Atėnų politikas Klis-tenis įvykdė naują pertvarkymą – sušaukė 500 piliečių tarybą, todėl dar daugiau piliėčių buvo įtraukta į valstybės valdymą.

Demokratiją Atėnuose V a. iki Kr. galutinai įtvirtino talentingas politikas ir puikus oratorius **Periklis**. Valstybės valdyme jis įvedė svarbią naujovę – piniginių užmokes-tį einantiems valstybines pareigas. Tad ir neturtingi piliečiai galėjo užimti svarbias ir garbingas pareigas, visą savo laiką skirti valstybės reikalams.

3 Atėnuose naudotas prietaisas kleroterionas, skirtas burtų keliu rinkti teisėjus. IV a. iki Kr.

Demokratijos klestėjimas

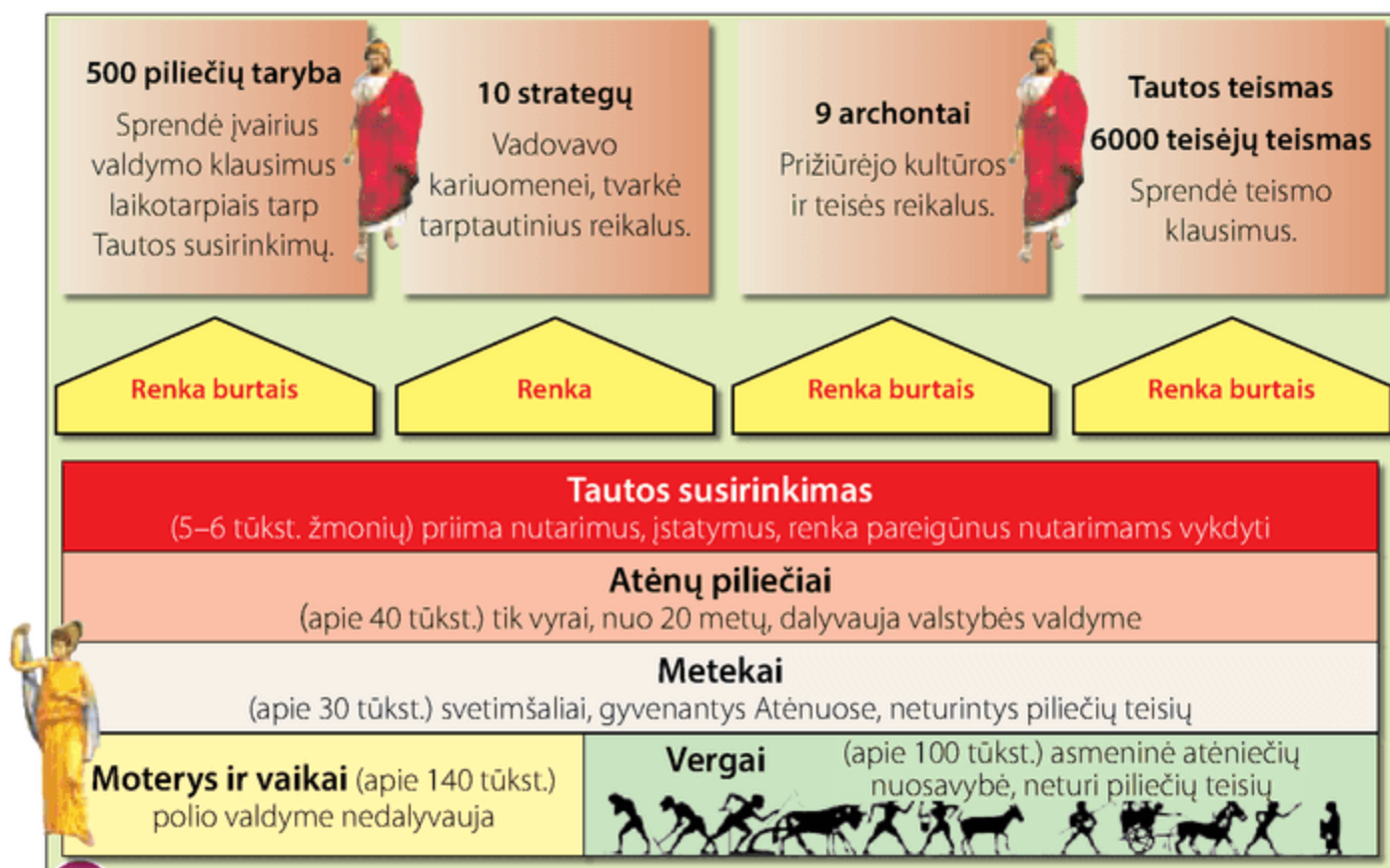
Sėkminga karų su persais pabaiga lėmė demokratijos suklestėjimą Atėnuose. Aukščiausiaja valdžia laikytas Tautos susirinkimas. Jame dalyvavo visi Atėnų piliečiai, sulaukę 20 metų. Susirinkimą atėniečiai šaukė 3–4 kartus per mėnesį. Jame piliečiai balsų dauguma priimdavo įstatymus, skelbė karą ir taiką. Balsavo pakeldami ranką arba slapta – mesdami į urną baltus ar juodus akmenėlius, pupas, indų šukes.

Užimti garbingas valstybines pareigas svajojo kiekvienas pilietis. Daugeliui nors kartą gyvenime teko kurį laiką būti valdžioje. Savo darbą žmonės laikė pilietine pareiga. Tuos, kuriems svarbūs buvo tik asmeniniai reikalai ir nerūpėjo valstybė, graikai vadino idiotais.

Kartą per metus susirinkę piliečiai sprendė, ar kurio nors politiko veikla nėra pavojinga Atėnų pòliui ir jo gyventojams. Balsuojantieji molinėje šukėje – ostrake – rašė vardą to žmogaus, kuris kėlė didžiausią grėsmę Atėnų demokrātijai. Daugiausia kartų įrašytą žmogų 10 metų ištremdavo iš polio.

Nė vienos senovės pasaulio valstybės valdyme nedalyvavo tiek daug žmonių kaip Atėnuose. Deja, piliečiai šiame polyje sudarė tik dešimtadalį visų gyventojų. Moterys, vergai ir svetimšaliai negalėjo dalyvauti valstybės valdyme.

Per daugelį amžių ištobulinta demokratija šiandien laikoma geriausia valstybės valdymo forma. Ji yra vienas svarbiausių senovės graikų laimėjimų.

5 Atėnų valdymo schema.

6 Atėnų pilietis apie polio santvarką

Mūsų valstybinė santvarka nėra kaimynų įstaigų pamėgdžiojimas: mes patys linkę būti greičiau pavyzdžiu nei sekti kitais. Mūsų santvarka vadinasi tautos valdžia, nes remiasi ne tautos mažuma, o dauguma. Atsižvelgdami į skirtingus asmeninius poreikius mūsų įstatymai teikia visiems lygias teises, o dėl politinės įtakos, tai jie užtikrina kiekvienam piliečiui tokias teises, kurios priklauso ne nuo vienos ar kitos politinės jėgos, o nuo garso, kurį kiekvienas įgyja savo šaunumu. Net ir neturtingam piliečiui, jeigu tik jis gali atlikti ką nors naudinga valstybei, niekas netrukdo dėl jo nežymios padėties siekti garbės ir įtakos.

Thukydides. Geschichte des Peloponnesischen Krieges II, München, 1959, p. 48.

Aristokrātai – kilmingieji, diduomenė.

Demokrātiją (gr. dēmos – liaudis, kratos – valdžia) – valdymo forma, kai aukščiausiąją valdžią nustato ir vykdo piliečiai.

Piliētis – žmogus, turintis savo valstybėje nustatytas teises ir pareigas.

Tirōnas – vienvaldis valdovas.

4 Ostrakas ir bronziniai balsavimo žetonai.

1. Kaip senovės Graikijoje atsirado demokratija? Kuriam polyje ji labiausiai suklestėjo?
2. Remkis tekstu ir apibūdink Atėnų valdymo schemą 5.
3. Kuo skiriasi demokratijos sampratos senovės Graikijoje ir šiais laikais?
4. Išnagrinėk 6. Apie kokią valdymo formą rašoma šaltinyje? Kokios jos privalumai skiriami?
5. Remkitės gyvosios istorijos 147 p. pavyzdžiu ir surenkite klasėje politikos oratorių varžybas.

2. Graikų šeima ir buitis

1 Vestuvių eiseną. Jaunoji į naujuosius namus vežama dviračiu vežimu. Piešinys vazoje. VI a. iki Kr.

2 Motina su vaiku, sėdinčiu vaikiškoje kėdutėje. Piešinys vidinėje lėkštelės pusėje. V a. iki Kr.

4 Veidrodėlis. Senovės graikų gyvenamuoju laikotarpiu dar nebuvo išrastas stiklas, tad veidrodžiai gaminti iš itin nugludintos bronzos. V a. iki Kr.

Moters gyvenimas

Moterų gyvenimas senovės Graikijoje sukosi aplink namų ūkį. Dar visai mažytės dukteris jos mokė namų ruošos ir rankdarbių. Merginos paprastai tekėjo sulaukusios 15 metų. Jų gyvenimas visiškai priklausė nuo vyro. Moteris varžė gausybę ribojimų. Jos negalėjo išeiti iš namų nelydimos tarnaitės, neturėjo teisės siekti mokslo, dalyvauti polio valdyje, gintis teisme.

Mažąžemių valstiečių ir neturtingų miestiečių žmonos gyveno ne tokį uždarą gyvenimą. Jos padėjo vyrams nuimti derlių ar parduoti prekes turguje. Nuėjusios prie šulinio pasisemti vandens dalijosi naujienomis.

Moterų kasdienybę praskaidrindavo dievų ir deivių garbei rengiamos iškilmės, kuriose galėjo dalyvauti visi polio gyventojai. Be to, vyko tik moterims skirtų švenčių. Net kelias dienas trunkančioje vaisingumo deivės Demetros šventėje galėjo dalyvauti vien ištekęsios moterys.

3 Žemvaldžio nurodymai žmonai

Trisdešimtmetis žemvaldis taip kalbėjo savo keturiolikmetei žmonai: „Tavo pareiga – būti namie ir siųsti vergus į darbą. Tuos vergus, kurie lieka dirbti namuose, tu privalai prižiūrėti. Turi viską, ką jie atneša, priimti ir paskirti, kas bus naudojama dabar, o kas bus paliekama atsargoms. Privalai stebėti, kad maisto atsargos, skirtos visiems metams, nebūtų sunaudojamos per mėnesį. Kai atnešama vilnų, reikia aprūpinti visus namiškius drabužiais.“

Viena iš tavo būsimų pareigų tau tikriausiai nelabai patiks: jei kas nors namuose susirgs, tu privalėsi rūpintis slauga... Jei kada nors dievai mums padovanos vaikų, tai kartu nuspręsimė, kaip juos geriau auklėti, nes vaikai bus mums ramstis senatvėje“.

Expedition Geschichte, Frankfurt am Main, Verlag Moritz Diesterweg, 1997, p. 80–81.

Šeimos tradicijos ir papročiai

Graikų manymu, vesti ir susilaukti palikuonių yra kiekvieno piliečio pareiga. Susilaukusiam 20 metų jaunuoliui tėvas parinkdavo nuotaką. Per sužadėtuves jaunojo ir nuotakos tėvai susitardavo dėl kračio. Vestuvių apeigų nebūdavo. Po jaunosios paskutinės vakarienės su tėvais nuotaką su palyda išsigabendavo jaunikis.

Tėvai manė, jog geriau susilaukti sūnaus nei dukters, nes sūnus prižiūrės senatvėje, paveldės šeimos turtą. Nesusilaukusi sūnaus šeima berniuką galėjo įsivaikinti. Pasitaikydavo atvejų, kai tėvai nuspręsdavo neauginti kūdikio. Paguldytą į molinį indą jį palikdavo gatvėje ar nuošalioje vietoje. Rastą kūdikį kas nors įsivaikindavo.

Prabėgus 7 dienoms po kūdikio gimimo, tėvai sukviesdavo draugus ir šeimos narius į šventę. Per iškilmės tėvai aukodavo dievams aukas ir suteikdavo kūdikiui vardą.

Graikai šventa pareiga laikė prižiūrėti ir karšinti senoliūs iki pat jų gyvenimo pabaigos. Tikėta, jog to nepaisančius ištinka dievų bausmė.

5 Pasiturinčios graikų šeimos gyvenamojo namo rekonstrukcija: 1 – altorius; 2 – vonios kambarys; 3 – miegamasis; 4 – namo dalis, skirta moterims – ginekėja; 5 – valgomasis; 6 – virtuvė.

Graikų buitis

Dauguma graikų gyveno nedideliuose aplink vidinį kiemą pastatytuose nedegtų plytų namuose. Moterys ir vyrai turėjo atskirai įrengtus kambarius. Pasišviesdavo nedidelėmis aliejinėmis lemputėmis. Prie įėjimo statydavo dievo Hermio statulėlę. Manoma, kad ji saugo namus nuo nelaimių. Vidiniame kieme stovėjo altorius, prie kurio žmonės meldėsi ir aukojė aukas dievams.

Graikai rengėsi labai paprastai. Ir vyrai, ir moterys dėvėjo lininės ar vilnonės tunikas, apsiaustus, avėjo sandalus. Turtingieji puošėsi auksiniais, sidabriniais ar dramblio kaulo papuošalais, vargšai – pagamintais iš stiklo, bronzos ar geležies.

Anksti rytą graikai skubėjo į triukšmingą agorą. Joje amatiniškai pardavinėjo savo gaminius, žemdirbiai – maistą, pirkliai – prekes iš tolimų kraštų. Čia polio gyventojai sužinodavo svarbiausias naujienas, iškabintose lentelėse perskaitydavo apie artimiausią Tautos susirinkimo dieną, teisme svarstomas bylas. Agoroje įsiliepsnoję atkaklūs ginčai neretai virsdavo net peštynėmis.

8 Graikų apranga. Kad klostės gražiai kristų ir judant neišsiardyėtų, prie drabužio apačios buvo prisiuvama šepetėlių su mažais švininiais svareliais.

6 Šokėja linksmina puotos dalyvius. Piešinys vazoje. IV a. iki Kr.

7 Moliniai vaikiški žaislai. V a. iki Kr.

1. Kuo skyrėsi moterų ir vyrų gyvenimas senovės Graikijoje?
2. Išnagrinėk **3** ir įvardyk moters pareigas.
3. Papasakok, kaip rengėsi ir kokiuose būstuose gyveno senovės graikai **5, 8**.
4. Remkitės temos medžiaga ir grupėje, poromis aptarkite, kurios graikų šeimos tradicijos šiais laikais būtų vertinamos teigiamai, o kurios – ne.
5. Internete, bibliotekoje raskite informacijos apie senovės graikų laisvalaikio pramogas. Supažindinkite klasę su surinkta medžiaga.

3. Graikų teatras

2 Dioniso teatro krėslas, skirtas garbingas pareigas einantiems žiūrovams. IV a. iki Kr.

1 Epidauro teatro griuvėsiai. IV a. iki Kr.

Vaidinimai Dioniso garbei

Graikų kasdienybę praskaidrindavo įvairios šventės. Atėniečiai itin mėgo vyno ir vynuogininkystės dievo Dioniso garbei tris kartus per metus rengiamas šventes. Iškilmingiausia – pavasario pradžioje vykstanti Didžiųjų Dionisijų šventė. Iš pradžių choras giedojo Dionisą šlovinančias giesmes, o artistai vaidino istorijas, vaizduojančias Vyno dievą. Didžiosios Dionisijos truko šešias dienas. Prieš šventę buvo aukojama dievams, vyko iškilmingos eitynės ir, be abejo, vaidinimai. Atėniečių išrinkta komisija paskutinę šventės dieną gėbenės vainiku apdovanodavo geriausius poetus, pjesių autorius bei artistus. Iš pradžių vaidinimus atėniečiai rengė tiesiog miesto aikštėje, o žiūrovai susėsdavo aplink artistus ir chorą. Vėliau nuspręsta kalno šlaite pusračiu sustatyti akmeninius kylančius suolus. Žiūrovų vietos vadintos teatru. Taip atsirado šiandieninio teatro pavadinimas. Pirmasis mums žinomas atviras teatras įrengtas Atėnuose, akropolio kalvos šlaite. Jame tilpo net 18 tūkst. žiūrovų. Ilgainiui tokie teatrai pradėti statyti visoje Graikijoje.

Tragedijos ir komedijos

Teatro aktoriai vaidino dviejų rūšių pjeses: **tragėdijas** ir **komėdijas**. Tragedija, išvertus į lietuvių kalbą, reiškia „ožių daina“. Šis pavadinimas atsirado iš to, kad vaidindami Dioniso švenčių dalyviai apsitaissydavo ožių kailiais. Pagrindiniai tragedijų veikėjai dažniausiai buvo žmonės, sumanę kelti maištą prieš dievų valią ir jų nustatytą tvarką. Dievai juos negailestingai baudė. Tragedijos jaudino, vertė susimąstyti žiūrovus. Graikai itin mėgo Sofoklio sukurtas tragedijas.

Komedijos – kūriniai, geraširdiškai ar piktai pašiepiantys kokius nors asmenis ar kritikuojantys jų poelgius. Autoriai drąsiai išjuokdavo ne tik valdžios vyrų silpnybes bei ydas, bet ir pačią publiką, netgi dievus. Įžymiausias komedijų meistras buvo Aristofanas. Graikai nepaprastai mėgo žiūrėti komedijas. Bet nepatikusio vaidinimo aktorius galėjo apmėtyti maistu ar net akmenimis.

4 Senovės Graikijos mąstytojas Herakleitas apie teatrą. VI a. iki Kr.

Ir komedijoje, ir tragedijoje, stebėdami svetimas aistras, mes slopiname savąsias, suderiname ir išgryniname jas. Tokie dalykai pasitelkiami mūsų sielai gydyti, prigimtiniams trūkumams išryškinti, išsilaisvinti iš grandinių ir jų nusikratyti.

Estetikos istorija: Antologija, Vilnius, Pradai, 1999, t. 1, p. 465.

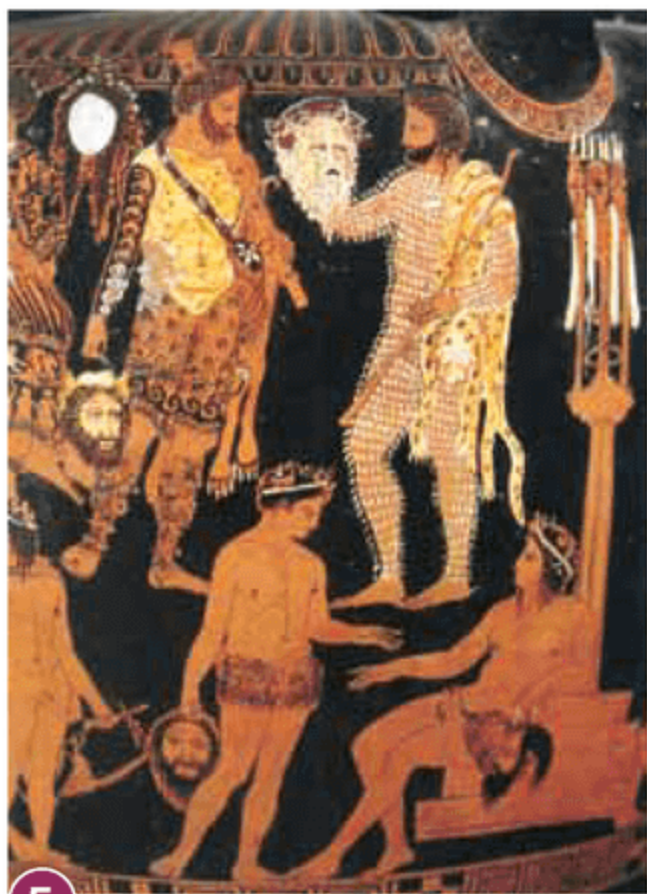

3 Teatro kaukės. V a. iki Kr.

Vaidinimas teatre

Poliui nusipelnę, garbingas valstybines pareigas einantys žmonės, kitų miestų pasiuntiniai per spektaklius sėdėjo pirmosiose eilėse. Tačiau ir iš paskutinių eilių žiūrovai puikiai matė ir girdėjo. Aktoriai vaidino apskritoje aikštelėje, vadina- moje orchestra. Už jos stovėjo skena – palapinė ar nuolatinis pastatas, kuriame lai- kyti vaidinimui reikalingi daiktai ir įtaisai.

Visus vaidmenis teatre atliko vyrai. Jie vaidino su ryškiai išpieštomis kaukėmis, atitinkančiomis vaidmenį. Talentingi kaukių meistrai suteikė joms įvairias žmo- gaus nuotaikas atspindinčias išraiškas: linksmas, liūdnas, įtūžusias, geraširdiškas. Vaidindami aktoriai keitė kaukes. Spalvingas ir išraiškingas kaukes galėjo matyti net toli sėdintys žiūrovai.

5 Graikų teatro aktoriai.
Piešinys vazoje. IV a. iki Kr.

Norėdami atrodyti didingiau ir būti ge- riausiai matomi žiūrovams tragedijų aktoriai avėjo specialų storapadį apavą. Rengėsi tamsiais drabužiais. Komedių veikėjai vaidino basi ar apsiavę sandalais, vilkėjo ryškius drabužius.

Už dekoracijų, aktorių kostiumų ir kau- kių pagaminimą mokėjo Tautos susirin- kimo paskirtas pilietis. Juo tapti – dide- lė garbė. Po teatro šventės šio žmogaus vardas puikavosi iškaltas marmurinėje plokštėje šalia **dramatūrgo** vardo.

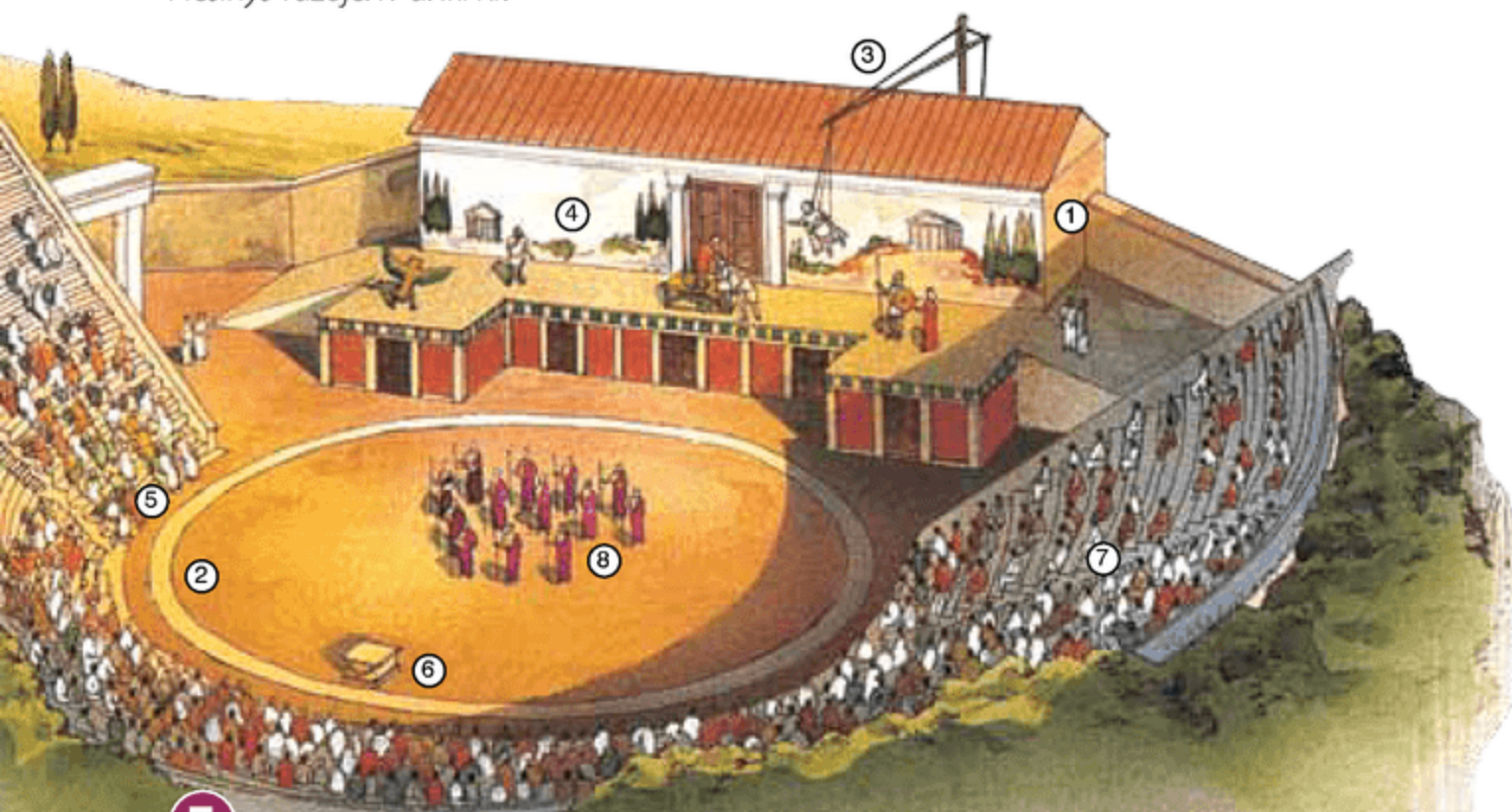
Dramatūrgas – žmogus, rašantis dramos kūrinius: komedijas ar tragedijas.

Komėdija – dramos rūšis, išjuokianti kokį nors asmenį, kritikuojanti visuomeninio gyvenimo ar buities trūkumus.

Tragėdija – liūdnas dramos kūrinys, pasibaigiantis dažniausiai veikėjo mirtimi.

6 Aktorių pasirodymas. Piešinys vazoje. IV a. iki Kr.

7 Graikų teatro rekonstrukcija: 1 – skena; 2 – orchestra;
3 – įrenginiai specialiesiems efektams; 4 – dekoracijos; 5 – vietos garbingiems svečiams;
6 – Dioniso altorius; 7 – žiūrovų vietos; 8 – choras.

1. Papasakok, kaip senovės Graikijoje atsirado teatras. Ką apie jo pas- kirtį norėjo pasakyti filosofas **4**?
2. Kuo komedija skiriasi nuo trage- dijos? Pasidomėk internete, biblio- tekoje ir pateik po keletą senovės graikų tragedijų ir komedių pa- vyzdžių.
3. Apibūdink, kaip buvo įrengtas graikų teatras **1**, **7**.
4. Palygink senovės graikų ir dabar- tinį teatrus. Kuo jie panašūs ir kuo skiriasi?
5. Remkitės gyvosios istorijos 125 p. pavyzdžiu ir, pasigaminę kaukių, surenkite senovės graikų teatro vaidinimą.

4. Mokslas senovės Graikijoje

1 Graikų abėcėlė.

		Tarimas	Pavadinimas
A	α	a	alfa
B	β	b	beta
Γ	γ	g	gama
Δ	δ	d	delta
E	ε	e	epsilon
Z	ζ	z	zeta
H	η	è	eta
Θ	θ	th	theta
I	ι	i	jota
K	κ	k	kapa
Λ	λ	l	lambda
M	μ	m	miu
N	ν	n	niu
Ξ	ξ	ks	ksi
O	ο	o (trumpa)	omikron
Π	π	p	pi
P	ρ	r	ro
Σ	σ, ς	s	sigma
T	τ	t	tau
Υ	υ	iu	ipsilon
Φ	φ	f	fi
X	χ	ch	chi
Ψ	ψ	ps	psi
Ω	ω	o (ilga)	omega

2 Senovės Graikijos mokykla. Piešinys vazoje. Apie 480 m. iki Kr.

Graikų išsimokslinimas

Graikai buvo viena iš raštingiausių senovės pasaulio tautų. Prie finikiečių raidyno, kuriame buvo tik priebalsiai, graikai pridėjo balsius ir sukūrė savo 24 rašdžių raidyną. Rašė molinėse šukėse, plonu vaško sluoksniu padengtose lentelėse ar parsivežtame iš Egipto papiruse. Smailiu pagaliuku, vadinamu stiliumi, vaškuotame paviršiuje išbrėždavo raides. Dauguma graikų knygų – ilgi papiruso ritinėliai. Senovės graikai nepaprastai brangino ir tausoję knygas.

Graikai labai gerbė išsimokslinusių žmonių. Berniukai nuo 7 iki 16 metų lankė mokyklą. Mokėsi iškaltos meno, skaityti, rašyti, skaičiuoti, piešti, groti fleitą, skambinti lyrą. Vadovėlių graikai neturėjo. Juos atstojo Homero ar Hesiodo kūriniai. Berniukus stengtasi auklėti taip, kad užaugtų ne tik išsimokslinę, bet ir stiprūs, drąsūs. Gimnastikos mokykloje – palestroje – jie mokėsi imtynių meno, mėtyti diską ir ietį, bėgti, šokinėti.

Už mokslą reikėjo mokėti, todėl jo siekti galėjo tik turtingų šeimų sūnūs. Į mokyklą juos lydėjo vergai, vadinami **pedagogais**. Jie prižiūrėjo, kad auklėtiniai drausmingai elgtųsi, netinginiautų pamokose.

Mergaitės mokyklos nelankė. Namų ruošos ir rankdarbių jas mokė namuose.

Herodotas – istorijos mokslo pradininkas

Senovės graikai didžiavosi savo šalies istorija, itin mėgo pasakoti apie karuose su Persija pasiektas pergalės. V a. iki Kr. gyvenęs **Herodotas** sumanė parašyti knygą ir taip išsaugoti graikų pergalių atminimą. Norėdamas kuo tiksliau pateikti graikų praeitį jis išstudijavo Homero „Iliadą“ ir „Odiseją“, kitų autorių kūrinius. Herodotui stigo žinių apie persų praeitį, todėl jis leidosi į tolimą kelionę po Persijos imperiją: aplankė Egiptą, Babiloniją, daugelį kitų kraštų. Kelionėje surinko tų šalių gyventojų pasakojimų apie graikų ir persų karą, aprašė svečių šalių papročius, gyvenimą. Visus kelionės užrašus jis sudėjo į knygą ir pavadino „Istorija“. Už tai Herodotui suteiktas garbingas istorijos tėvo vardas.

3 Herodoto „Istorijos“ fragmentas. Papiruso ritinėlis. II a. iki Kr.

4 Gydytojas apžiūri pacientą. IV a. iki Kr. reljefas.

Gamtos, tikslųjų mokslų ir medicinos laimėjimai

Senovės graikai pirmieji ėmėsi sistemingai tirti gamtos reiškinius, aiškinti jų kilmę, ieškojo priežasčių. Tyrė augalus, gyvūnus, dangaus kūnus, gilinosi į matematiką, mediciną. Jie pirmieji spėjo, kad Žemė apvali ir skrieja aplink Saulę. Išmatavo Egipto piramidžių aukštį.

Atėnietis Demokritas tikino, jog visas pasaulis sudarytas iš smulkių dalelių – atomų. Dievų nemalonės gydytojas Hipokratas nebelaikė ligų priežastimi. Jis atidžiai stebėjo ligonius ir kruopščiai aprašė ligų požymius. Ilgainiui šie stebėjimai leido rasti būdų ir priemonių žmonėms gydyti.

Išminties meilė – filosofija

Graikiją ypač išgarsino jos mąstytojai – **filosofai**. Jie stengėsi suprasti ir kitiems paaiškinti, kas yra išmintis ir mus supantis pasaulis. Žodį „filosofas“ sugalvojo senovės graikų išminčius Sokratas. Pasak jo, išmintingi yra tik dievai, o žmonės gali būti tik filosofai – išminties mylėtojai. Diskutuodamas su žmonėmis Sokratas ieškojo atsakymų į rūpimus klausimus. Garsusis filosofas nepaliko jokių užrašų. So-

krato **filosofija** pasiekė mus iš jo mokinio Platono veikalų. Platonas įkūrė mokyklą, vėliau išgarsėjusią akademijos vardu. Į ją suvažiuodavo mokinių iš visos Graikijos. Aristotelis sukaupęs mokslo žinias suskirstė į atskiras šakas. Taip radosi fizikos, politikos, botanikos mokslai. Lykėjo vietovėje jis įkūrė mokyklą – licėjų. Kalbėdamiesi ir diskutuodami mokiniai ieškojo atsakymų į klausimus, pildė žinių spragas.

6 Graikų filosofai diskutuoja alyvmedžio pavėsyje. Išminčiai skatino naują mąstyseną, grindžiamą stebėjimu ir aptarimu.

Filosofas – mąstytojas, išminčius.

Filosofija – mokslas, tiriantis gamtos, visuomenės ir mąstymo raidos dėsnius.

Pedagogas – senovės Graikijoje: vergas, lydintis šeimininko vaikus į mokyklą; auklėtojas.

5

Graikų filosofas Aristotelis apie išsimokslinimą Graikijoje. IV a. iki Kr.

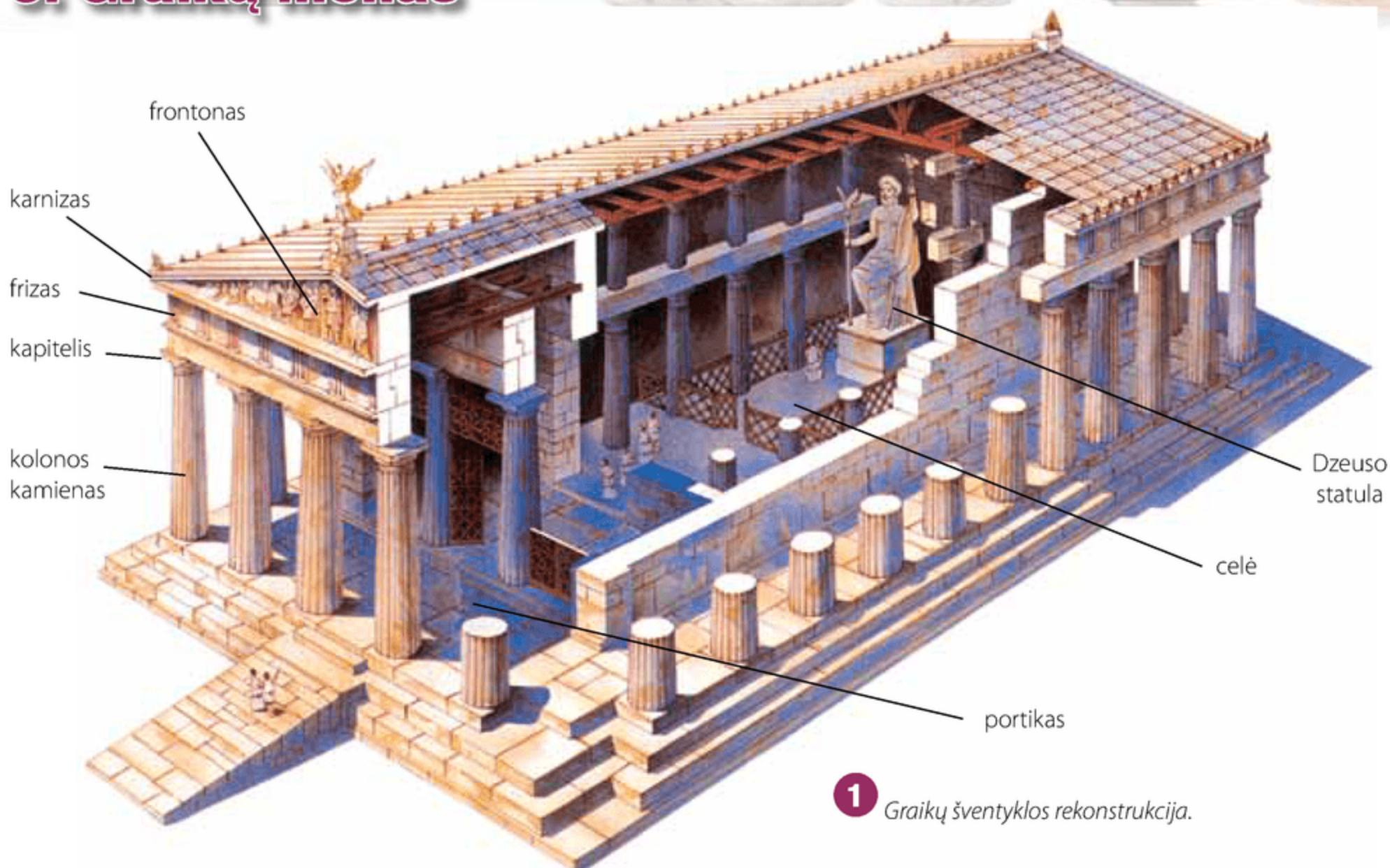
Paprastai mokomasi trijų dalykų: rašybos, gimnastikos, muzikos, o kartais ir piešimo. Rašybos ir piešimo mokomasi todėl, kad tai naudingi ir plačiai gyvenime pritaikomi dalykai; gimnastikos dėl to, kad ji ugdo vyriškumą. Galima jau būtų abejoti dėl muzikos, nes dabar dauguma ja domisi tik dėl malonumo, tačiau iš pat pradžių muzika buvo įtraukta tarp mokymosi dalykų dėl to, kad pati prigimtis siekia ne tik tinkamai dirbuotis, bet ir sugebėti gražiai poilsiauti.

Estetikos istorija: Antologija, Vilnius, Pradai, 1999, t. 1, p. 577.

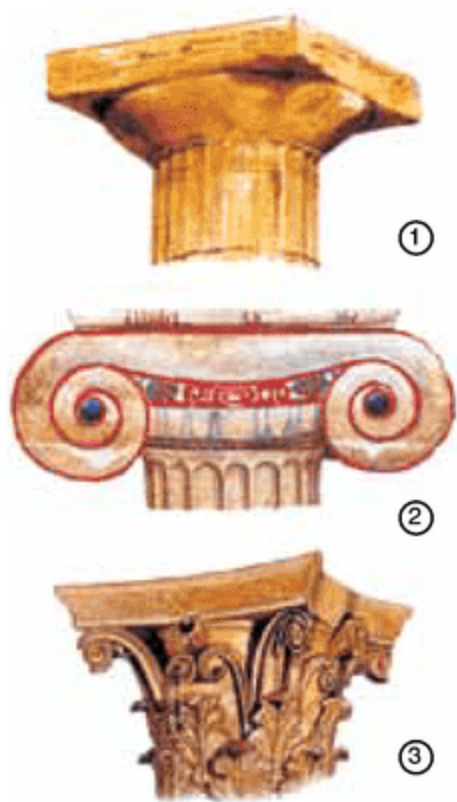

1. Papasakok apie senovės graikų mokyklą **2**, **5**. Kuo ji skyrėsi nuo dabartinės?
2. Graikiškomis raidėmis **1** parašyk žinutę klasės draugui arba draugei.
3. Kas toks ir dėl ko laikomas istorijos mokslo tėvu **3**?
4. Įvardyk senovės graikų gamtos, tikslųjų mokslų bei medicinos laimėjimus.
5. Susiskirstykite į grupes arba poromis ir graikų filosofų pavyzdžiu surenkite diskusiją pasirinkta tema: Kvailio liežuvis aplenkia mintį (Sokratas); Kas buvo pirmesnis – višta ar kiaušinis? (Pitagoras); Nemokšos būna tie, kurie ryžtasi tokie likti (Platonas); Taurus žmogus vienodai elgiasi ir laimėję, ir nelaimėję (Aristotelis).

5. Graikų menas

1 Graikų šventyklos rekonstrukcija.

2 Kolonų kapitelių tipai:
1 – dorėninis; 2 – jonėninis;
3 – korintinis. Dorėninis kolonų tipas susiformavo dar senuoju Graikijos istorijos laikotarpiu, pavadinimas kilo iš dorėnų genčių. Jonėninis atsirado Jonijos krašte Mažojoje Azijoje, o iš ten atkeliavo į žemyninę Graikiją. Korintinis kolonų tipas susiformavo helenizmo epochoje. Šio puošnaus kapitelio pavadinimas kilo iš Korinto miesto.

Senovės Graikijos architektūra

Senovės graikai mėgo leisti laiką viešosiose vietose, todėl rūpinosi jų grožiu. Pasikalbėti ir pailsėti jie rinkosi portikų pavėsyje. Ilgainiui šie gana paprastos konstrukcijos pastatai išaugo į sudėtingesnius. Naudodamiesi kitų kraštų patirtimi graikai laipsniškai tobulino statybos meną. Ilgasias pastatų sienas viduryje truputį išlenkdamo, kolonas statė kiek pasvirusias į vidų, todėl net didžiuliai pastatai neatrodė sunkūs ir slegiantys.

Graikų architektūra ypač suklestėjo V a. iki Kr. Didžiausi statybos meno laimėjimai atsispindi šventyklose. Čia dera santūrumas, grožis ir darna. Paprastai šventyklos statytos ant laiptuoto pagrindo. Jose įrengtoje belangėje patalpoje stovėjo dievybės statula. Čia galėjo lankytis tik žyniai. Pastatą juosė viena ar kelios kolonų eilės. Vyravo šie jų tipai: dorėninės, jonėninės ir korintinės.

Atėnų akropolyje stovėjo didingiausios ir gražiausios šventyklos, biblioteka. Žydro dangaus fone švelniai švytėjo marmurinė aukso spalvos Atėnės šventykla – Partenonas. Laikas nepagailėjo šio architektūros stebuklo, išliko tik jos sienų ir kolonų liekanų. Tačiau ir po kelių tūkstančių metų architektai mokosi iš senovės graikų.

Skulptūra

Šventyklas, miestų aikštes, namų kiemus graikai puošė molinėmis, marmurinėmis ar bronzinėmis statulomis. Pasak legendų, Atėnuose jų buvo daugiau negu gyvų žmonių. Dievų ar mitinių būtybių statulos – padėka už globą, karuose pasiektas pergalės. Sporto žaidynių nugalėtojus graikai irgi pagerbdavo skulptūromis. Jų kūrėjai mokėjo ne tik meistriškai perteikti žmogaus kūno judesius, bet ir dvasios savybes. Talentingasis Mironas kūrė statulas šventykloms, tačiau labiausiai išgar-

sėjo išraiškinga diską metančio jaunuolio skulptūra. Graikai statulas dažė įvairiomis spalvomis. Net iki mūsų dienų išliko patvarių dažų liekanų.

Keliautojai, plaukiantys į Atėnus, iš tolo regėjo danguje liepsnojančią auksinę tašką. Tai aukštai virš miesto žibėjo deivės Atėnės paausotos ieties antgalis. Didinga miesto globėjos ir gyventojų ramybės saugotojos skulptūra puošė akropolio aikštę. Partenono viduje stovėjo 12 m aukščio statula iš dramblio kaulo ir aukso. Deja, nė viena neišliko. Apie jas pasakoja tik sužavėtų amžininkų užrašai. Abi skulptūras sukūrė įžymusis graikų skulptorius Feidijas. Pats garsiausias šio talentingo meistro kūrinys – didinga 17 m aukščio Dzeuso statula Olimpijoje, laikoma vienu iš senovės pasaulio stebuklų (žr. 148 p. **C**), taip pat neišliko.

3 Senovės graikų skulptūros raida:
A – marmurinis stabas (2000 m. iki Kr.);
B – jaunuolio ir rekonstruota dažyta merginos skulptūros (VI a. iki Kr.);
C – meilės deivės Afroditės skulptūra (IV a. iki Kr.).

Keramikos įvairovė

Didžiuliame Atėnų amatininkų kvartale – Keramike – darbavosi vazų žiedėjai ir talentingi jų tapytojai. Keramikos menas Graikijoje labai vertintas. Tai byloja vazose įrašyti žiedėjų bei tapytojų vardai. Jas gamino ir išdegdavo puodžiai, vėliau tapytojai puošė oriameštais, scenomis iš kasdienio gyvenimo, mitų, „Iliados“ ar „Odisejos“. Dailininkų išmonė tiesiog stulbina. Nerasime dviejų vienodai ištapytų vazų. Ant vienu išpieštos juodos figūros raudonai oranžiniame glazūra padengtame fone. Tokios vazos vadinamos juodafigūremis. Visiška priešingybė – raudonųjų figūrų stilius. Vazos paviršius glazūruotas, tik figūros paliktos natūralaus molio spalvos. Prieš pradėdant tapyti vaizdą, ant truputį išdegto indo buvo apvedžiojamos piešinio detalės. Likęs plotas padengiamas juodu laku, nuo kurio moliniai indai priminė metalinius. Iki šiol neatskleista tokio patvaraus lako paslaptis.

4 Graikų indų tipai:
1 – amfora – indas vynui ir aliejui laikyti;
2 – hidrija – pilvotas ilgu kaklu vandens indas; 3 – krateris – indas vynui vandeniu skiesti; 4 – oinochojė – vyno qšotis.

5 Keramikos dirbtuvė.

- ?**
1. Remkis **1** ir įvardyk pagrindinius senovės graikų šventyklos architektūros elementus.
 2. Apibūdink, kaip keitėsi senovės graikų skulptorių meistriskumas **3**.
 3. Kuo mokslininkams, tiriantiems senovės Graikijos istoriją, yra naudingi išlikę skulptūros ir keramikos dirbiniai?
 4. Pasidomėk ir rask savo gyvenamojoje vietovėje statinių su graikų architektūros elementais **1**, **2**. Pateik juos klasei.
 5. Bibliotekoje, internete pasirinkite ir pateikite klasei pasirinktą senovės graikų architektūros ar kitą meno kūrinį.

6. Aleksandras Makedonietis

1 Aleksandro Didžiojo nukariavimai.

2 Makedonijos karaliaus Pilypo II paauksuoti geležiniai šarvai. IV a. iki Kr.

3 Aleksandro Didžiojo biustas. IV a. romėnų kopija.

Aleksandras – Makedonijos valdovas

Pagrindinių Graikijos polių kaimynystėje gyvavo Makedonijos karalystė. Nors jos gyventojai kalbėjo panašią į graikų kalbą, tačiau graikais savęs nelaikė. IV a. iki Kr. Makedonijos karalius, gudrus valdovas ir sumanus karo vadas Pilypas II užėmė beveik visą polių tarpusavio kovų nualintą Graikiją. Jis neplėšė ir nepavergė užkariautų miestų gyventojų, bet reikalavo remti karo žygius. Užsitikrinęs graikų polių paramą Pilypas paskelbė karą didžiausiai ir galingiausiai, pasakiškais turtais garsėjančiai to meto valstybei Pėrsijai. Kariuomenė jau buvo pasirengusi žygiuoti, kai pasiekė žinia, jog valdovas nužudytas. Naujuoju Makedonijos karaliumi tapo dvidešimtmetis Pilypo sūnus **Aleksandras Makedonietis**. Legendos apie neeilinį Aleksandro karvedžio talentą, drąsą, ištvermę ir išsimokslinimą pradėtos kurti dar nežengus jam į sostą. Graikų išminčius Aristotelis būsimajam valdovui aiškino literatūros, filosofijos, gamtos mokslų paslaptis, mokė valstybės valdymo meno ir gero elgesio taisyklių.

Aleksandro žygiai

Tapęs Makedonijos karaliumi Aleksandras tęsė karinius tėvo planus ir pradėjo žygi į susilpnėjusios Pėrsijos valdas. Jo kariuomenės branduolį sudarė graikų ir makedonų kariai, kurie su priešininkais kovėsi sudarydami neįveikiamą pėstininkų su ilgomis ietimis koloną – **falangą**. Kartu su jais į Rytus patraukė pirkliai, amatininkai, mokslininkai, kurie padėjo kariuomenei, užrašinėjo valdovo žygius ateities kartoms bei tyrė nežinomus kraštus.

Per dešimt metų Aleksandras Makedonietis sugebėjo lemiamuose mūšiuose su-triuškinti Pėrsijos impėriją ir užimti milžinišką teritoriją nuo Egipto iki Indijos. Šios pergalės Aleksandrai pelnė Didžiojo vardą. Egiptė vyriausieji žyniai jam suteikė faraono titulą ir paskelbė Dievo Amono sūnumi. Nilo žemupyje Aleksandras įkūrė savo vardu pavadintą miestą. Tai tik vienas iš daugelio miestų, kurie gavo tokį vardą.

4 Kariuomenės pėstininkų rikiuotė – falanga. Glaudžiomis gretomis išsirikiavę bei ilgomis ietimis ginkluoti kariai, įsirėžę į priešą, išsklaidydavo jo gretas.

Svajodamas pasiekti pasaulio pakraštį ir sukurti pasaulinę imperiją Aleksandras pradėjo Indijos užkariavimą. Tačiau nuolatinių žygių ir kovų išvarginti jo kariai ėmė maištauti. Makedonietis buvo priverstas grįžti į imperijos sostinę paskelbtą Babiloną. Užkariautojas suprato: imperija per daug didelė, kad galima būtų valdyti iš Graikijos. Užkariautuose kraštuose kūrė miestus, juose apgyvendino graikus ir makedonus. Aleksandro paskirti karvedžiai jo vardu valdė vietinius gyventojus. Taip visoje imperijoje plito graikų kalba, kultūra, gyvenimo būdas.

Falanga – senovės graikų ir makedoniečių sunkiai ginkluotų pėstininkų rikiuotė, sudaryta iš suglaustų eilių.

5

Legendos apie Aleksandrą Makedonietį

Aleksandras kalbėjosi su graikų filosofu Diogenu, kuris gyveno statinėje. Susižavėjęs Diogeno samprotavimais Aleksandras paklausė, ką norėtų gauti iš Aleksandro.

– Pasitrauk, neužstok saulės, – jūliai pasakė Diogenas. Aleksandrai Makedoniečiui skiriamas posakis: „Jei nebūčiau Aleksandras, norėčiau būti Diogenu“.

Legendos pasakojo, kad niekas negalėjo atišti Frygijoje Dzeuso šventykloje esančio sudėtingo Gordijaus mazgo. Orakulai skelbė, kad tas, kuris sugebės jį atišti, valdys visą Aziją. Aleksandras Makedonietis išgirdo apie Gordijaus mazgą ir pabandė jį atišti. Bet nesėkmingai. Tada, netekęs kantrybės, išsitraukė kardą ir mazgą perkirto pusiau.

Imperijos žlugimas

Aleksandras mėgavosi rytietiška prabanga, beribe valdžia ir neregėtai išpuiko. Siekdamas suvienyti pavaldinius prievarta apvesdindavo kilmingas vietines merginas su savo karvedžiais. Kad įgytų persų palankumą, ėmė rengtis ir elgtis kaip persas. Iš kovos bendražygių reikalavo nuolankiai vos ne kaip dievą jį garbinti. Per vieną puotą Aleksandras nužudė dėl makedonų karių žeminimo jam priekaištaujantį giminaitį, o nepalankiai atsiliepusį asmeninį istoriką uždarė į narvą. Neilgai valdovui teko džiaugtis imperatoriaus valdžia ir rytietiška prabanga. Būdamas 33 metų didžiulės imperijos kūrėjas mirė, spėjama, nuo maliarijos.

Po Makedoniečio mirties karvedžiai pradėjo tarpusavyje kovoti dėl valdžios. Aleksandro giminė buvo išžudyta. Didžiulė imperija suskilo į atskiras karalystes. Tačiau žmonių atmintyje Aleksandras Makedonietis liko kaip vienas genialių visų laikų karvedžių ir valdovų.

6 Aleksandras Makedonietis (A) ant savo žirgo Bucefalo Iso mūšyje su persų valdovu Darijumi III (B). Romėnų mozaika. I a. iki Kr.

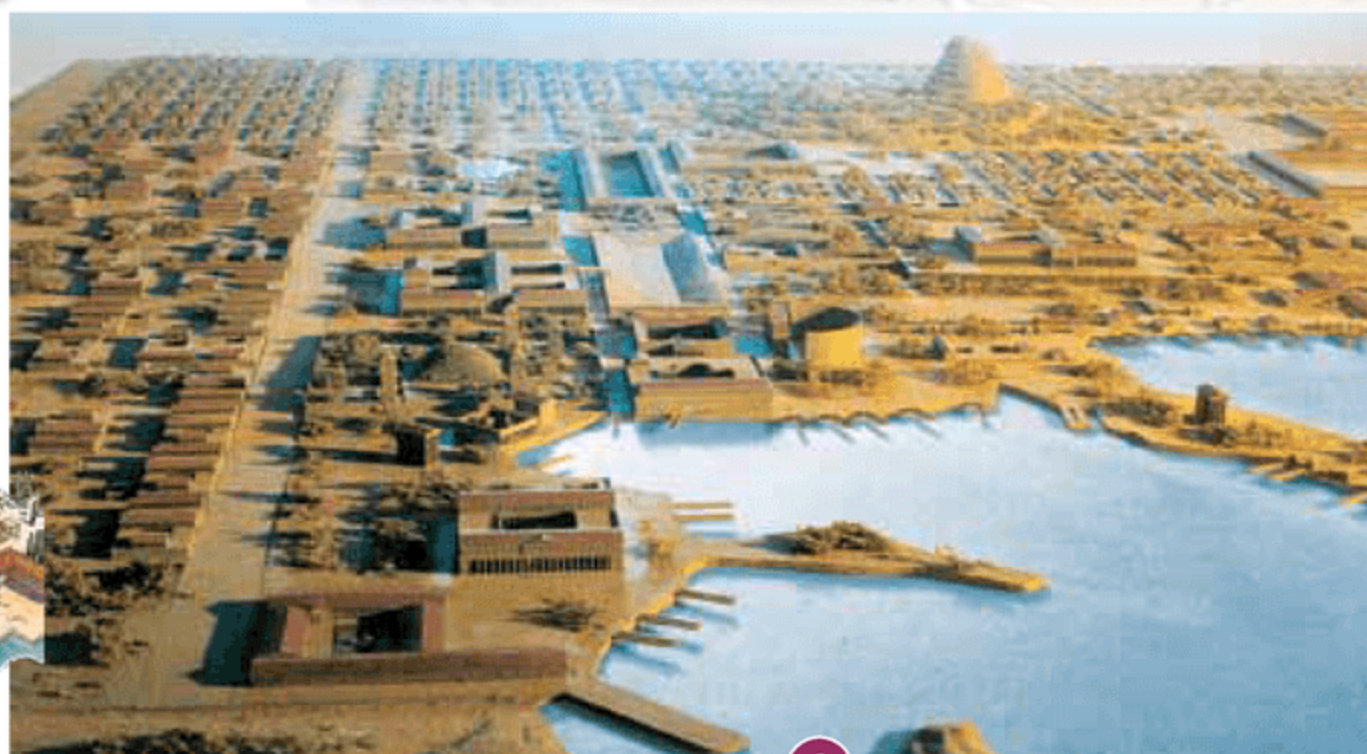
1. Dėl ko Aleksandro Makedoniečio valstybė vadinama pasauline?
2. Nustatyk, kurių dabartinių valstybių teritorijas apėmė Aleksandro Makedoniečio imperija **1**. Naudokis pasaulio politiniu žemėlapiu.
3. Įsiziūrėk į **4**. Apibūdink falangos pranašumus ir trūkumus.
4. Dėl ko žlugo Aleksandro Makedoniečio imperija?
5. Susiskirstykite į grupes ar poras. Remkitės temos medžiaga **5** ir aptarkite teigiamus bei neigiamus Aleksandro Makedoniečio asmenybės ir valdymo bruožus.

7. Helenistinis pasaulis

2 Faro švyturys (rekonstrukcija).

Jį sudarė kelios pakopos. Pirmojoje gyveno darbininkai ir kareiviai, o viršutinėje nuolat degė ugnis, rodanti laivams kelią į uostą. Švyturio skleidžiamą šviesą laivai galėjo matyti net 50 km atstumu.

1 Egipto Aleksandrijos rekonstrukcija.

3 Helenizmo pavyzdys. Budos (kairėje) ir Heraklio (dešinėje) atvaizdai senovės indų bareljefe. II a.

4 Graikų istoriko Plutarcho veikalo ištrauka. I a.

Aleksandras įžengė į persų žemę ir čia, turėdamas laiko, pirmą kartą apsirėngė barbarų drabužiais. Jis vis labiau stengėsi prisitaikyti prie persų papročių, o juos pačius pratino prie makedonų gyvenimo būdo. Jis tikėjosi, kad tokiu tautų papročių bendrumu bei suartėjimu labiau sutvirtinsiąs savo valdžią. Todėl išrinkęs 30 tūkstančių vaikų Aleksandras paskyrė jiems daugybę mokytojų ir įsakė mokytis graikų kalbos ir makedonų kariavimo būdų.

Plutarchas. Rinktinės biografijos, Vilnius, p. 213–215.

Helenizmas

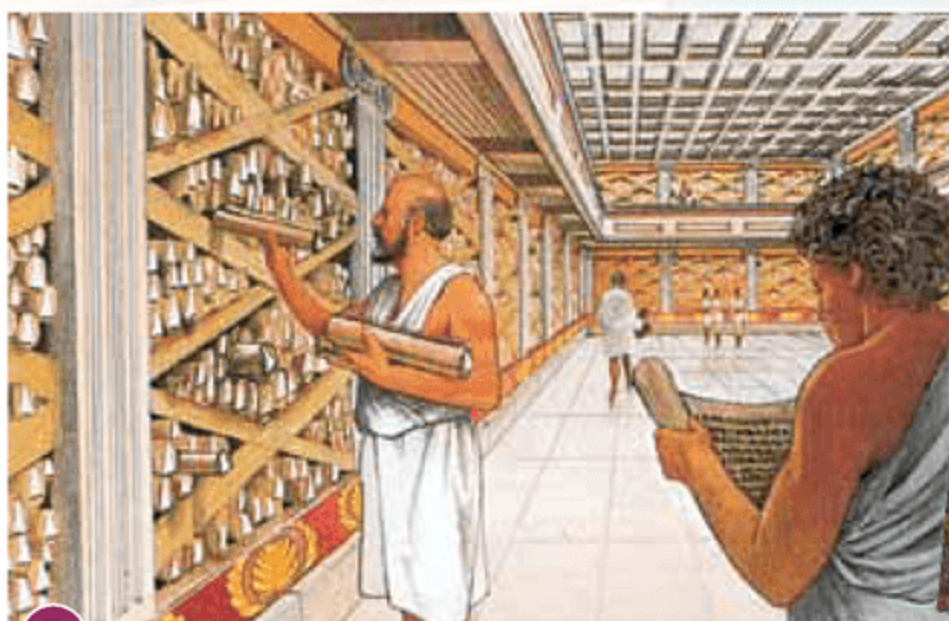
Aleksandro nukariavimai graikams ir makedonams atvėrė kelią į Azijos šalis bei Egiptą. Į šiuos kraštus atvykę pirkliai, amatininkai apsigyveno jau esančiuose miestuose arba kūrė naujas gyvenvietes. Taip jie ne tik plėtė prekybos ryšius su Egiptu bei Rytų šalimis, bet ir supažindino jas su graikų kultūra, gyvenimo būdu. Susimaišius nukariautų kraštų ir graikų kultūrai, susiformavo bendra kultūra – **helenizmas**. Helenistinio pasaulio centru tapo vienas iš gražiausių senovės miestų – Ptolemajų Egipto sostinė Aleksandrija (žr. 131 p. **3**).

Egipto Aleksandrija

Atvykęs į Egiptą Aleksandras Makedonietis čia įsakė pastatyti naująją imperijos sostinę. Vieta jai pasirinkta labai apgalvotai. Į Aleksandrijos uostus suplaukdavo laivų iš visų Viduržemio jūros šalių. Judriose prekyvietėse galima buvo išgirsti dešimtis kalbų, sutikti įvairiausių tautų žmonių.

Kelią į Aleksandrijos uostą laivams rodė Faro saloje įrengtas švyturys. Šis 120 m aukščio statinys laikomas vienu iš septynių senovės pasaulio stebuklų. Viršutiniame švyturio aukšte degančio milžiniško laužo šviesą atspindėjo sudėtinga veidrodžių sistema. Šimtus metų švyturys pasitikdavo plaukiančius į miestą laivus, tačiau XIV a. didingą statinį sugriovė žemės drebėjimas.

Maždaug pusės milijono gyventojų miestas buvo padalintas į kvartalus. Juos skyrė plačios grįstos gatvės. Pasiturtieji gyveno arčiau centro, šalia prabangių ir puošnių valdovų rūmų, vargingesni kūrėsi pakraščiuose. Aleksandrijos gyventojams aprūpinti vandeniu įrengta vandentiekio sistema.

5 Aleksandrijos biblioteka.

Helenizmas – Aleksandro Makedoniečio nukariavimų metu išplitusi kultūra, kuri susiformavo susimaišius vietinėms Egipto, Azijos kraštų ir graikų kultūroms.

Muzėjonas – didžiausias helenizmo mokslo centras Aleksandrijoje.

6

Euklido įžymiojo veikalo puslapiai. Viduramžiais padaryta kopija.

III a. iki Kr. Egipto valdovas Ptolemajus I Aleksandrijoje įsteigė vadinamąją mūzų šventovę – **Muzėjoną**. Mokslų ir menų globėjų garbei pastatytuose rūmuose įkurta mokykla, biblioteka, observatorija žvaigždėms ir planetoms stebėti. Bibliotekoje darbavosi talentingiausi mokslininkai. Jie perrašinėjo ir komentavo graikų poetas, dramas, mokslo veikalus. Kelis dešimtmečius bibliotekai vadovavęs Kalimachas sudarė leidinių katalogą. Tuo metu Aleksandrijos bibliotekoje saugota 700 tūkst. ranka rašytų knygų!

Mokslo ir meno laimėjimai

Aleksandrijoje įkurtas Muzėjonas tapo matematikos, mechanikos, gamtos mokslų centru. Jame studijavo įžymūs mokslininkai Archimedas iš Sirakūzų, kuris išrado sraigą vandeniui kelti. Euklidas studijavo matematiką, ypač domėjosi geometrija, parašė garsiąją knygą „Geometrijos pradmenys“. Aleksandrijos astronomai teisingai apskaičiavo, per kiek laiko Žemė apsisuka aplink Saulę. Eratostenas padėjo geografijos mokslo pamatus, gana tiksliai nustatė Žemės apskritimo ilgį.

Helenistinio laikotarpio menininkai sukūrė daug puikių meno kūrinių. Architektai statė didingus ir prabangius pastatus, puošiamus korintinių kolonų. Skulptoriai stengėsi kuo išraiškingiau perteikti žmonių išgyvenimus, vaizduoti žmones tokius, kokie jie buvo gyvenime. Pats Aleksandras panorė turėti garsiausio to meto menininko Lisipo sukurtą atvaizdą.

Žemės drebėjimai, priešų antpuoliai, miesto užkariautojų įgeidžiai negailestingai sunaikino helenistinį mokslo ir meno centrą. Ant senovinio miesto griuvėsių iškiilo šiandieninė Aleksandrija. Prieš daugelį šimtmečių klestėjusio miesto didybę atskleidžia tik archeologų rastos jūroje paskendusios statinių nuolaužos, milžiniškos statulos bei kitos praeities liekanos.

8

Archimedo sraigtas. Sukant sraigtą, vanduo kelimas aukštin.

7

Helenizmo laikotarpio į kompiuterį panašaus antikiteros skaičiavimo mechanizmo, naudoto dangaus kūnų padėčiai nustatyti, rekonstrukcija. I a. iki Kr.

?

1. Paaiškink, kas yra helenistinė kultūra (tekstas, **3**). Kaip ji susiformavo?
2. Išnagrinėk **4**. Dėl ko Aleksandras Makedonietis siekė sujungti graikų ir nukariautų tautų papročius bei gyvenimo būdą?
3. Remkis tekstu, **1**, **2**, **5** ir papasakok apie Aleksandrijos miestą. Kuo jis garsėjo senovėje?
4. Paaiškink Archimedo sraigto veikimo principą **8**. Dėl ko šis išradimas buvo svarbus?
5. Poromis aptarkite, kaip kultūrų maišymasis pasireiškia šių dienų pasaulyje. Įvertinkite, jūsų manymu, teigiamas ir neigiamas jo puses.

Skyriaus santrauka

Graikija – demokratijos gimtinė

Graikų polių valdymas buvo įvairus ir laikui bėgant keitėsi. Kai kuriuose poliuose įsivyravo demokratija. Visi miesto-valstybės piliečiai galėjo dalyvauti polio valdyme. Demokratija pirmiausia suklestėjo Atėnų pilyje, kur ji buvo kuriama daugelį metų.

Graikų šeima ir buitis

Moterų gyvenimą senovės Graikijoje varžė daugybė ribojimų. Vesti ir susilaukti palikuonių buvo kiekvieno piliečio pareiga. Dauguma graikų gyveno nedideliuose aplink vidinį kiemą pastatytuose namuose.

Graikų teatras

Iš švenčių, skirtų dievo Dioniso garbei, atsirado graikų teatras. Jame galėjo vaidinti tik vyrai. Graikų teatro aktoriai vaidino dviejų rūšių pjeses: tragedijas ir komedijas.

Mokslas senovės Graikijoje

Mokyklas senovės Graikijoje lankė tik berniukai. Senovės graikai pirmieji ėmė sistemingai tirti gamtos reiškinius, aiškinti jų kilmę. Daugelio dabartinių mokslo šakų pagrindai sukurti senovės Graikijoje.

Graikų menas

V a. iki Kr. ypač suklestėjo graikų menas: architektūra, skulptūra, keramika. Didingiausias ir gražiausias išlikęs senovės Graikijos architektūros paminklas – akropolis. Senovės graikai savo šalyje ir nukariautuose kraštuose pastatė penkis iš septynių senovės pasaulio stebuklų.

Aleksandras Makedonietis

Polių tarpusavio kovų nualintą Graikiją užėmė Makedonijos karalystė. Jos valdovas Aleksandras Makedonietis sutriuškino Persija impėriją. Užkariauose žemėse nuo Egipto iki Indijos jis įkūrė milžinišką imperiją.

Helenistinis pasaulis

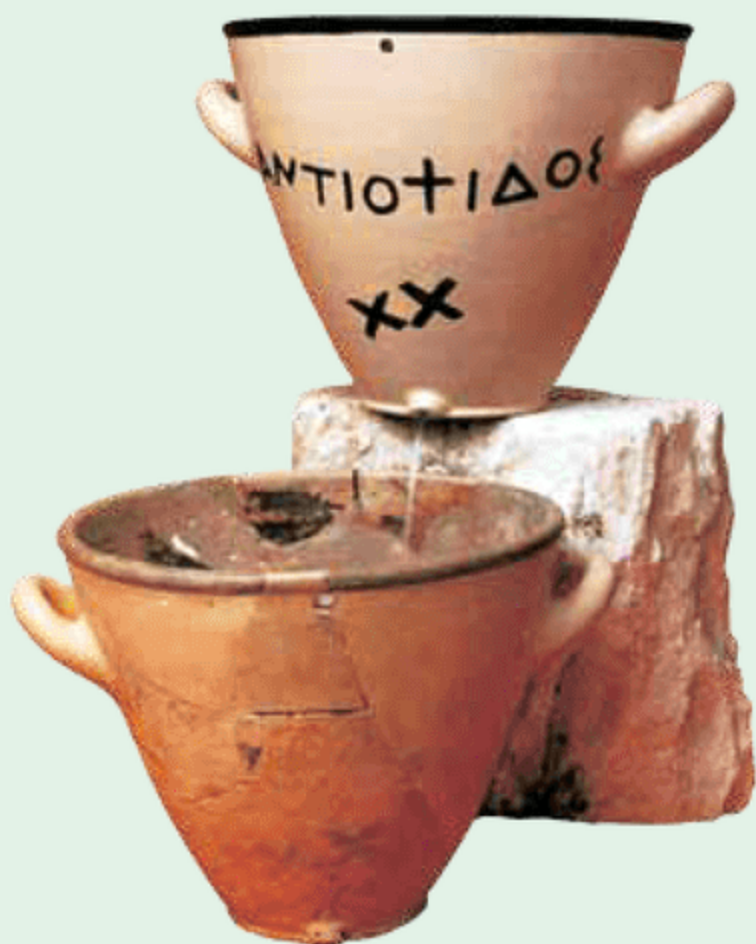
Susimaišius vietinėms Egipto, Azijos kraštų ir graikų kultūroms, susiformavo helenizmo kultūra. Helenistinio pasaulio centras buvo Egipto sostinė Aleksandrija. Joje įkurtas Muzėjonas tapo svarbiausiu to meto mokslo ir kultūros židiniu.

Vandens laikrodis – klepsidra

• Egiptiečių vandens laikrodis, pagamintas prieš 3500 metų.

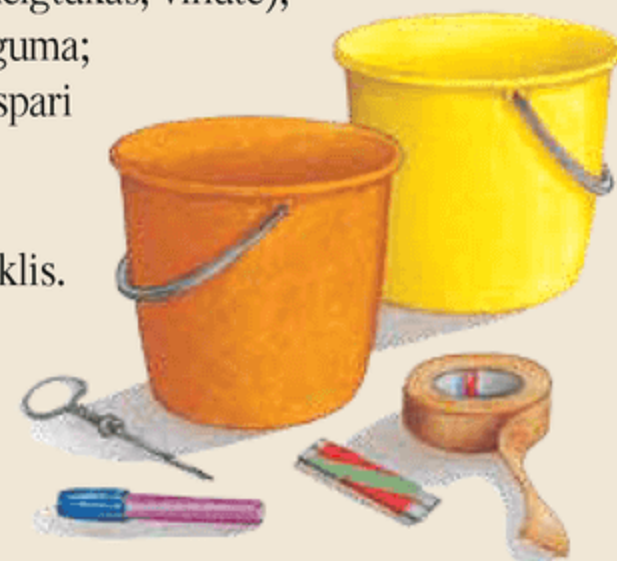
Žmonės nuo seno mėgino matuoti laiką. Dienos laikui nustatyti naudotas saulės laikrodis. O kaipgi laiką matavo naktį arba uždaroje patalpoje? II tūkst. m. iki Kr. egiptiečiai išrado vandens laikrodį. Į indą pripildavo tam tikrą kiekį vandens, kuris pro skylutę tekėjo į kitą indą. Pirmojo viduje išbraižyta skalė rodė vandens lygį, pagal kurį buvo nustatomos valandos. Šį egiptiečių išradimą perėmė ir patobulino graikai. Vandens laikrodį jie vadino klepsidra ir naudojo Tautos susirinkime, kad kiekvienas kalbėtojas gautų vienodai laiko – šešias minutes, arba penkis litrus vandens. Tokį vandens laikrodį galite pasigaminti ir jūs.

• Graikų klepsidra. V a. iki Kr.

Priemonės:

- du plastikiniai kibirai (ne mažesni kaip 5 l talpos);
- aštrus smailus įrankis (virbalas, smeigtukas, vinutė);
- kramtomoji guma;
- vandeniui atspari lipni juosta;
- vandeniui atsparus rašiklis.

Darbo eiga:

1. Plastikinio kibiro apačioje, kaip pavaizduota paveikslėlyje, pragręžkite skylutę.
2. Kibiro viduje nuo dugno iki viršaus priklijuokite lipnią juostą.
3. Į kibirą pripilkite vandens ir pastatykite ant kėdės. Kiek žemiau pastatykite kitą kibirą, kad į jį pro pirmojo kibiro skylutę galėtų tekėti vanduo.
4. Leiskite vandeniui tekėti iš pirmojo kibiro, o ant lipnios juostos darykite žymas, koks jo kiekis išbėgo per minutę, dvi, tris ir t. t.
5. Išbandykite vandens laikrodį. Jei vanduo teka per greitai, skylutę kibire sumažinkite kramtomąja guma.
6. Surenkite klasėje oratorių varžybas ir išrinkite geriausią.

Senovės pasaulio stebuklai

A Kada ir kas pirmieji paminėjo septynis senovės pasaulio stebuklus?

Patys didingiausi senovės architektūros ir skulptūros kūriniai apibūdinami kaip septyni pasaulio stebuklai (žr. 131 p. 3, 4).

Kiekvienas jų simbolizavo aukščiausius žmogaus laimėjimus vienoje ar kitoje technologijų srityje. Iki mūsų dienų išliko tik vienas – Egipto piramidės. Kitus galime nebent susikurti vaizduotėje iš rašytinių šaltinių bei susižavėjusių amžininkų pasakojimų.

Manoma, kad septynių pasaulio stebuklų sąvoka atsirado dar III a. iki Kr. Kas pirmasis juos išvardijo, nežinoma, tačiau aišku, kad apie šiuos stebuklus pirmiausia prabilo senovės graikai. Iš pradžių buvo nesutariama dėl pačių stebuklų: vietoj Dzeuso statulos stebuklu laikytas Pergamo Dzeuso altorius, vietoj Semiramidės sodų – Babilono sienos, vietoj Aleksandrijos švyturio – Aleksandrijos biblioteka. Ilgainiui nusistovėjo septynių senovės pasaulio stebuklų sąrašas.

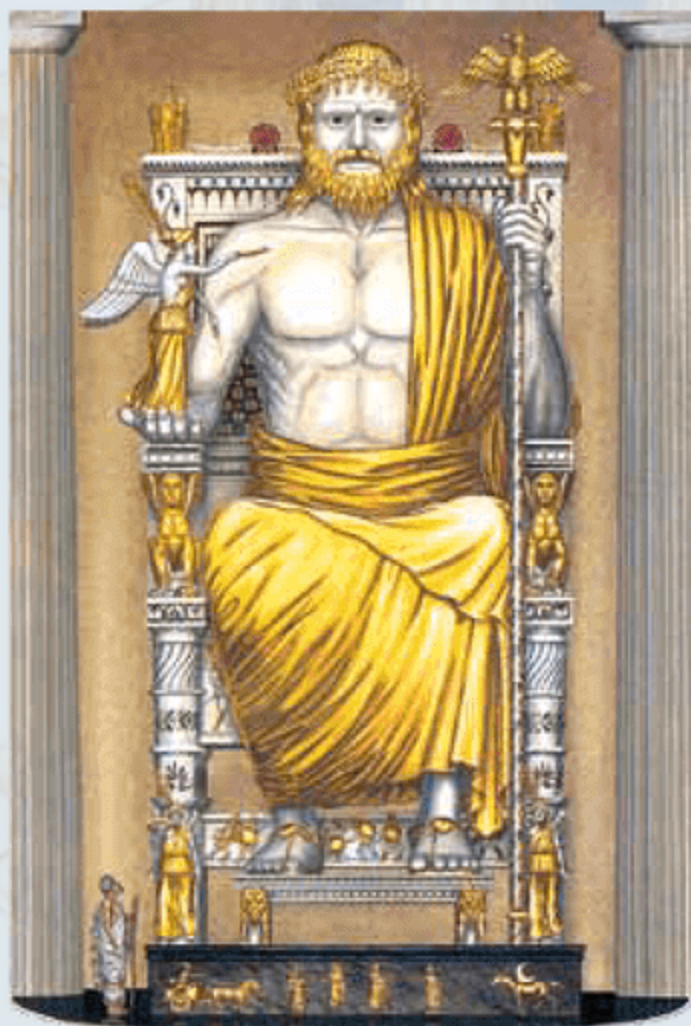
B Artemidės šventykla Efese

Jonijoje, jūros pakrantėje, pastatyta Artemidės šventykla buvo viena iš didžiausių marmurinių šventyklų graikų pasaulyje. Jos statybą apmokėjo neregėtai turtingas Lidijos valdovas Krezas. Šią šventyklą juosė net 120 kolonų, kiekviena – 20 m aukščio. Viduryje stovėjo Artemidės skulptūra. 356 m. iki Kr. nuostabų pastatą sudegino graikų batsiuovys Herostratas, norėjęs išgarsėti bet kuria kaina. Šiandien galime pamatyti tik vieną atstatytą šios šventyklos koloną.

3. Kurią gyvenimo sritį globojo graikų deivė Artemidė?

4. Kokie žmonės kartais vadinami herostratais B?

C Dzeuso statula Olimpijoje

437 m. iki Kr. įžymusis graikų skulptorius Feidijas Dzeuso šventyklos kvietimu atkeliavo į Olimpiją ir pradėjo kurti dievų valdovo statulą. Rezultatas pranoko lūkesčius. 13 m aukščio sėdinčio sosto Dzeuso figūra tiesiog stulbino šventyklą lankančius žmones. Dešinėje rankoje vyriausiasis dievas laikė pergalės deivės statulėlę, kairėje – skeptrą. Dzeuso kūnas buvo padengtas dramblio kaulu, o sandalai, drabužis, sosto papuošimai tviskėjo aukso. Sostas išdabintas mitinių būtybių raižiniais, brangakmeniais.

IV a. pabaigoje, uždraudus pagonybę krikščionims, Olimpjos šventykla uždaryta, o Dzeuso statula perkelta į Konstantinopolį. 462 m. miestą nuniokojęs gaisras sunaikino ir šią neįkainojamą statulą.

5. Ką simbolizuoja Dzeuso rankose laikomi daiktai C?

6. Kokių dar žinai skulptoriaus Feidijo kūrinių?

8 Halikarnaso mauzoliejaus griuvėsiai.

D Mauzoliejus Halikarnase

Milžiniškas 45 m aukščio ir daugiau kaip 1216 m² pastatas buvo skirtas Karijos valdovo Mausolo palaikams saugoti. Stovėjo ant didžiulės pakylės, paminklą dengė laiptuotas piramidės formos stogas. Mauzoliejus pastatytas iš žalio vulkaninio akmens, padengtas melsvų klinčių ir balto marmuro plytelėmis. Jį dailino net penki geriausi graikų skulptoriai. Keturi puošė pastato sienas, o penktasis kūrė didžiulį keturkinkį vežimą stogo viršūnei.

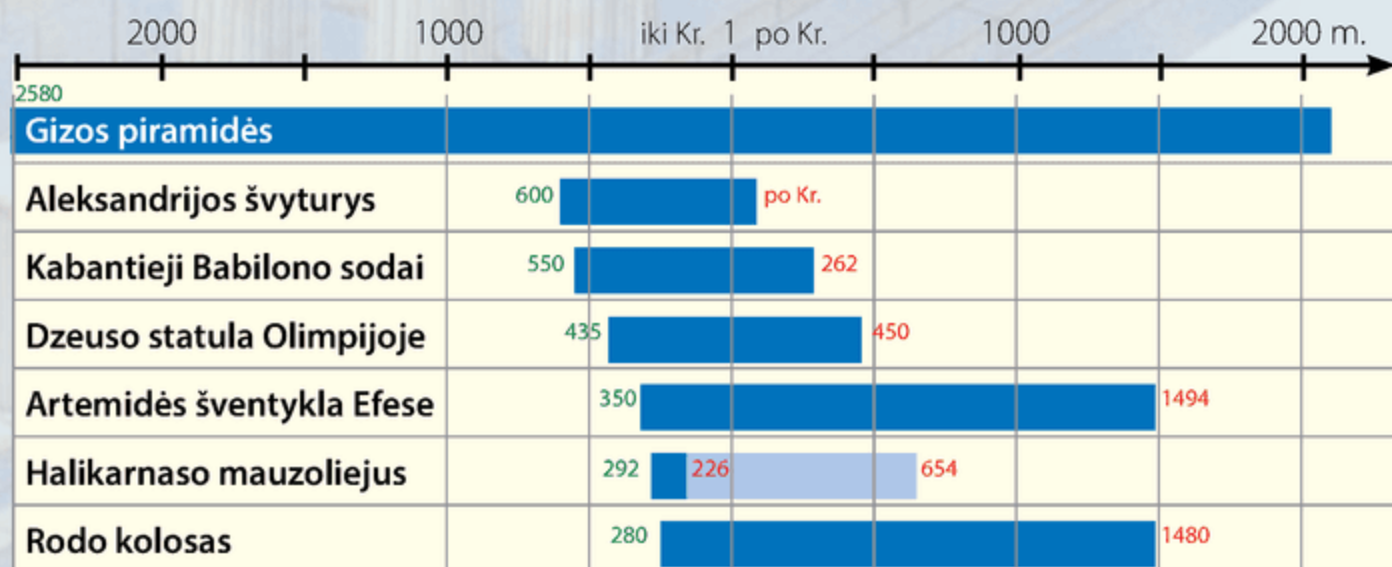
Įspūdingą paminklą viduramžiais sugriovė žemės drebėjimas. Mauzoliejaus liekanos panaudotos tvirtovės statyboms.

7. Paaiškink sąvoką **mauzoliejus**. Kaip ji atsirado **D**?
8. Kokių dar žinai valdovų didingų kapaviečių?

10 Nežinoma, kaip iš tiesų atrodė Rodo kolosas, todėl menininkai šį monumentą vaizduoja įvairiai. Įžymiojo ispanų dailininko Salvadora Dali 1954 m. nutapyto paveikslo detalė.

9 Senovės pasaulio stebuklų gyvavimo laikotarpis.

E Rodo kolosas

Vienas iš paslaptingiausių senovės stebuklų – didžiulė 33 m aukščio bronzinė statula, vadinama Rodo kolosu. Ji buvo skirta Rodo miesto globėjui saulės dievui Helijui. Kitaip nei kitų senovės stebuklų, neliko Rodo kolosą mačiusių amžininkų pasakojimų, nepadaryta jo kopijų, nežinoma, kur tiksliai jis stovėjo. Kai kurie mokslininkai mano, kad kolosas stovėjo prie įplaukimo į uostą – norėta priblokšti svetimšalius. Bet labiausiai tikėtina, kad jis buvo miesto viduryje veidu atgręžtas į jūrą. Neilgai testovėjo šis įspūdingas kūrinys – kiek daugiau nei 50 metų. 226 m. iki Kr. per žemės drebėjimą nuvirto. Statula lūžo per kelius ir išgulėjo beveik devynis šimtmečius, kol Sirijos princas užkariavo Rodą ir nuplėšė kolosą dengiančią bronzą. Į Siriją brangųjį metalą gabeno net 900 kupranugarių.

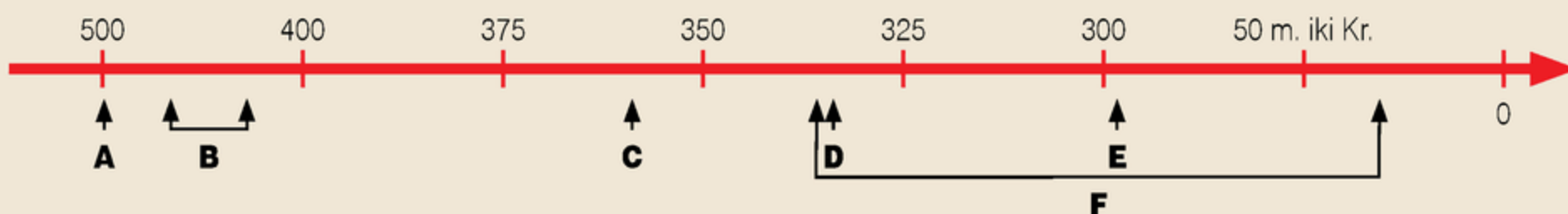

9. Kodėl apie Rodo kolosą išliko tiek mažai žinių **E**?
10. Nustatyk, kuris senovės pasaulio stebuklas gyvavo ilgiausiai, o kuris – trumpiausiai **9**.

Ar išmokai?

A Kuri raidė laiko juostoje atitinka:

1. Suskyla Aleksandro Makedoniečio imperija.
2. Atėnuose Periklis įtvirtina demokratiją.
3. Iškyla Makedonija.
4. Amžius, kuriame suklesti graikų menas ir mokslas.
5. Helenizmo laikotarpis.
6. Aleksandras pradeda žygį į Persiją.

B Paaiškink sąvokas:

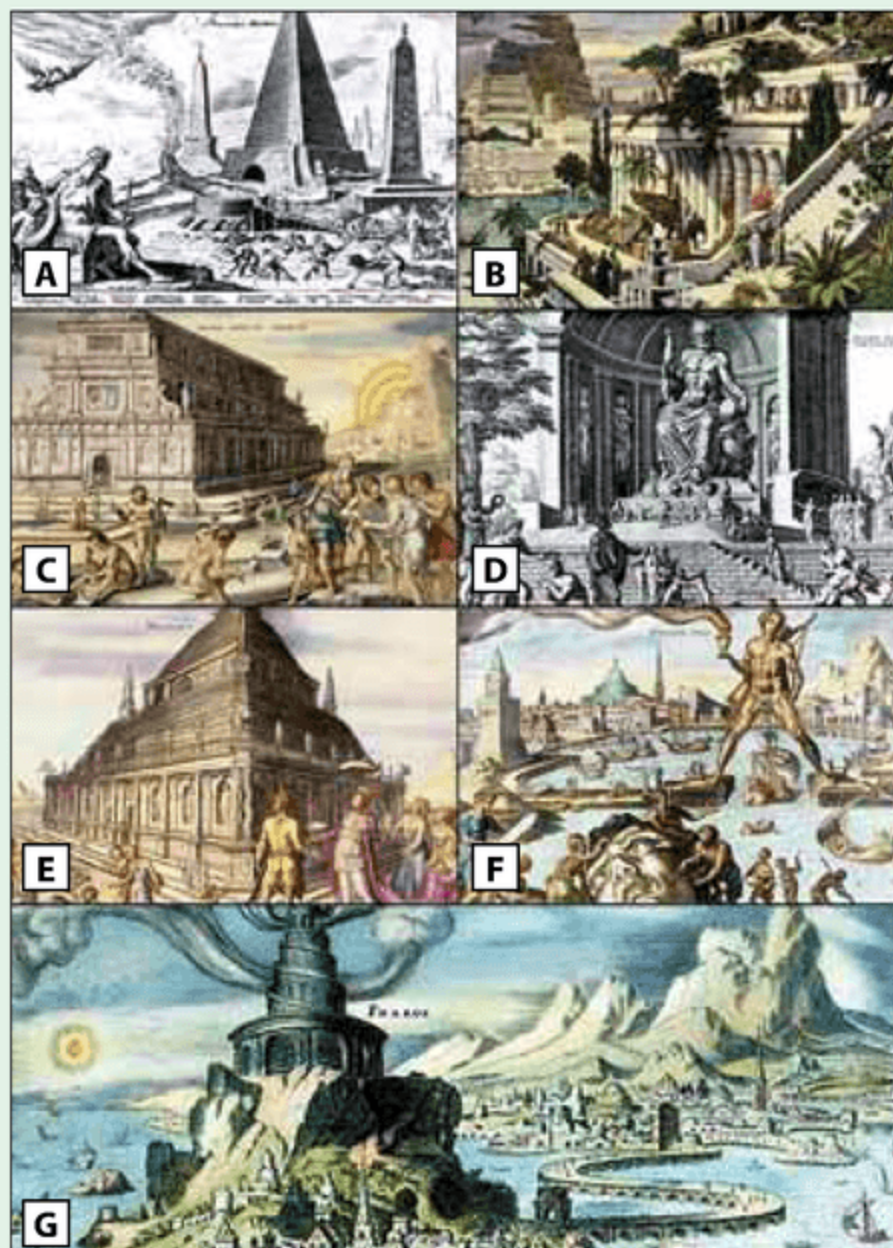
demokratija	tironas	aristokratija	komedija
tragedija	pedagogas	filosofija	falanga
piliėtis	helenizmas	Muzėjonas	dramaturgas

C Atsakyk į klausimus:

1. Kuriame polyje pirmiausia atsirado demokratija?
2. Kas turėjo daugiau teisių ir laisvių senovės Graikijoje – vyrai ar moterys? Atsakymą pagrįsk pavyzdžiais.
3. Kuo tragedija skiriasi nuo komedijos?
4. Kokių žinai senovės Graikijos mokslininkų laimėjimų?
5. Kuris senovės graikų architektūros ar kitas meno kūrinys patiko labiausiai ir kodėl?
6. Dėl ko Aleksandras Makedonietis buvo pavadintas Didžiuoju?
7. Kaip susiformavo helenizmas?

D Išnagrinėk iliustraciją:

1. Kurie senovės pasaulio stebuklai vaizduojami A–G?
2. Kurie skaičiai F žemėlapyje atitinka A–G buvimo vietas?

E Atpažink ir paaiškink, kas vaizduojama paveikslėliuose:

A

C

D

B

E

F

G

G Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Aleksandro Didžiojo laiškas Persijos valdovui. Apie IV a. iki Kr.

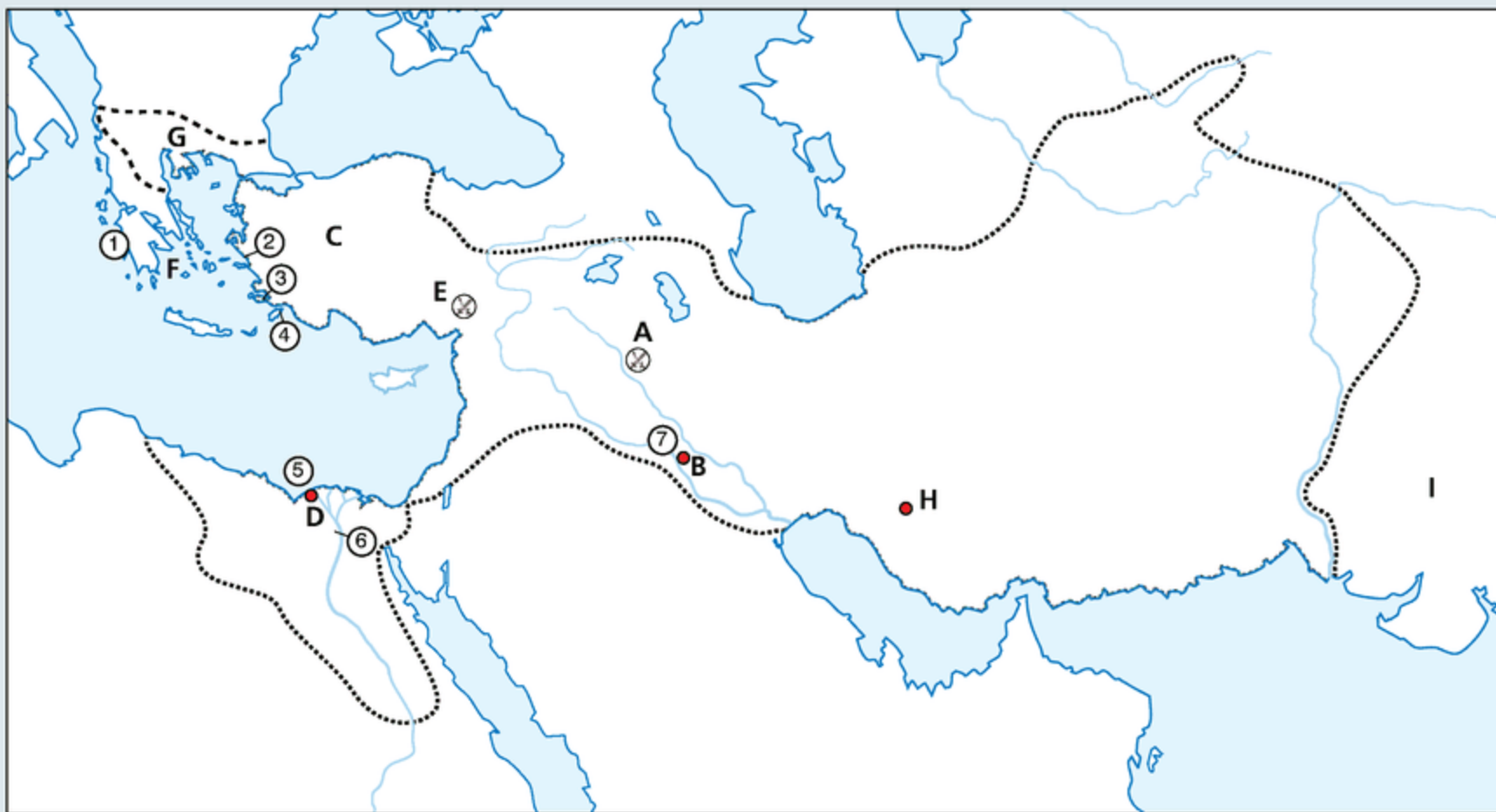
Užsuk pas mane kaip pas visos Azijos šeimininką. Jei manęs bijai, atsiųsk pasiuntinius, aš juos priimsiu. Nuo šiol, kai norėsi į mane kreiptis, vadink mane Azijos valdovu. Nerašyk man kaip lygus lygiam. Jei ko norėsi, pasakyk man kaip šeimininkui. Jei prieštarauji dėl savo karalystės likimo, toliau kaukis dėl jos. Bet nebėk, nes aš tave surasiu, kad ir kur būtum.

Histoire Géographie, Paris, Hachette Livre, 1996, p. 77.

1. Kodėl Aleksandras siuntė šį laišką Persijos valdovui?
2. Kokie Aleksandro politiniai ketinimai atsispindi laiške?
3. Ką iš laiško galėtum pasakyti apie Aleksandro asmenybę?

F Kuri raidė žemėlapyje atitinka šiuos objektus:

1. Makedonija.	5. Iso mūšis.	9. Graikija.
2. Gaugamelų mūšis.	6. Mažoji Azija.	
3. Egipto Aleksandrija.	7. Persepolis.	
4. Babilonas.	8. Indija.	

Nuo miesto iki imperijos

Pradedame kelionę, kurioje susipažinsite su romėnų civilizacija, gyvavusia daugiau kaip tūkstantį metų. Per šį laikotarpį karingi ir išdidūs romėnai sukūrė didžiausią valstybę to meto pasaulyje. Sumaniai perindami ir tobulindami kitų civilizacijų laimėjimus, paliko žmonijai nepaprastai vertingą architektūros, meno, mokslo, teisės palikimą.

1 Iki šiol vilkė yra Romos miesto simbolis. Pasak legendos, ji išmaitino Romos miesto įkūrėjus Romulą ir Remą. Bronzinė vilkės figūra sukurta V a. iki Kr., o dvynių figūrėlės – XVI a.

Ką žinome apie senovės Romą?

Romos valstybė kildinama iš VIII a. iki Kr. įkurto mažo valstiečių ir piemenų kaimelio. Iki šiol istorikai mėgina atsakyti į klausimą, kaip šis kaimas išaugo į didžiulį miestą, kuriame gyveno apie milijoną gyventojų. Romą tapo galinga valstybe – respublika, vėliau virtusia imperija.

Romėnų noras viešpatauti pasaulyje rodo nepaprastą jų karingumą. Aplink Viduržemio jūrą įsikūrusiose Europos, Azijos ir Afrikos valstybėse išlikę senovės Roms architektūros ir meno paminklai žavi, stebina daugelį žmonių. Istorikai iki šiol nesutaria, kas lėmė romėnų sėkmės priežastį. Gal jų gebėjimas susitelkti, drausmingumas, darbštumas, pastangos siekti bendro tikslo? O gal sumanus gebėjimas pasinaudoti gretimų šalių laimėjimais? Greičiausiai ir viena, ir kita.

2 Romėnų karvedžio Julijaus Cezario triumfas Romos forume. Scena iš istorinio televizijos seriale „Roma“.

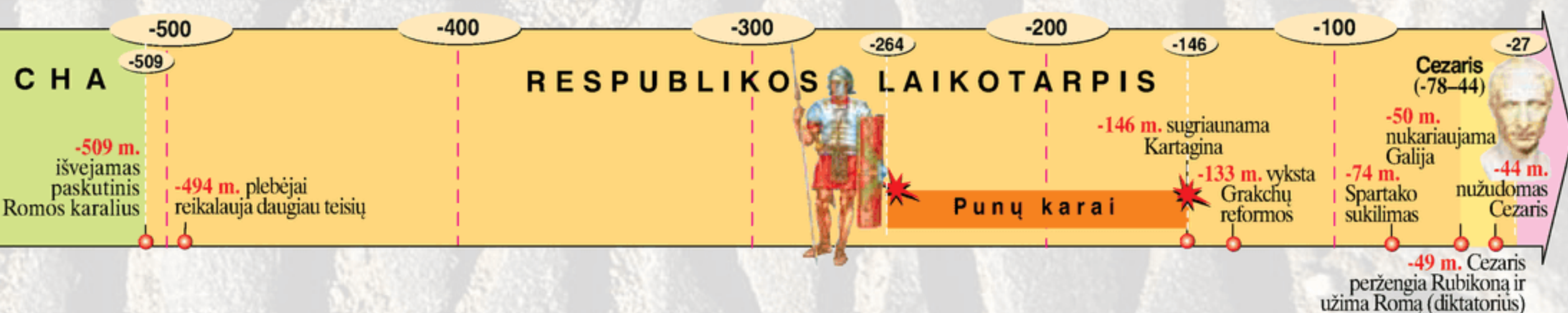

3 Romos valstybė 400–30 m. iki Kr.

do, re, mi, fa, sol, la, si, do – gaidų pavadinimai kilo iš lotyniškų giesmių
Egzāminas – [<i>lot. examen</i> – tyrimas]
Klāsė [<i>lot. classis</i> – grupė]
Konstitūcija [<i>lot. constitutio</i> – nustatymas]
Kreditas [<i>lot. creditum</i> – paskola, skola]
Kultūrā [<i>lot. cultura</i> – auklėjimas, lavinimas, tobulinimas]
Merkūrijus, Venerā, Mārsas – planetų pavadinimai atitinka romėnų dievus
Recėptas [<i>lot. receptum</i> – kas gauta]

Respūblika [<i>lot. res publica</i> – visuomeninis reikalas]
Rudoji lapė (<i>lot. Vulpes vulpes</i>), paprastasis ąžuolas (<i>lot. Quercus robur</i>) – kad mokslininkai susikalbėtų, gyvūnų, augalų ir žmogaus kūno dalių, rūšių pavadinimai dažnai rašomi ir lotyniškai.
Skulptūrā [<i>lot. sculptura</i> < sculpo – drožinėju, kalu]
Studeñtas (<i>lot. studentis</i> – uoliai dirbantis)

4 Romėniškų terminų ir žodžių pavyzdžiai lietuvių kalboje.

1. Roma nuo miesto iki karalystės

1 Roma VIII a. iki Kr.

2 Karalaitis Enėjas, nešdamas tėvą, traukiasi iš žlungančios Trojos. XVI a. paveikslas.

3 Sabinių pagrobimas

Pirmieji Romos gyventojai buvo beveik vien vyrai, daugiausia atvykėliai, todėl niekas jais nepasitikėjo. Bet Romului pavyko rasti išeitį iš padėties. Jis surengė didelę šventę, į kurią buvo pakviesti kaimynai sabinai (viena tuo metu Italijoje gyvenančių genčių) su savo dukterimis ir žmonomis. Per pokylį, Romului davus ženklą, jo bendražygiai pagrobė sabinų moteris. Įširdę sabinai grįžo ginkluoti ir pasiryžę stoti į žūtbutinį mūšį. Tačiau lemiamu momentu įsikišo moterys. Sabinės stojo tarp ginkluotų vyrų ir neleido pradėti mūšio. Galų gale konfliktas buvo išspręstas taikiai. Nuo to laiko senbuviai ir atvykėliai daugiau nesipyko.

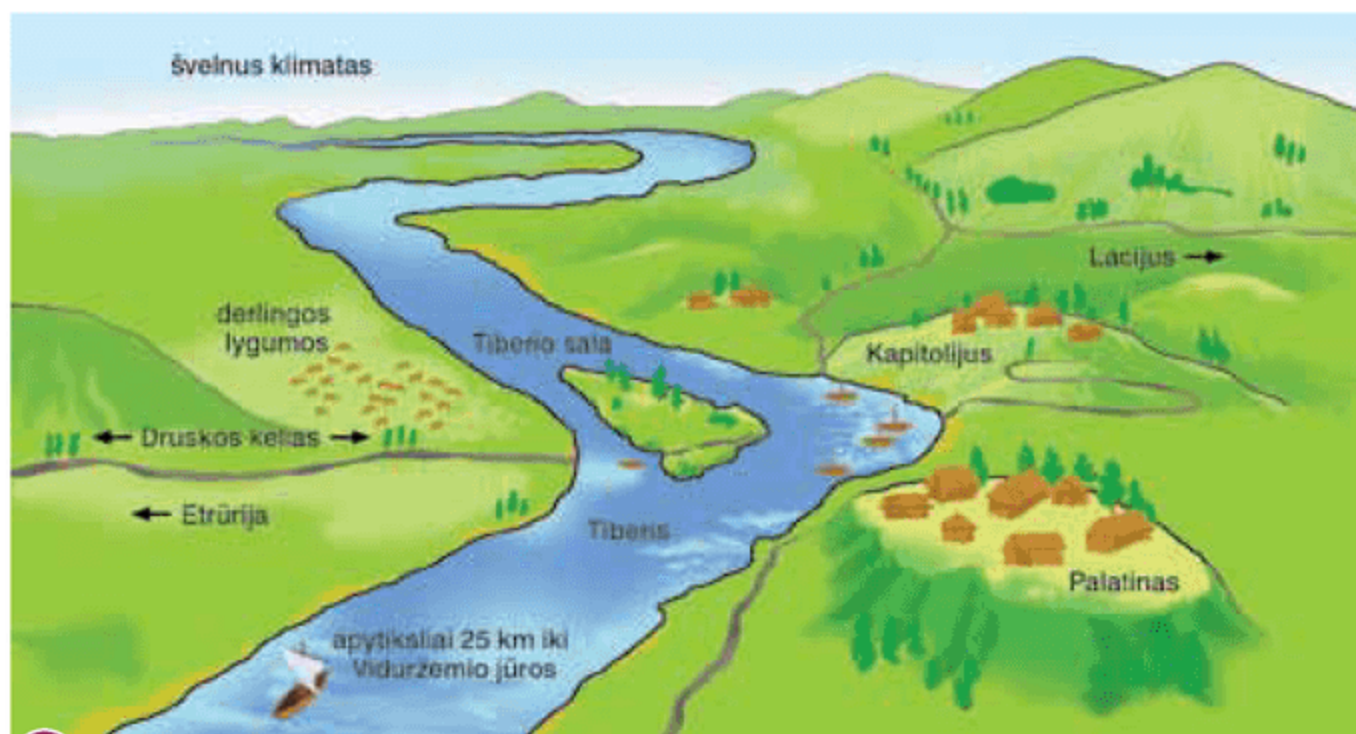
Titas Livijus. Romos istorija nuo miesto įkūrimo, Maskva, 1989, t. 1, p. 17–22.

4 Etruskų raštas iki šiol neiššifruotas, nepriklauso didžiulei indoeuropiečių kalbų grupei. Norint jį iššifruoti, reikia rasti du vienodus tekstus – etruskų ir kitą, mums žinoma kalba.

Romos įkūrimo legenda

Apie Rėmos miesto įkūrimą pasakoja legenda, kuriai įtakos turėjo graikų mitai. Pasak jos, žlugus Trėjai, karalaitis Enėjas pabėgo į Itėliją ir sudarė sąjungą su vietiniais gyventojais. Enėjo palikuonis, įsikūrusius Itėlijoje, valdė karaliai. Netikėtai vieną iš jų brolis išvijo ir perėmė valdžią į savo rankas. Netrukus sužinota apie pranašystę, jog išvytojo karaliaus duktė pagimdys dvynius ir šie atkeršys už senelio skriaudą. Kad neišsipildytų pranašystė, mergina atiduota į šventyklą, kurios tarnaitėms draudžiama susilaukti vaikų. Mergina susidomėjo karo dievas Marsas ir netrukus gimė dvyniai Romulas ir Remas. Išsigandęs karalius liepė įdėti vaikus į krepšį ir įmesti į Tiberio upę. Marsas padėti pasiuntė vilkę, ne tik išgelbėjusią dvynius, bet ir maitinusią juos savo pienu. Užaugę broliai nutarė įkurti miestą toje vietoje, kur buvo rasti. Tačiau, brėždami jo ribas, susiginčijo ir Romulas nužudė Remą. 753 m. iki Kr. Romulas įkūrė miestą ir pavadino savo vardu.

5 Pagrindinių Romos kalvų schema. VIII a. iki Kr.

Gyvenvietė virsta miestu

Archeologų tyrimų duomenys rodo, kad VIII a. iki Kr. iš pradžių ant Palatino, o kiek vėliau ant kitų kalvų vietinės lotynų gentys įkūrė gyvenvietę. Kurti ją čia paskatino patogi geografinė padėtis: prekybos kelių sankirta, derlingose aplinkinėse lygumose gerai derėjo javai. Netolimose druskingose pelkėse buvo išgaunamas tuo metu brangus maisto konservavimo produktas – druska. Nuo to laiko per Ròmą ėjo vienas iš svarbiausių druskos kelių Europoje. Pamažu nedidelis Ròmos káimas virto miestu.

Ròmą iš visų pusių supo stačios kalvos, tarp kurių tik vienoje vietoje buvo perėjimas, juosiamas pylimo bei plataus griovio. Ant Kapitolijaus kalvos iškilo gerai saugoma tvirtovė. Iš vienos pusės ją gynė aukšta siena, iš kitos – stati uola. Šalimais tekėjo upė, netoli buvo ir jūra. Vandens keliais saugiau gabenti kroviniai bei prekes.

Į šiaurę nuo Ròmos gyveno etruskų gentis. Ji turėjo savo raštą, mokėjo apdirbti metalus, išstobulino keramikos meną. Etruskai vertino Ròmos miesto prekybinę bei gynybinę reikšmę, todėl kėlėsi ten gyventi. Ròmoje jie pastatė pirmąsias šventyklas, mūrinius namus. Įrengta centrinė miesto aikštė – **fòrumas** – politinio, prekybinio, visuomeninio gyvenimo centras. Kanalas pelkėms sausinti, **akvedùkai**, kuriais į miestą tekėjo vanduo, – taip pat etruskų išradimas. Etruskų dėka Ròma dar labiau sustiprėjo. Jų papročiai ir gyvenimo būdas padarė didelę įtaką romėnams.

Romos karaliai

Nuo įkūrimo iki VI a. iki Kr. Ròmą valdė karaliai. Pirmuoju karaliumi pasiskelbė Romulas. Po jo mirties karaliūs rinko kilmingi ir turtingi gyventojai. Karalius aukojo dievams bendruomenės vardu, vadovavo kariuomenei. Valdovas romėnams buvo dievų ir žmonių tarpininkas, asmenybė, kurios elgesys neturėjo kelti abejonių.

Valdydami karaliai privalėjo tartis su Ròmos gyventojais. Paskutinis Ròmos karalius į valdžią atėjo nužudęs savo pirmtaką, garsėjo žiaurumu. Jis nepaisė Ròmos gyventojų nuomonės, todėl galiausiai gėdingai buvo išvytas iš miesto. Nuo to laiko karaliaus valdžia Ròmoje panaikinta. Ròmos karalystės laikotarpis baigėsi.

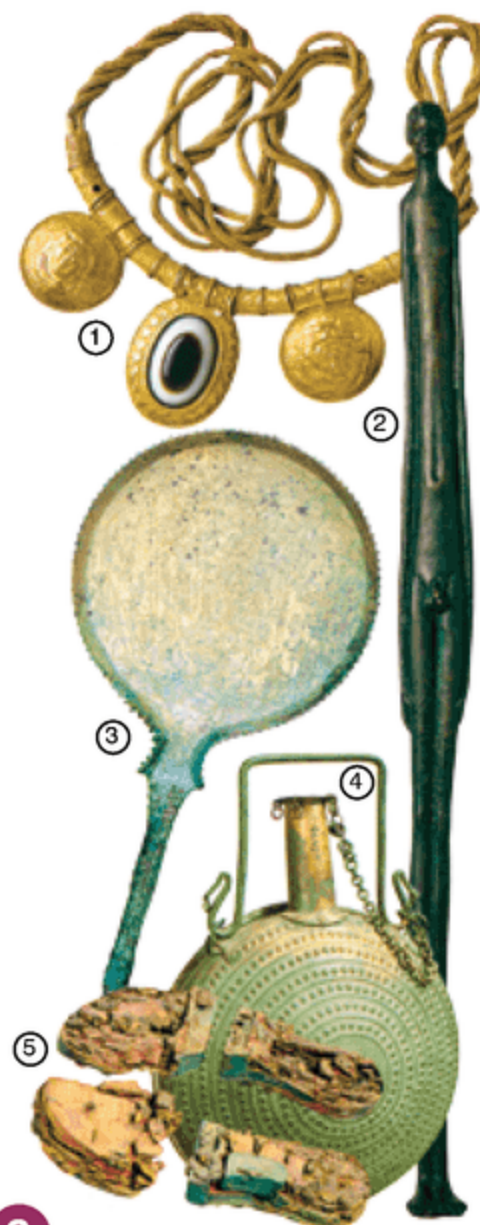

7 Etruskų menas: A – freska, V a. iki Kr.; B – etruskų sutuoktinių sarkofagas, pagamintas iš degto molio – terakotos. VI a. iki Kr.

Akvedùkas – tiltas vandentiekiui.

Fòrumas – senovės Romoje – centrinė miesto aikštė.

6 Etruskų auksinis papuošalas (1), dievo statula (2), sidabrinis veidrodis (3), bronzinė gertuvė (4) ir batų, eksportuotų į senovės Graikiją, liekanos (5). VIII–IV a. iki Kr.

1. Apibūdink Romos miesto geografinę padėtį **1**. Įvardyk gentis, turėjusias įtakos Romos raidai.
2. Išnagrinėk **5**. Paaiškink, kokią įtaką gamtos sąlygos turėjo gyventojų verslams.
3. Išnagrinėk **2**, **3** ir 152 p. **1**. Kurie legendos apie Ròmą faktai, tavo manymu, neatitinka tikrovės?
4. Kas tokie buvo etruskai? Kuo jie svarbūs Romos miesto istorijai **6**, **7**?
5. Kodėl Romos gyventojai panaikino karalių valdymą? Remkis laiko juosta 153 p. ir nurodyk, kiek amžių truko karalystės laikotarpis.

2. Romos respublika

1 SPQR – lotyniškos frazės „Senatus Populusque Romanus“ (liet. – Romos žmonės ir senatas) pirmosios raidės, simbolizuojančios Romos respublikos valdžią.

3 Moneta, vaizduojanti balsuojantį rinkėją. II a. iki Kr.

4 Tvarkos prižiūrėtojas su ryškčių (lot. – fascio) ryšuliu ir juse įrištu kirviu. Prižiūrėtojas turėjo teisę ne tik išplakti, bet ir nubausti mirtimi.

2 Senatorius kalba Romos senate. XIX a. dailininko paveikslas.

Piliečių valdoma valstybė

Išvijusi paskutinį karalių 509 m. iki Kr. Romà tapo **respùblika** – piliečių renkamu atstovų valdoma valstybe (žr. 153 p. laiko juostą). Ròmos piliėčiais buvo laikomi asmenys, kurių tėvai turėjo pilietines teises. Šie žmonės galėjo būti renkami į valdžios tarnybas, turėti nuosavybę ir tarnauti kariuomenėje. Dalyvauti respublikos valdyme negalėjo moterys, svetimšaliai ir vergai.

Ròmos gyvėtojai buvo skirstomi į dvi pagrindines grupes – **patricijus** ir **plebėjus**. Patricijai buvo laisvieji Ròmos gyvėtojai, kilę iš kilmingų ir turtingų šeimų. Iš pradžių tik jie turėjo teisę būti aukštais valdžios pareigūnais, rinkti atstovus į valdžios įstaigas.

Plebėjų sluoksnį sudarė neturtingieji vietiniai, nauji atvykėliai bei paleisti į laisvę vergai. Plebėjai neturėjo sukaupę turtų, giminiuotis su patricijais jiems buvo draudžiama.

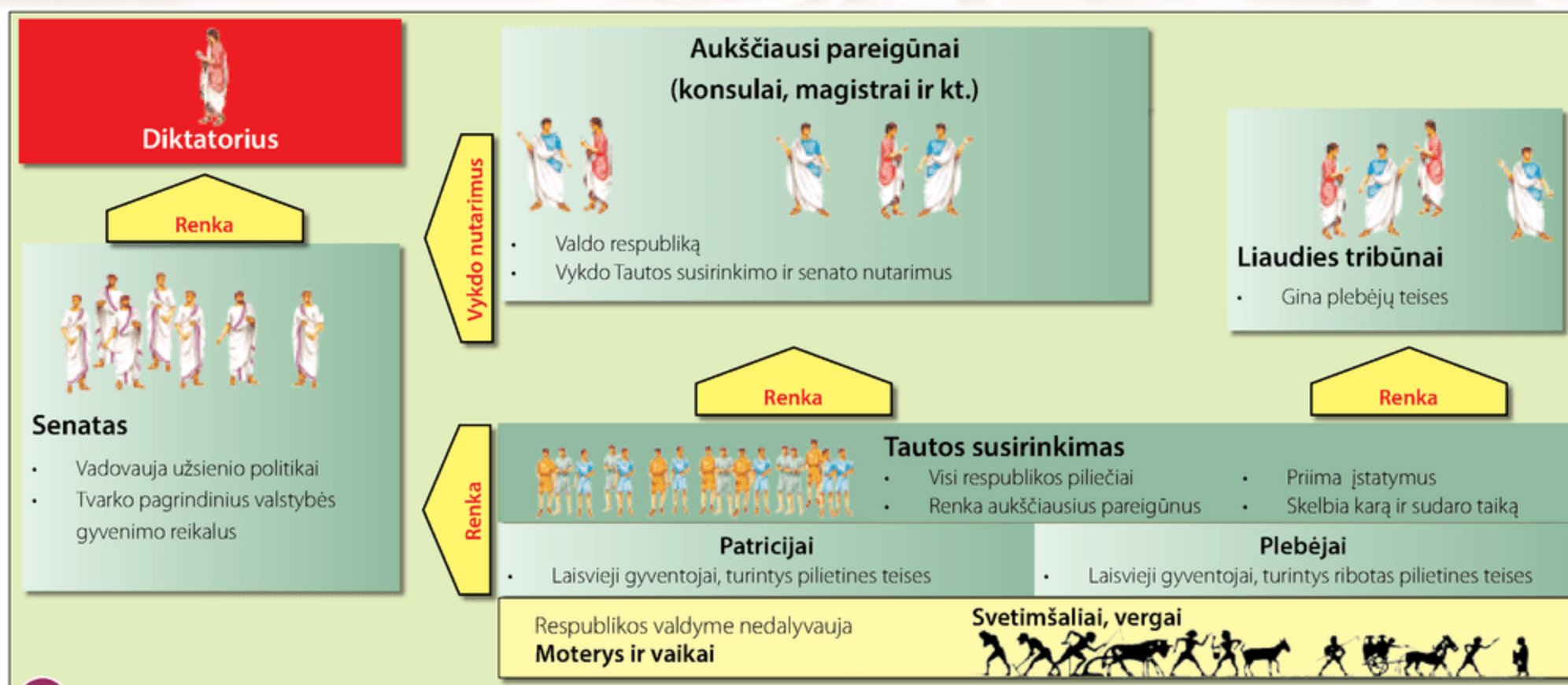
Iš pradžių plebėjai negalėjo eiti valstybinių pareigų, tik tarnavo kariuomenėje eiliniaisiais kariais.

Respublikos valdymas

Iš Ròmos piliėčių sudarytas Tautos susirinkimas rinko aukštus valdžios pareigūnus – magistratus. Jie rūpinosi miesto tvarka, saugumu, rinko mokesčius, organizavo renginius, vykdė teisingumą, prižiūrėjo gyventojus. Magistratai negaudavo atlyginimo už tarnybą, tad šių pareigų imdavosi tik turtingieji.

Išvytą karalių pakeitė du aukščiausi pareigūnai – konsulai. Jie vadovavo kariuomenei, šaukė Tautos susirinkimą ir **senatą**. Konsulai buvo skiriami metams ir sprendimus priimdavo tik abu sutartinai. Taip norėta užkirsti kelią valdžioje įsigalėti vienam asmeniui.

Svarbiausia ir įtakingiausia respublikos valdžios institucija buvo iš patricijų sudarytas senatas. Jis tvarkė pagrindinius valstybės gyvenimo reikalus, užsienio politiką, rūpinosi religiniais ir karo reikalais, valstybės ūkiu bei pinigais.

5 Romos respublikos valdymas.

Kilus pavojams valstybės saugumui, senatas šešiams mėnesiams skyrė diktatorių. Jam turėjo paklusti visa karinė ir valstybinė valdžia. Diktatoriaus sprendimams prieštarauti nebuvo galima. Senatas taip pat kontroliavo konsulų darbą.

Patricijų ir plebėjų nesutarimai

Plebėjai sudarė romėnų kariuomenės branduolį. Grįžę iš karo žygių jie rasdavo apleistus savo ūkius. Labiausiai nusikurdę buvo priversti tapti patricijų išlaikytiniais. Protestuodami plebėjai sušaukė atskirą tautos susirinkimą, kurio padedami išsireikalavo teisę iš savų rinkti liaudies tribūnus. Šie pareigūnai turėjo **veto teisę** – atmesti bet kurį valdžios sprendimą, nepriimtina plebėjams.

Įvestos liaudies tribūno pareigos neapsaugojo nuo patricijų savivalės. Skelbta, jog respublikos valdymas yra visų piliečių reikalas. Iš tikrųjų svarbiausius sprendimus ir toliau priiminėjo patricijai. Respublikos rinkimų tvarka buvo taip gudriai sumanyta, kad patricijai visada senate turėtų daugumą ir galėtų priimti tokius sprendimus, kokių jie nori.

6 Istorikas Titas Livijus apie patricijų ir plebėjų konfliktą

Senais laikais, kai žmogaus kūno dalys veikė ne taip darniai kaip šiandien, kiekviena turėjo savo valią ir savo nuomonę.

Taigi jos kadaise supyko, kad visos privalo dirbti skrandžiui, kuris pats nieko kita neveikia, tik mėgaujasi patekusi maistu. Todėl jos nutarė, kad dabar rankos neįdės maisto į burną, burna nepriims jokio maisto, o dantys jo nekramtys. Tačiau kai jos tokiu būdu norėjo sutramdyti skrandį badavimu, pasirodė, kad dėl to suiro ir kūnas su visomis savo dalimis. Tada jos suprato, kad ir skrandis atlieka savo darbą, kai, virškindamas maistą, maitina visas kūno dalis.

Titas Livijus. Romos istorija nuo miesto įkūrimo, Maskva

Patricijus – iš turtingos ir kilmingos šeimos kilęs Romos pilietis.

Plebėjas – laisvasis, nekilmingas senovės Romos pilietis.

Respublika (lot. *res publica* – visuomeninis reikalas, valstybė) – valstybės valdymo forma, kai valdžia yra renkama.

Senatas – Romos aukščiausioji valstybės taryba.

Veto teisė – teisė atmesti valdžios sprendimą, netinkamą plebėjams.

- Į kokias pagrindines grupes buvo skirstomi Romos piliečiai? Apibūdink jų teises ir pareigas.
- Remkis 5 ir papasakok apie Romos respublikos valdymo mechanizmą.
- Kuo iš esmės skyrėsi Romos respublikos ir karalystės valdymas? Įvardyk kelis skirtumus.
- Dėl ko kilo plebėjų ir patricijų konfliktas? Kurią pusę, tavo manymu, palaikė 6 autorius.
- Grupėse aptarkite ir patvirtinkite arba paneikite teiginį, jog Romos respublikos valdyje turėjo teisę dalyvauti visi valstybės gyventojai.

3. Romėnų visuomenė

2 Kilmingas romėnas su protėvių kaukėmis. Skulptūra. I a. iki Kr.

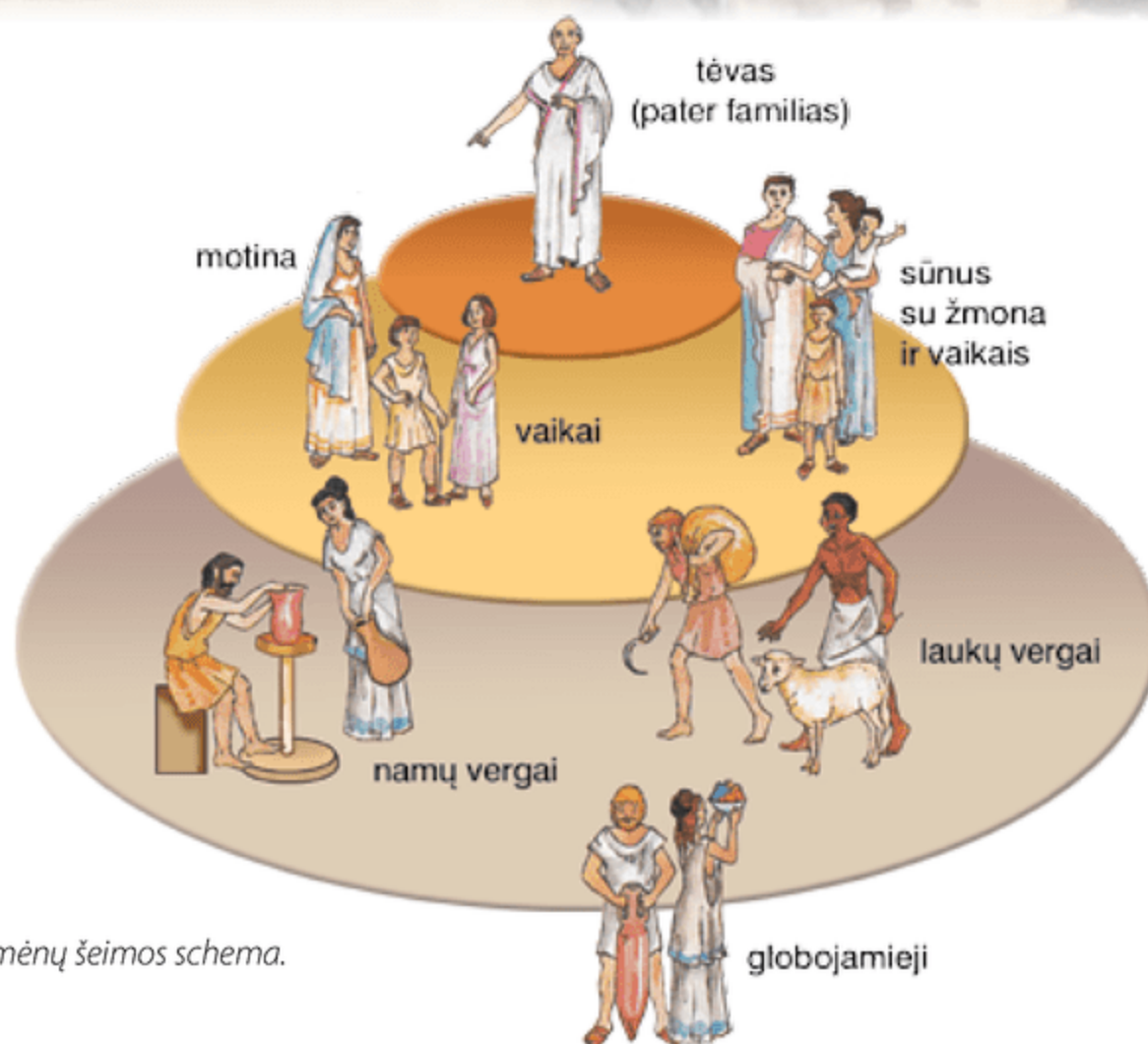
3 Graikų istorikas Polibijus apie romėnų pagarbą protėviams

Kai mirusį palaidoja ir atiduoda jam paskutinę pagarbą, toje namo vietoje, kur geriausiai matyti, medinėje dėžėje pastato jo paveikslą. Tas paveikslas yra kaukė, nuostabiai tiksliai atkartojanti veido bruožus. Dėžes jie atidaro per didžiąsias šventes ir išpuošia atvaizdus, kaip tik moka.

Jei miršta garbingas šeimos narys, jie nešasi kaukes gedulingoje eisenoje ir uždeda asmenims, savo ūgiu ir išvaizda panašiams į mirusiuosius.

Tie asmenys apsirengia tokius drabužius, kokius nešiojo gyvendamas mirusysis.

Polybios. Geschichte, Zürich, 1961, p. 578–579.

1 Romėnų šeimos schema.

Skurdas ir prabanga – visados greta

Turtingieji, kurių dauguma buvo patricijų luomo atstovai, priklausė aukščiausiai pakopai, turėjo daugiausia privilegijų. Kiek žemesnį laiptelį užėmė amatininkai, žemdirbiai, pirkliai ir kariai. Ant žemiausios pakopos stovėjo vergai, neturintys jokių teisių ir laisvių.

Kilmingieji rūpinosi valstybės reikalais. Laisvu nuo tarnybos metu priiminėjo svečius, skaitė ir rašė laiškus, mankštinosi arba pramogavo. Turtingieji ypač mėgo puotàs, teatrą, stebėti varžybas ir lepintis **teřmose** (žr. 170–171 p.).

Plebėjai ir vergai dienas leido dirbdami: pirmieji – sau, antrieji – šeiminkui.

Daugelis plebėjų vertėsi amatais ir prekyba, tačiau nemažai jų skurdo. Gresiantis badas vertė kreiptis į patricijus. Tapęs plebėjo globėju patricijus rėmė jį pinigais, skyrė žemės, užtarė teismuose. Taip varguoliai tapo priklausomi nuo patricijų malonės. Visiškai nusigyvenusį skolininką patricijus galėjo parduoti į vergiją.

Šeimos vieta visuomenėje

Šeima – viena iš svarbiausių vertybių to meto romėnų visuomenėje. Didikų šeimų gyvenimo būdas turėjo būti pavyzdys tautai. Visa šeima pakluso tėvui, kuris galėjo bausti, parduoti, išvartyti ir net nužudyti nusižengusius jos narius. Tėvas tvarkė nuosavybę ir turtą. Nuo jo pritarimo priklausė vaikų ir vergų vedybos. Net vedę sūnūs turėjo paklusti tėvo valiai.

Tėvas buvo pagrindinis šeimos maitintojas, todėl buities reikalus tvarkė ir vaikus auklėjo žmona bei motina. Jos mokė mergaites rūpintis namų ūkiu, nes šios tekėjo gana anksti – 12–17 metų. Berniukai ėjo tėvo pėdomis. Kuo aukštesnė tėvo padėtis visuomenėje, tuo geresnį išsimokslinimą turėjo gauti sūnus. Romėnų supratimu, valstybė išsilaikys tik tada, jeigu jaunuomenė seks tėvų pavyzdžiu.

4 Romėnų forume: 1 – senatorius; 2 – patricijaus žmona; 3 – vergai; 4 – plebėjas.

TeĖmos – viešosios pirtys senovės Romoje.

5 Romėnų vergais tapę karo belaisviai. II a.

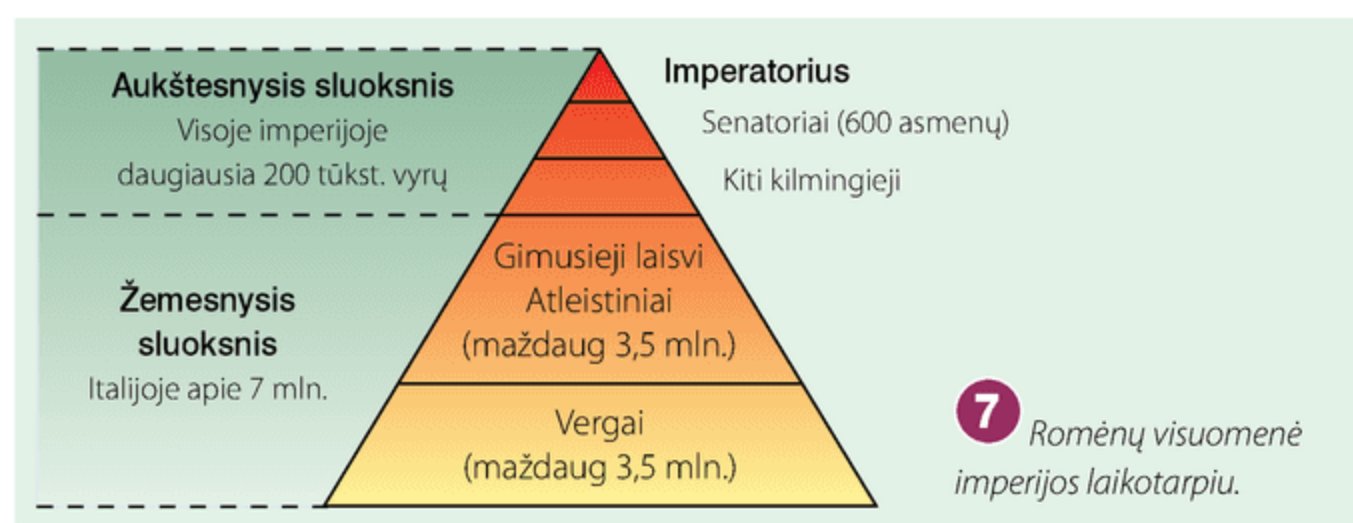
6 Ant kaklo kabinamas romėnų vergo ženklas su įrašu: „Sulaikyk mane, kai pabėgsiu, ir pristatyk mano ponui Viventijui“.

Vergų padėtis visuomenėje

Turtuoliai neįsivaizdavo savo gyvenimo be vergų. Vergais rėmėsi ir Rėmos valstėbės ekonomika. Romėnai ne tik plėšė užkariautus kraštus, bet ir išsiveždavo tūkstančius karo belaisvių – būsimųjų vergų. Vergu buvo galima tapti ir prasiskolinus. Daugelis beturčių neįstengė laiku sumokėti skolos su palūkanomis, todėl pateko į vergiją.

Vergai priklausė žemiausiajam, beteisių gyventojų sluoksniui, tačiau jų padėtis skyrėsi. Ypač sunkiai vertėsi kasyklose ir žemės ūkyje dirbantys vergai. Miesto vergai gyveno lengviau. Daugelis laisvu laiku galėjo pasivaikščioti forume, pasėdėti smuklėje. Dėl šeimininko netinkamo elgesio jie turėjo teisę kreiptis į teismą.

Už gerą darbą šeimininkas galėjo dovanoti vergui laisvę. Tokie vergai vadinti atleistiniais. Neretai jie ir toliau savanoriškai prižiūrėjo šeimininko ūkį. Kartais buvęs šeimininkas duodavo lėšų savam verslui pradėti. Kai kuriems pavyko praturtėti ir tapti nepriklausomais nuo šeimininko. Bet dažniausiai vergas laisvę gaudavo tik dėl sunkios ligos arba senatvės.

7 Romėnų visuomenė imperijos laikotarpiu.

1. Palygink romėnų (tekstas, 1) ir dabartinės šeimos modelius. Kuo jos panašios ir kuo skiriasi?
2. Apibūdink romėnų protėvių garbinimo tradicijas 2, 3.
3. Įvardyk būdus, kuriais senovės Romoje buvo tampama vergu. Kuo skyrėsi vergų padėtis?
4. Nustatykite, kurie forume esantys žmonės priklauso žemesniajam, o kurie – aukštesniajam sluoksniui 4.
5. Kokių išvadų apie romėnų visuomenę gali padaryti išnagrinėjęs 7 duomenis?

4. Roma – mokslo ir teisės centras

Mokslas senovės Romoje

2 Romėnų oratorius.
II a. iki Kr. statula.

Daugelis romėnų mokslo laimėjimų naudojami ir šiandien. Tai romėniškieji skaitmenys, lotyniška abėcėlė, betonas, galybė kitų išradimų.

Išsimokslinę romėnai nevengė mokytis iš kitų tautų. Pavyzdžiui, statybos meno, architektūros stilių, metalų apdirbimo jie mokėsi iš etruskų. Nukariavę Pietų Italijoje įkurtus graikų miestus, perėmė čia sukauptas mokslo vertybes. Susipažino su graikų filosofija, architektūra, medicinos, fizikos ir matematikos laimėjimais.

Romėnų mokslininkai pasižymėjo įvairiose srityse. Sekant graikais, II–I a. iki Kr. Romoje atsirado pirmieji istorijos, filosofijos ir politikos veikalai. Graikų žinių pagrindu Romoje buvo sudaryti prekybos, aritmetikos, statybos ir kitų mokslų vadovai. Klestėjo geografija, astronomija bei gamtos mokslai.

Meistriškai perimdami kitų tautų mokslo laimėjimus ir išmoningai taikydami prie savo sukauptų žinių romėnai daugelyje sričių aplenkė savo pirmtakus. Savita romėnų kultūra – svarus indėlis į pasaulio raidos istoriją.

Mens sana in corpore sano – Sveikas protas sveikame kūne.
Disce, sed a doctis – Mokykis, bet iš mokytojų.
Amat victoria curam – Pergalė mėgsta triūsą.
Divide et impera! – Skaldyk ir valdyk!
Festina lente – Skubėk lėtai.
Vox populi, vox dei – Liaudies balsas – dievo balsas.

1 Romėnų posakiai.

Vaikų mokymas

Iki septynerių metų romėnų vaikai mokėsi namuose, vėliau lankė pradžios mokyklą. Mokyklomis vadintos audeklu dengtos palapinės turgaus aikštėje. Kadangi jose trūko vietos, vaikai gana dažnai mokėsi atvirame lauke. Turtingų tėvų vaikai mokslus krinto namuose padedami privataus mokytojo. Mokytis pradėdavo anksti, vos saulei patekęs. Mokiniai mokėsi skaityti ir rašyti, aritmetikos, graikų ir lotynų kalbų. Rašė pagaliuku, vadinamu stiliumi, molinėse šukėse arba vaškuotose lentelėse. Vaikai dažnai mokėsi kaldami atmintinai. Už neklusnumą griežti mokytojai pėrė rykšte.

3 Moteris su vaškinge rašymo lentele ir stiliumi. Pompėjos freska. I a.

4 Romėnų mokykla. Marmurinis bareljefas. II a.

Mokslas pradžios mokykloje truko penkerius metus. Vėliau pagal ilgametes tradicijas dauguma mergaičių mokėsi namuose, o berniukai lankė aukštesniąją mokyklą. Čia susipažino su graikų ir romėnų autorių kūriniais. Mokėsi muzikos, geometrijos, aritmetikos, astronomijos ir **retorikos**. Retorika, arba kalbėjimo menas, karjeros siekiančiam jaunuoliui buvo svarbus mokslas. Tam tikslui net steigtos specialios retorikos mokyklos. Mokėjimas gražiai bei įtikinamai kalbėti garantavo valdžios pareigūno ar karvedžio postą, kartu ir visuomenės pagarbą.

Paprotinė teisė –

bendruomenės sąmonėje įsišaknijusi tam tikrų taisyklių, garbės bei pagarbos vyresniesiems visuma.

Retorika – iškaltos menas.

Romėnų teisė

Iki V a. iki Kr. vidurio romėnai neturėjo rašytinių įstatymų. Jie vadovavosi per šimtmečius susiformavusia **paprotinė teisė**, kurią žodžiu perduodavo iš kartos į kartą. Užrašyti įstatymus pareikalavo plebėjai, nepatenkinti teisėjų patricijų savivale. Speciali komisija įstatymų sąvadą rengė daugiau kaip dvejus metus. 449 m. iki Kr. įstatymai, iškalti dvylikoje varinių lentelių, iškabinti Rėmos fėrume. Ilgainiui jie buvo tobulinami. Įstatymai tvarkė visuomeninį bei ekonominį gyvenimą, turtinius tarpusavio santykius ir galiojo visiems laisviesiems Rėmos piliečiams. Atvykėliams bei provincijų gyventojams romėnai taikė vadinamąją tautų teisę.

Romėnų dėmesys įstatymų svarbai, teisės samprata turėjo didelę įtaką kuriant šiuolaikinių valstybių įstatymus.

5

Dvylikos lentelių įstatymų fragmento rekonstrukcija. Įstatymų originalai neišliko.

- Visi piliečiai yra lygūs įstatymui ir turi teisę gintis nuo kaltinimo nusikaltimu.
- Asmuo yra laikomas nekaltu, kol teismas neįrodė jo kaltės.
- Teisingumą užtikrina tik įstatymų laikymasis.
- Įstatymai negalioja atgaline data.

- Įstatymo nežinojimas nepateisina nusikaltimo ir neatleidžia nuo bausmės.
- Kas nėra draudžiama įstatymo, tas yra leistina.
- Teismo nešališkumas. Turi būti išklausytas ir kaltintojas, ir kaltinamasis.

7

Pagrindiniai romėnų teisingumo principai.

6

Apie dvylikos lentelių įstatymuose numatytas bausmes

Griežti ir negailestingi buvo dvylikos lentelių įstatymai. Žiaurus susidorojimas grėsė už privačios nuosavybės „šventos“ teisės pažeidimą. Vagį buvo leidžiama užmušti nusikaltimo vietoje arba išplakti ir paversti vergu. Asmuo, pas kurį rasdavo vogtą daiktą, turėdavo sumokėti trigubą to daikto vertę. Ypač griežti lentelių įstatymai buvo skolininkams. Jeigu skolininkas nesumokėdavo skolos, jam terminą atidėdavo 30 dienų, o jeigu ir po to jis nepajėgdavo atsiskaityti – nukirsdavo dešinę ranką. Neatsiskaitantį skolininką buvo galima netgi nubausti mirtimi arba parduoti vergijon.

J. Suzdalskis. Ant septynių kalvų, 1969.

1. Kodėl romėnai daugelyje mokslo sričių aplenkė savo pirmtakus?
2. Perskaityk romėnų posakius 1 ir paaiškink, ką jais norėta pasakyti.
3. Palygink Romos laikų ir dabartinę mokyklą (tekstas, 3, 4). Išvardyk panašumus ir skirtumus.
4. Išnagrinėk 6 ir pasakyk savo nuomonę apie romėnų bausmių griežtumą. Ar jos tikėtų dabartinei visuomenei?
5. Susiskirstykite į grupes ir savais žodžiais ar tam tikrais pavyzdžiais paaiškinkite svarbiausius romėnų teisingumo principus 7.

8

Romėnų teisingumo deivė Justicija (graikų – Temidė). Vaizduojama ir su raiščiu ant akių – nešališkumo simboliu. Kalavijas Temidės rankoje – atpildo simbolis. Jo abi pusės aštrios, nes įstatymas ne tik baudžia, bet ir įspėja. Ant teisingumo svarstyklių sveriami blogis ir gėris, poelgiai, kuriuos mirtingieji atliko savo gyvenime. XIX a. pab. skulptūra.

5. „Duonos ir žaidimų!“

1 Gladiatoriai kovėsi ne tik tarpusavyje, bet ir su žvėrimis. Kovai galėjo rinktis ietį, deglį, durklį, lanką ar net būrį aviganių. II a. reljefas.

2 Pralaimėjęs gladiatorius laukia nuosprendžio: iškeltas žiūrovų nykštys reiškia gyvybę, nuleistas – mirtį. XIX a. paveikslas.

3 Diena amfiteatre

Pakopomis kylančios sėdimosios vietos buvo užpildytos banguojančios žmonių jūros. Tūkstančiai sėdinčiųjų jautė vienybę, besiribojančią su jėgų. Kuo greičiau reginys artėjo prie pabaigos, tuo labiau augo įtampa, baimė, įsiūtis, džiūgavimas, išdykėliškumas. Žmonės plojo ir šaukė iš visų jėgų, šokinėjo iš vietų, lankstėsi, mosavo skarelėmis ir rūbais, įžeidinėjo, džiūgavo ir triumfavo. Ir tada kurtinantys nugalėtojų džiaugsmo šūksniai susimaišydavo su pralaimėjusiųjų keiksmiais bei aimanomis, nuklysdavo toli nuo Romos, pasiekdavo net toli už miesto esančių keliautojų ausis.

Anno 1, Westermann, 1994, p. 165.

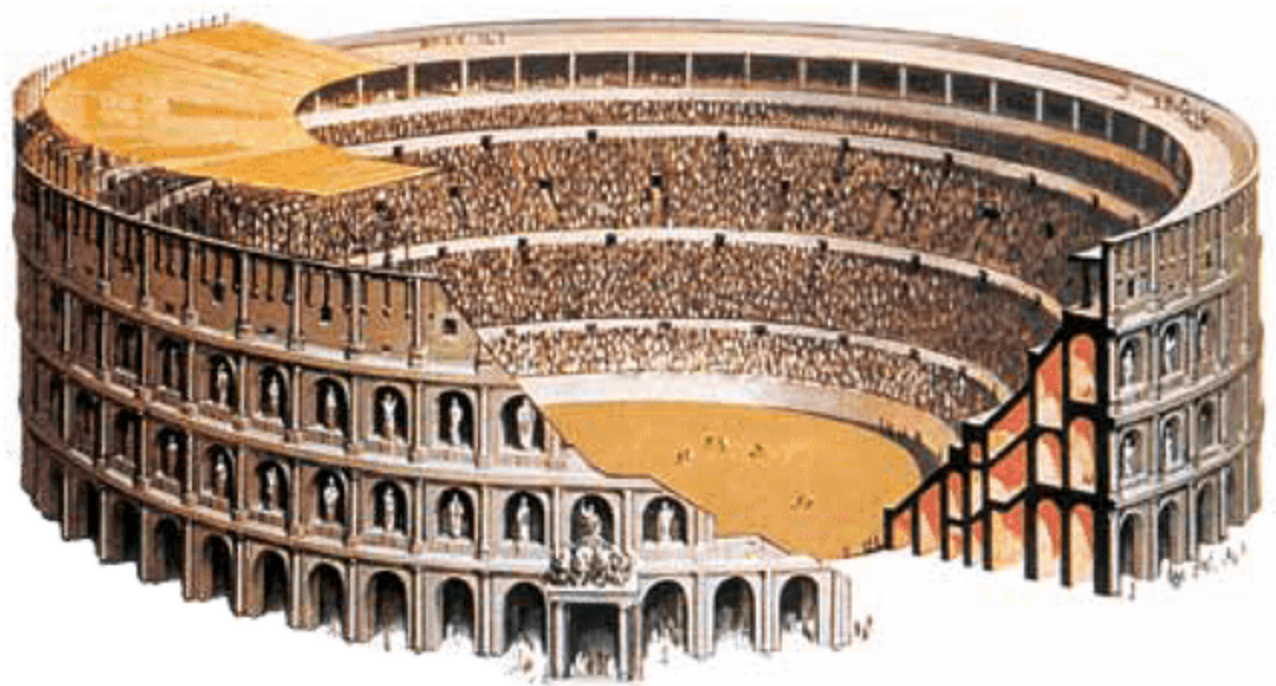
Duoklė liaudžiai

Kiekvienas Romos valdovas, kuris troško įsiteikti liaudžiai ir išlaikyti valdžią, organizavo įvairius renginius, žaidynes. Per juos itin mažomis kainomis pardavinėjo, o dažnai ir nemokamai dalijo grūdus. Romėnai nekantriai laukė prasidėsiančių pramogų. Jie itin mėgo kovos vežimų lenktynes, teatrą ir **gladiatorių** kautynes.

Didžiajame cirke – vienoje iš seniausių Romos arenų vyko kovos vežimų lenktynės. Čia susirinkdavo minios žiūrovų, nes per varžybas buvo rengiamos lažybos. Daug įvairių varžybų bei švenčių vyko Marso lauke – mėgstamoje romėnų laisvalaikio vietoje. Čia sutikdavo ir pergalės proga sveikindavo grįžtančius karvedžius.

5 Važnyčiotojų lenktynės Romos Didžiajame cirke. II a. romėnų mozaika.

4 Koliziejaus amfiteatras. Šis didingas statinys įprasmino Romos galybę bei inžinerijos laimėjimus. Jame tilpo 50 tūkst. žiūrovų. Statybai naudoti akmenys, plytos ir betonas, o metodai sėkmingai taikomi ir šiandien. 188 x 156 m ploto amfiteatras buvo didžiausias senovės pasaulyje. Apie Koliziejų romėnai sakė: „Kai kris Koliziejus, kris ir Roma, o kai kris Roma, tai žlugs ir visas pasaulis“. I a. (rekonstrukcija).

Šlovės ir mirties akivaizdoje

Užkariautojų tautai reikėjo kruvinų renginių – gladiatorių kovų. Gladiatoriais tapdavo vergai, karo belaisviai bei nusikaltėliai, išmokyti šių kautynių specialiose mokyklose. Kovose galėjo dalyvauti ir laisvai samdomi kariai, tačiau tokių atsirasdavo nedaug. Kautynės vyko **amfiteātruose**, stebint žiūrovams. Gladiatorių apranga ir ginkluotė skyrėsi, priklausė nuo kovotojo įgūdžių. Vikresni buvo ginkluoti trišake ietimi, turėjo tinklą, o lėtesni – skydu ir kardu. Gladiatoriai privalėjo kautis tarpusavyje arba su žvėrimis. Per renginį žūdavo šimtai gladiatorių ir dar daugiau žvėrių. Dėl nuolat rengiamų kovų išnaikinti beveik visi plėšrieji žvėrys Šiaurės Afrikoje, išžudyta galybė dramblių. Kova paprastai baigdavosi vieno iš gladiatorių mirtimi, bet pasmerktojo likimą balsuodami galėjo spręsti žiūrovai. Pakeltas nykštys reiškė gyvenimą, nuleistas – mirtį. Laimėjęs gladiatorius gaudavo piniginių prizą arba medinį kalaviją – laisvės simbolį.

Gladiatoriaus Spartako sukilimas

Kovotojų likimas, gyvenimo sąlygos buvo nepavydėtinos, tačiau gladiatorių mokyklų vis daugėjo. Į vieną pateko iš tarnybos kariuomenėje pasprukęs ir vėliau pagautas karys **Spartakas**. Jis, įkalbėjęs keliasdešimt bendražygių, 74 m. iki Kr. pabėgo iš mokyklos ir pradėjo garsiausią vergų sukilimą Rėmos istorijoje (žr. 153 p. laiko juostą). Įsitvirtinęs Vezuvijaus papėdėje Spartakas telkė ir apginklavo naujus būrius. Legionų pavyzdžiu surinkęs organizuotą 70 tūkst. žmonių kariuomenę, pradėjo pergalingą žygį per Italiją. Keli mėginimai sustabdyti sukilėlius buvo itin nesėkmingi. Senatas, apsvarstęs padėtį, pasiuntė prieš sukilėlius 10 legionų. Jiems vadovavo patyręs karvedys Markas Krasas. Nors sukilėliai kovėsi narsiai ir ilgai, vis tiek buvo sutriuškinti. Spartakas žuvo mėgindamas prasiveržti prie Kraso palapinės. 6000 sugautų belaisvių romėnai viešai nukryžiuavo, parodydami, kas laukia tų, kurie priešinasi Rėmos valdžiai.

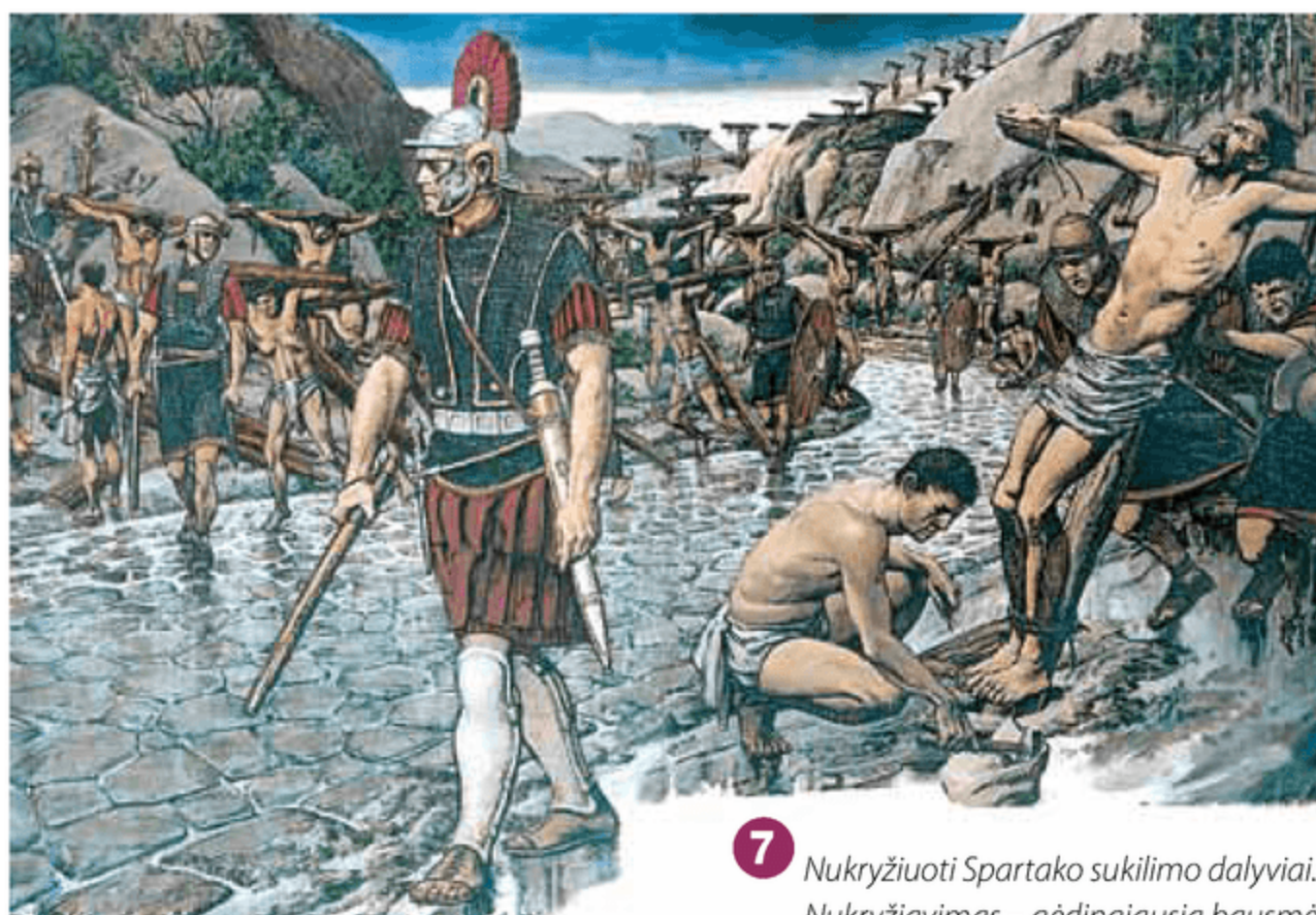
Amfiteātras – atviras statinys su arena centre ir vietomis žiūrovams.

Gladiātorius – vergas, karo belaisvis ar pasmerktasis nusikaltėlis, išmokytas kautis su žmonėmis arba žvėrimis.

6

Gladiatoriaus šalmas. Jis padėjo gintis, bet ir kliudė matyti priešininką. Už papuošalų užsikabindavo lengvai ginkluoto ir vikresnio gladiatoriaus tinklas. II a. iki Kr.

7

Nukryžiuoti Spartako sukilimo dalyviai. Nukryžiuavimas – gėdingiausia bausmė

Romos valstybėje. Nuteistasis pats privalėjo nešti kryžių į bausmės vietą.

1. Kokiomis priemonėmis Romos valdovai siekė įsiteikti liaudžiai? Dėl ko jie taip elgėsi 1–3?
2. Kokių išvadų apie šių pramogų populiarumą Romoje gali padaryti iš 3 ir 4? Kodėl, tavo manymu, romėnai mėgo šias pramogas?
3. Remkis temos medžiaga ir sudaryk Koliziejaus pramogų programą savaitgaliui.
4. Kuris vergų sukilimas laikomas didžiausiu Romos istorijoje 7? Papasakok apie jo eigą.
5. Susiskirstykite į grupes ir padiskutuokite, dėl ko senovės romėnų pramogos ir užsiėmimai būtų nepriimtini šiais laikais 1, 2. Atsakymus pagrįskite.

6. Romėnų užkariavimai

2 Skydu, svaidomąja ietimi ir artimoje kovoje naudotu trumpu kardu ginkluotas romėnų legionierius. Rekonstrukcinis piešinys.

1 Triumfo žygis. Pergalių proga romėnai rengė iškilmingas eitynes karvedžiams pagerbti bei karo trofėjams parodyti. Jos sutraukdavo minias žmonių.

Romėnų karių galia

Nuo Rėmos įkūrimo karas tapo neatsiejama romėnų gyvenimo dalimi. Karai su kaimynais, nuolatinės pratybos, drausmė ir tvarka romėnų kariuomenę padarė galingiausią senovės pasaulyje.

Į karinę tarnybą buvo šaukiami 17–46, per karą – ir 60 metų piliečiai. Ji truko 15–20 metų. Ginkluotės ir maisto kariai turėjo pasirūpinti patys. Vėliau, siekdamą pagerinti tarnybos sąlygas, maistą ir ginklus tiekė valstybė, kariams imta mokėti atlyginimus.

Rėmos kariuomenę sudarė **legiėnai**, kuriems vadovavo konsulai. Legionas buvo išrikiuojamas griežtai nustatyta tvarka. Jo pagrindą sudarė 3000 sunkiai ginkluotų pėstininkų ir 1200 lengvai ginkluotų karių. Papildoma kiekvieno legiono paspartis – 5000 sąjungininkų pėstininkų bei 900 raitelių.

Legionieriai skyrėsi griežta drausme, grėndžiama skatinimų ir bausmių sistema. Už nuopelnus tarnyboje legionierius galėjo gauti įvairių apdovanojimų. Narsiausiems teko vertingiausia dovana – žemės sklypas. Iš mūšio lauko pabėgusio dalinio kas dešimtas karys burtų keliu buvo baudžiamas mirtimi.

Kartaginos sutriuškinimas

Augančios Rėmos konkurentė tapo Kartagina Šiaurės Afrikoje. Šį miestą įkūrė finikiečių pirkliai, kuriuos romėnai vadino **pūnais**. Prekybos centras Kartagina Viduržemio jūros pakrantėje turėjo stiprią kariuomenę bei galingą laivyną, keliančius grėsmę Rėmai. Miestų konkurencija išaugo į vaidus, istorijoje žinomus kaip **pūnų karai** (žr. 153 p. laiko juostą).

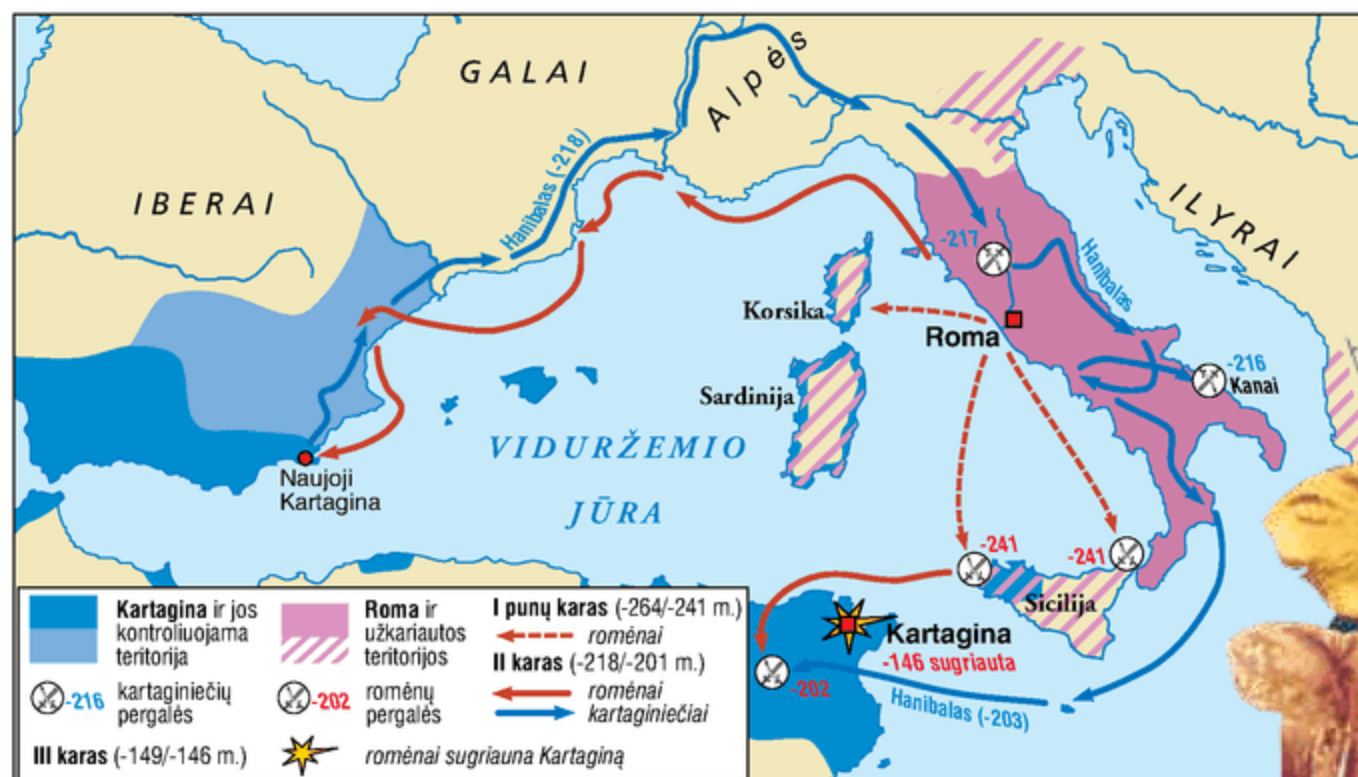

3 Romėnų ir kartaginiečių jūrų mūšis. Romėnai puikiai kovėsi sausumoje, tačiau buvo prasti jūrininkai. Specialiu tilteliu kariai perbėgdavo į priešo laivą ir susikaudavo su įgula.

Pirmasis karas kilo dėl Sicilijos salos. Romėnams pavyko nugalėti kartaginiečius sausumoje, tačiau galingas laivynas išliko. Romėnai savo laivyno neturėjo. Bet netrukus kartaginiečių laivų pavyzdžiu sukūrė savo laivus jie sumušė Kartaginos laivyną. Rėmai atiteko ne tik Sicilija, bet ir Sardinijos bei Korsikos salos. Karo išlaidoms padengti Kartagina sumokėjo didžiulę išpirką.

Norėdamas atkeršyti už pralaimėjimą, po 20 metų kartaginiečių karo vadas **Hanibalas**, persikėlęs per Alpes, pradėjo antrąjį karą. Kanų mūšyje jis sutriuškino romėnus, tačiau Rėmos užimti neįstengė ir privalėjo trauktis. Dabar jau romėnai, degdami kerštu, traukė į kartaginiečių žemes. Romėnams išsilaipinus Šiaurės Afrikoje, Hanibalas buvo priverstas gintis. Šį kartą nugalėjo romėnai. Rėmą įsitvirtino Viduržemio jūros vakarinėje pakrantėje, tačiau Kartagina vis dar buvo laisva.

Po antrojo punų karo Rėmos senėtas kiekvieną posėdį baigė žodžiais: „Kartagina turi būti sugriauta!“ Trečiasis karas baigėsi, kai romėnai šturmu paėmė Kartaginą. Didžioji gynėjų dalis žuvo, kitus romėnai pardavė į vergiją. Miestas buvo sulgyintas su žeme, jo teritorija suarta ir apibarstyta druska.

Legiōnas – stambiausias karinis dalinys senovės Romoje.

Provīncija – pagrindinis Romos teritorinis vienetas už Italijos ribų.

Pūnų karai – III–II a. iki Kr. Romos ir Kartaginos karai dėl įtakos Viduržemio jūroje.

4 Istorikas Titas Livijus apie Hanibalą

Jis buvo be galo narsus, kai imdavosi pavojingų užduočių, užtikrintai leisdavosi į patį pavojų sukurti. Jokie sunkumai nepajėgė jo nuvarginti, narsos nugalėti. Jis buvo geriausias karys ir pėsstininkas, ir ant žirgo. Šiuos milžiniškus pranašumus, deja, svėrė ir kita svarstyklė pusė: nežmoniškas žiaurumas ir daugiau negu puniškas nepatikimumas. Nevertino jis tiesos, nieko jam nebuvo šventa. Nežinojo jis dievobaimingumo, priesaika jam buvo bevėrtė.

Titas Livijus. Romos istorija nuo miesto įkūrimo, Maskva, 1989, t. 2, p. 7.

6 Romėnams įbauginti Hanibalas sumanė panaudoti dramblius. Tačiau, keliantis per Alpes, daugelis jų nugaišo.

Italija ir jos provincijos

Maždaug I a. iki Kr. romėnai viešpatavo visame Apeninų pusiasalyje. Sutriuškinius Kartaginą, užėmus Makedoniją bei Graikiją, Rėmos valdos dar labiau išsiplėtė (žr. 153 p. **3**). Jos apėmė beveik visą Viduržemio jūros regioną.

Rėmos valstybę sudarė dvi dalys: Itālija ir **provīncijos**. Itālijoje gyveno piliečiai bei sąjungininkai graikai. Jie nemokėjo mokesčių Rėmai, bet siuntė karių legionams.

Provīncijų gyventojai privalėjo mokėti mokesčius. Romėnai laikėsi principo „Skaldyk ir valdyk“, nukariautiems kraštams suteikė skirtingas teises ir skyrė nevienodas pareigas. Daugiau teisių ir laisvių turintys kraštai nesivienijo bendrai kovai su didesnę priespaudą kenčiančiais, todėl sukilimų kildavo retai. Turėdami puikius grįstus kelius romėnai galėjo prižiūrėti net tolimiausius šalies kampelius.

1. Išvardyk priežastis, dėl kurių romėnų kariuomenė tapo galingiausia senovės pasaulyje.
2. Dėl ko kilo punų karai? Remkis tekstu, **5** ir apibūdink jų eigą.
3. Kuo skyrėsi romėnų **3** ir graikų (žr. 123 p. **7**, **8**) jūrų mūšių taktika?
4. Kokius teigiamus ir neigiamus Hanibalo būdo bruožus aptarė romėnų istorikas Titas Livijus **4**?
5. Savais žodžiais paaiškink romėnų principą „Skaldyk ir valdyk“.

7. Julijus Cezaris: karvedys ir diktatorius

1 Keltų genčių galų karo vadas pasiduoda Cezariui po pralaimėto Alezijos mūšio. Po pergalės Galijoje (dab. Prancūzija) Cezaris įgijo didelę galią ir turtą. XIX a. paveikslas.

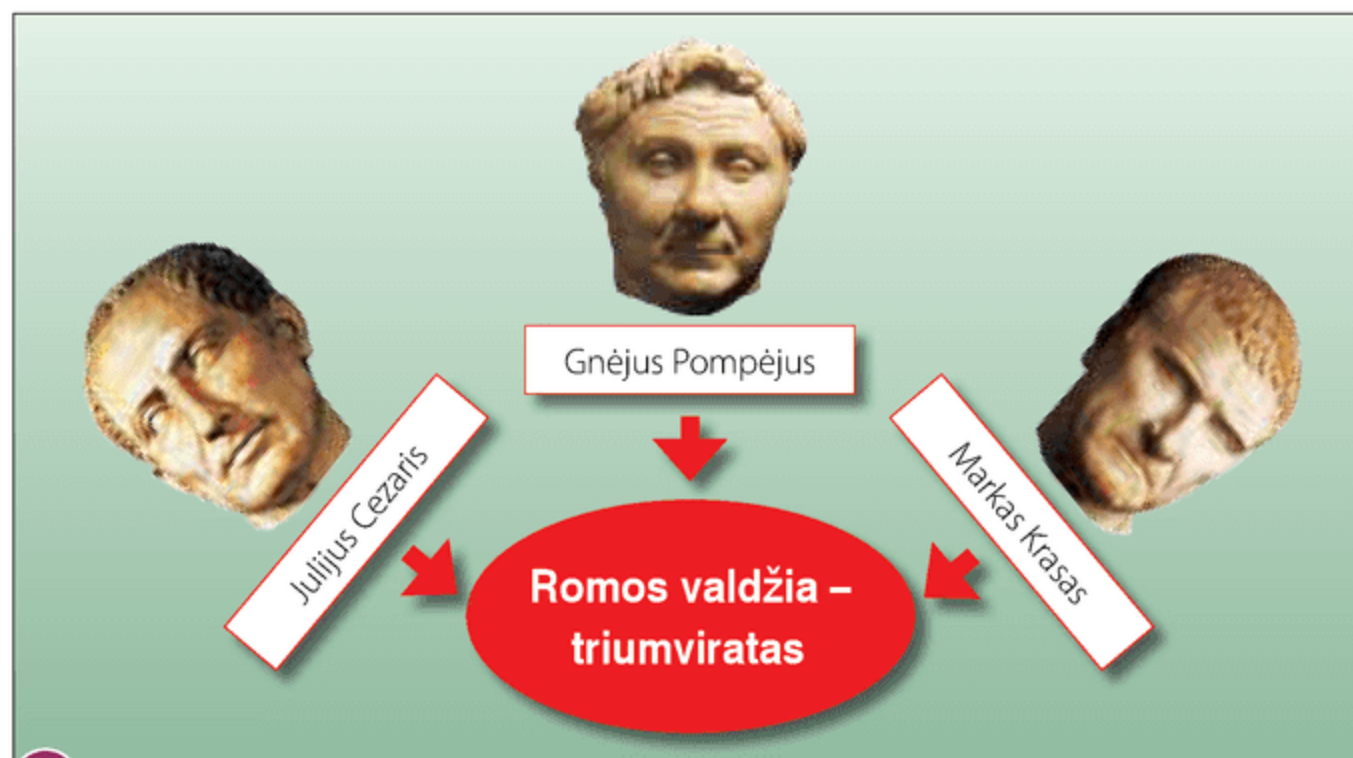

Respublika išgyvena krizę

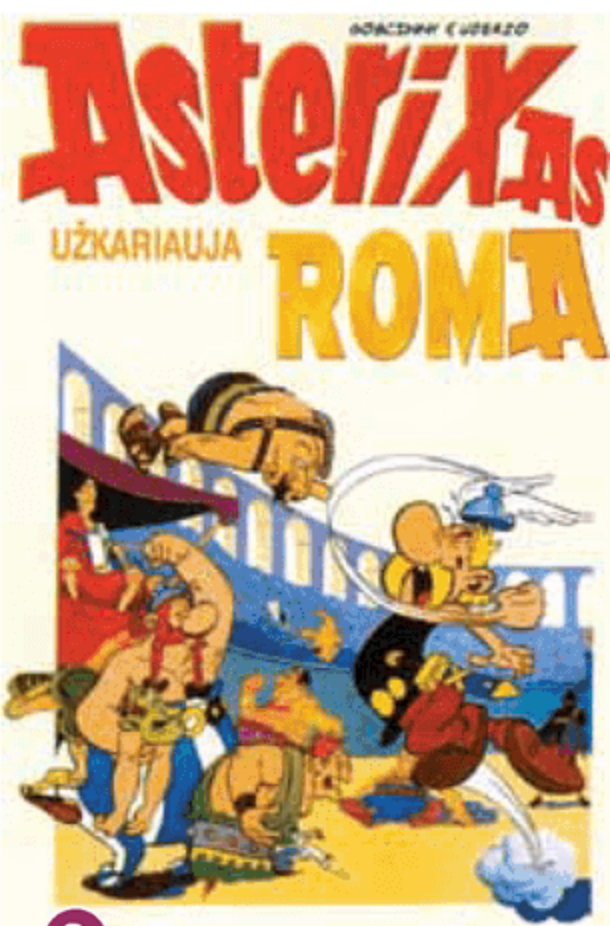
Ilgą laiką klestėjusi Rėmos respublika I a. iki Kr. išgyveno valdžios suirutę. Tarp turtingiausių ir įtakingiausių romėnų prasidėjo brolžudiška kova dėl įtakos, alinančią valstybę. Nusilpus valdžiai, kilo grėsmė valstybės vienybei.

Karinės tarnybos nuskurdinti plebėjai buvo priversti parduoti žemę, klimpo į skolas. Daugelis nenorėjo, o ir neturėjo lėšų tarnauti kariuomenėje. Valstybei ginti bei naujoms teritorijoms grobti katastrofiškai trūko karių. Karvedžiams buvo suteikta galimybių samdyti karius už atlygį. Kuo daugiau teritorijų karvedžiai nukariaudavo, tuo didesnį atlyginimą gaudavo jų kariai. Kartu didėjo samdinių gretų, augo karvedžių karinė galia ir turtai.

Didžiausią įtaką įgijo konsulas Gnėjus Pompėjus ir karuose išgarsėję karvedžiai **Julijus Cezaris** bei Markas Krasas. Vengdami tarpusavio konfliktų jie įkūrė sąjungą – **triumviratą** ir pasidalijo valdžią.

4 Trijų sąjunga – triumviratas.

2 Julijaus Cezario karo su galais atspindžiai dabartinėje kultūroje – prancūzų ir belgų sukurti komiksai ir animaciniai filmai apie išgalvotų animacinių personažų galų Asterikso ir Obelikso kovas su romėnais.

3 Romėnų istorikas Apianas apie padėtį respublikoje I a.

Romėnai atvirai stijo vieni prieš kitus, dažnai griebdavosi ir ginklo. Kartais koks nors magistratas būdavo nužudomas šventykloje, susirinkime ar miesto forume. Toks likimas galėjo ištikti bet kurį liaudies tribūną, pretorių ar tik kandidatą į valdžios tarnybą. Įsiviešpatavo netvarka ir chaosas, netrukus kilo maištai prieš valdžią. Jiems malšinti siųstos ištisos armijos, sėjančios prievartą gimtosiose žemėse.

Pagal <http://www.fordham.edu/>

Cezaris užgrobia valdžią Romoje

Julijus Cezaris siekė valdyti vienas. Netrukus Krasas žuvo mūšyje. Pompėjų palaikantis senatas, matydamas išaugusią Cezario galią, įsakė jam paleisti kariuomenę ir grįžti į Rėmą. Karvedys atsisakė tai padaryti. Romėnų teisė draudė karo vadams įžengti į Rėmos miesto teritoriją su kariuomene. Taręs žodžius „Burtas mestas!“ Cezaris persikėlė per šią ribą ženklinančią Rubikono upę ir su ištikimais, karų užgrūdintais legionieriais patraukė Rėmos link (žr. 153 p. laiko juostą). Šis Cezario poelgis reiškė atvirą nepaklusimą aukščiausiai respublikos valdžiai – senatui ir ginkluoto **piliėtinio karo** pradžią.

Pompėjus ir senatas pilietinį karą pralaimėjo karuose patyrusiam Cezariui. Jis pergalingai įžengė į Rėmą. Senatas buvo priverstas karvedį paskelbti **diktatoriumi**. Valdžia respublikoje atsidūrė vieno Cezario rankose.

Respublikos žlugimas

Siekdamas didesnio romėnų palankumo Cezaris įvykdė reformų. Dovanojo skolas plebėjams, suteikė jiems žemės, įvedė mokesčių rinkėjų kontrolę, pertvarkė provincijų valdymą, patvirtino naują kalendorių.

Valdydamas Cezaris elgėsi kaip karalius. Senate visada kalbėjo ir balsavo pirmas, senatoriai sekė jo pavyzdžiu. Kandidatų į valdžios pareigūnus taip pat siūlė Cezaris, o Tautos susirinkimas klusniai tvirtino. Nukaldinta moneta su diktatoriaus atvaizdu, šventyklose atsirado jį vaizduojančių statulų. Galiausiai Cezaris ėmė visai nepaisyti senato ir pasiskelbė diktatoriumi iki gyvos galvos.

Daugelis patricijų giminių atstovų kaltino Cezarį mėginimu sunaikinti respubliką ir tapti karaliumi. Bandydami tam pasipriešinti didžioji dalis senatorių susitarė nužudyti diktatorių. 44 m. iki Kr. senato posėdyje Cezarį nudūrė.

Diktatoriaus mirtis neišgelbėjo respublikos nuo artėjančio žlugimo. Valdžią ginklu siekė susigrąžinti Cezario šalininkai.

Diktatorius – senovės Romoje skiriamas pareigūnas, kuriam turėjo paklusti visa valdžia.

Piliėtinis kãras – ginkluota kova tarp tos pačios šalies gyventojų.

Triumvirãtas – karvedžių Cezario, Kraso ir Pompėjaus sąjunga.

5 Akmuo su Julijaus kalendoriumi – Cezario įvesta laiko matavimo sistema. Pagal ją metus sudaro 365 dienos. Kas ketverius metus yra keliamieji metai. Nuo XVI a. daugelis valstybių perėjo prie tikslesnio Grigaliaus kalendoriaus.

6 Cezario nužudymas. Sąmokslė dalyvavo apie 60 senatorių, tarp kurių buvo ir Cezario įsūnis Brutus. Sakoma, kad jį išvydęs Cezaris tarė: „Ir tu, Brutai?“ Dabar šie žodžiai yra didelės, netikėtos išdavystės simbolis. XIX a. paveikslas.

1. Įvardyk Romos respubliką ištikusios krizės priežastis ir požymius (tekstas, **3**).
2. Kas sudarė triumviratą **4**? Dėl kokių priežasčių jis buvo sudarytas?
3. Nurodyk Julijaus Cezario ir senato nesutarimų priežastis. Kokių padarinių šis konfliktas turėjo senatui ir Cezariui?
4. Kokių permainų įvyko Romos respublikoje, kai į valdžią atėjo Cezaris?
5. Senovės Romos tema visada buvo įdomi animacinių ir filmų kūrėjams **2**. Pasidomėk, kokių darbų sukurta šia tema, ir pasirinktą pateik klasei.

Skyriaus santrauka

Roma nuo miesto iki karalystės

Romos miestas atsirado iš lotynų genčių įkurtos gyvenvietės. Didelę įtaką romėnams turėjo etruskų civilizacijos kultūra. Kelis šimtus metų Ròmos valstybę valdė karaliai.

Romos respublika

Išvijusi paskutinį karalių Romà tapo respublika. Valdžią joje rinko piliečiai. Ròmos respùblikos piliečiai buvo skirstomi į patricijus ir plebėjus.

Romėnų visuomenė

Romėnų visuomenę sudarė laisvieji žmonės ir vergai. Viena svarbiausių romėnų vertybių – šeima. Vergovė buvo vienas pagrindinių Ròmos ūkio ramsčių.

Roma – mokslo ir teisės centras

Daugelis romėnų mokslo laimėjimų naudojami ir šiandien. Nemažai mokslo žinių jie perėmė iš kitų tautų, ypač graikų. Savita romėnų kultūra įnešė svarų indėlį į pasaulio raidos istoriją.

„Duonos ir žaidimų!“

Ròmos valdžią, siekdama įsiteikti liaudžiai, organizavo įvairias pramogas. Romėnai ypač mėgo gladiatorių kovas ir žirgų lenktynes. Didžiausiam vergų sukilimui Ròmos istorijoje vadovavo Spartakas.

Romėnų užkariavimai

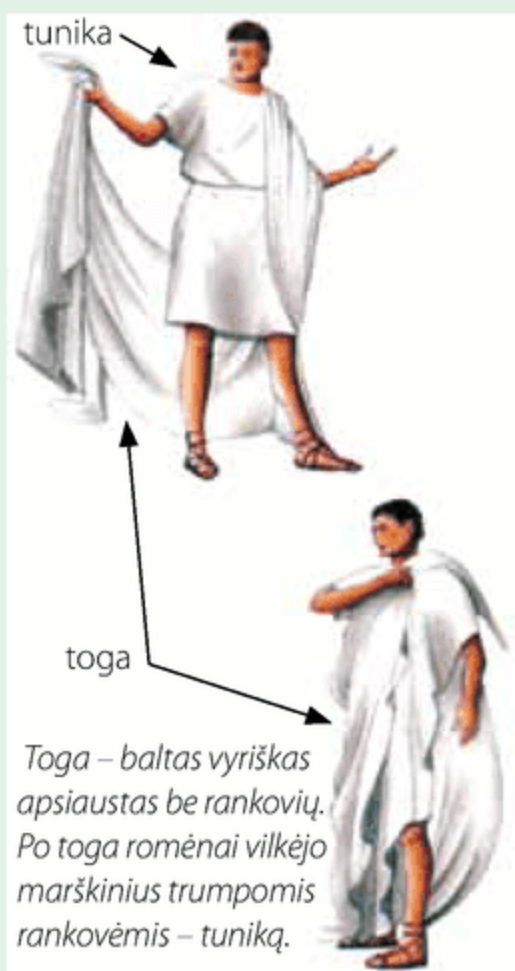
Drausmingą ir stiprią kariuomenę turintys romėnai nuolatos kariavo. Po pergalės punų karuose Ròmos valstybė įsitvirtino Viduržemio jūros regione. Romėnai tautas valdė vadovaudamiesi principu „Skaldyk ir valdyk“.

Julijus Cezaris – karvedys ir diktatorius

I a. iki Kr. Ròmos respùbliką išgyveno valdžios suirutė, prasidėjo brolžudiškos kovos. Nesutaręs su senatu, valdžią užgrobė garsus karvedys Julijus Cezaris. Jo nužudymas neišgelbėjo respublikos nuo žlugimo.

Kaip rengėsi romėnai?

Romėnai rengėsi ilgais, palaidais, nevaržančiais judesių drabužiais. Didesnė visuomenės dalis vilkėjo lininius arba vilnonius marškinius, vadinamus tunika. Vargšams tunika atstojo viršutinių, o turtingiesiems – apatinių rūbą.

Kitas populiarus drabužis buvo toga. Aukštesnieji pareigūnai siusdavosi baltą togą su purpuriniu apvadu, o imperatoriai vilkėjo puošnią purpurinę. Moterys dėvėjo kiek kitokį viršutinį drabužį – stolą.

Jeigu norite atrodyti kaip senovės romėnai ar romėnės, pasisiūkite tuniką, stolą arba togą. Pasisiūtus rūbus siūlome nudažyti įvairiomis spalvomis ir mokykloje surengti romėniškų madų šventę.

Priemonės:

- audinys, žirkklės;
- liniuotė arba kita ilgio matavimo priemonė;
- adata;
- siūlai (balti ir purpuriniai);
- purpuriniai dažai.

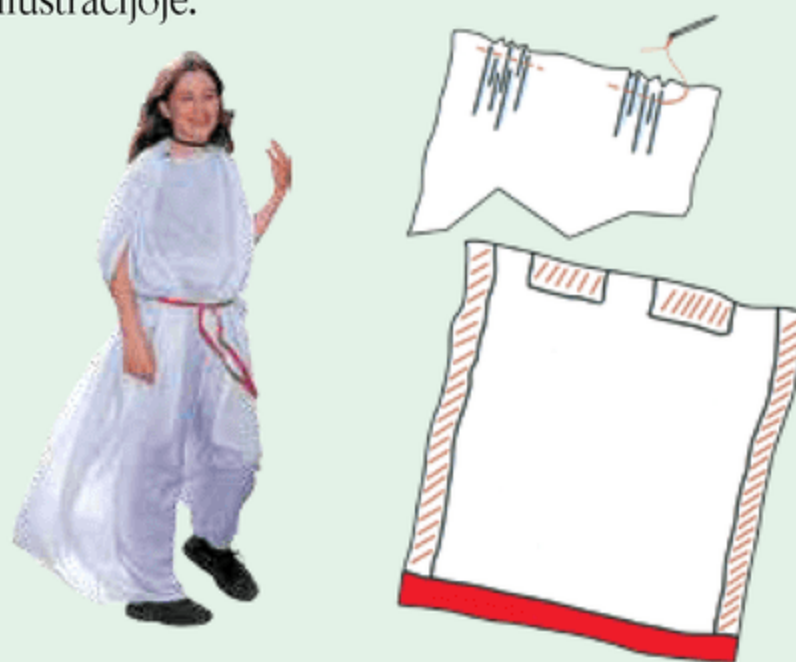
Siuvame tuniką

1. **Sukirpimas.** Iškirpkite dvi vienodas audinio juostas. Mergaitės tunikai reikia 80 cm pločio audinio, berniuko – apie 70 cm. Ilgis priklauso nuo ūgio. Mergaitės tunika siekia kulkšnis, o berniuko – blauzdas.
2. **Siuvimas.** Audinio juostas dėkite vieną ant kitos ir susiūkite ties pečiais bei šonuose. Jeigu mokykloje ar namuose turite siuvamąją mašiną, paprašykite technologijų mokytojo ar artimųjų pagalbos. Taip darbą atliksite greičiau.

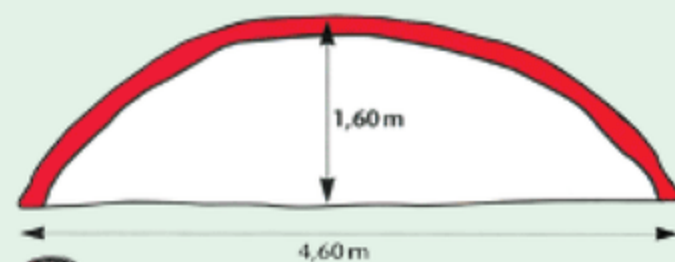
Siuvame stolą

1. **Sukirpimas.** Stalai reikia dviejų audinio juostų (labiausiai tiktų plona ir minkšta medžiaga). Audinys turi būti 1,50 m pločio ir tokio ilgio, kad, matuojant nuo kaklo, siektų žemę. Jeigu apatinį kraštą nudažysite purpurine spalva arba išsiuvinėsite purpurinę juostą, turėsite senatoriaus žmonos stolą.
2. **Siuvimas.** Sudėkite audinius vieną ant kito ir susiūkite. Pečių srityje padarykite raukinukus, kaip parodyta iliustracijoje.

...ir galiausiai toga – turtingųjų rūbas

Togai reikia daug audinio ir įgūdžių apsivilkti. Iškirpkite 4,60 m ilgio bei 1,60 m pločio juostą.

Vieną audinio kraštą nukirpkite puslankiu ir nudažykite purpurine spalva. Tokia juosta tiktų senatoriaus togai. Iš viso purpurinio audinio siuvama imperatoriaus toga.

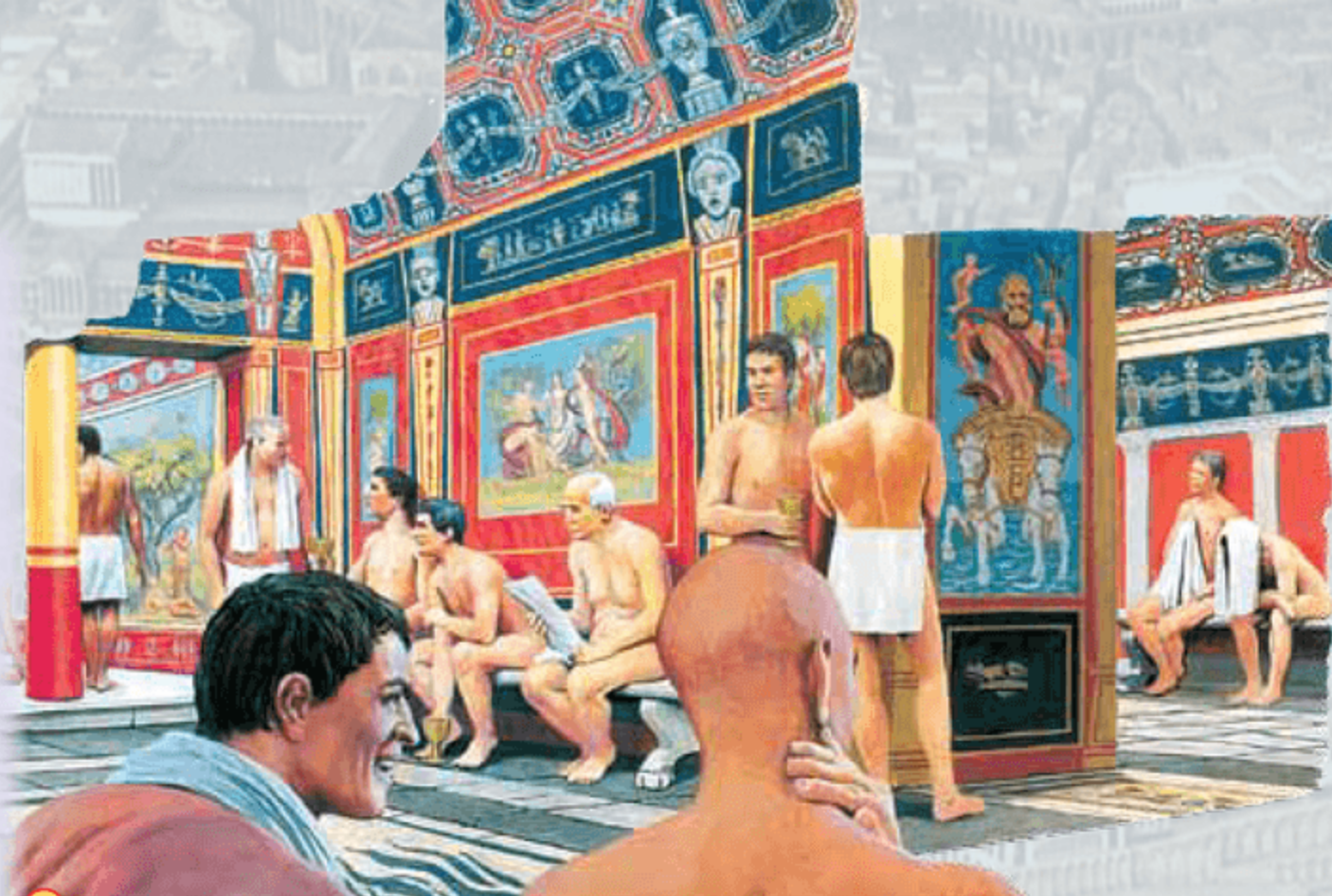

Romėnų termos

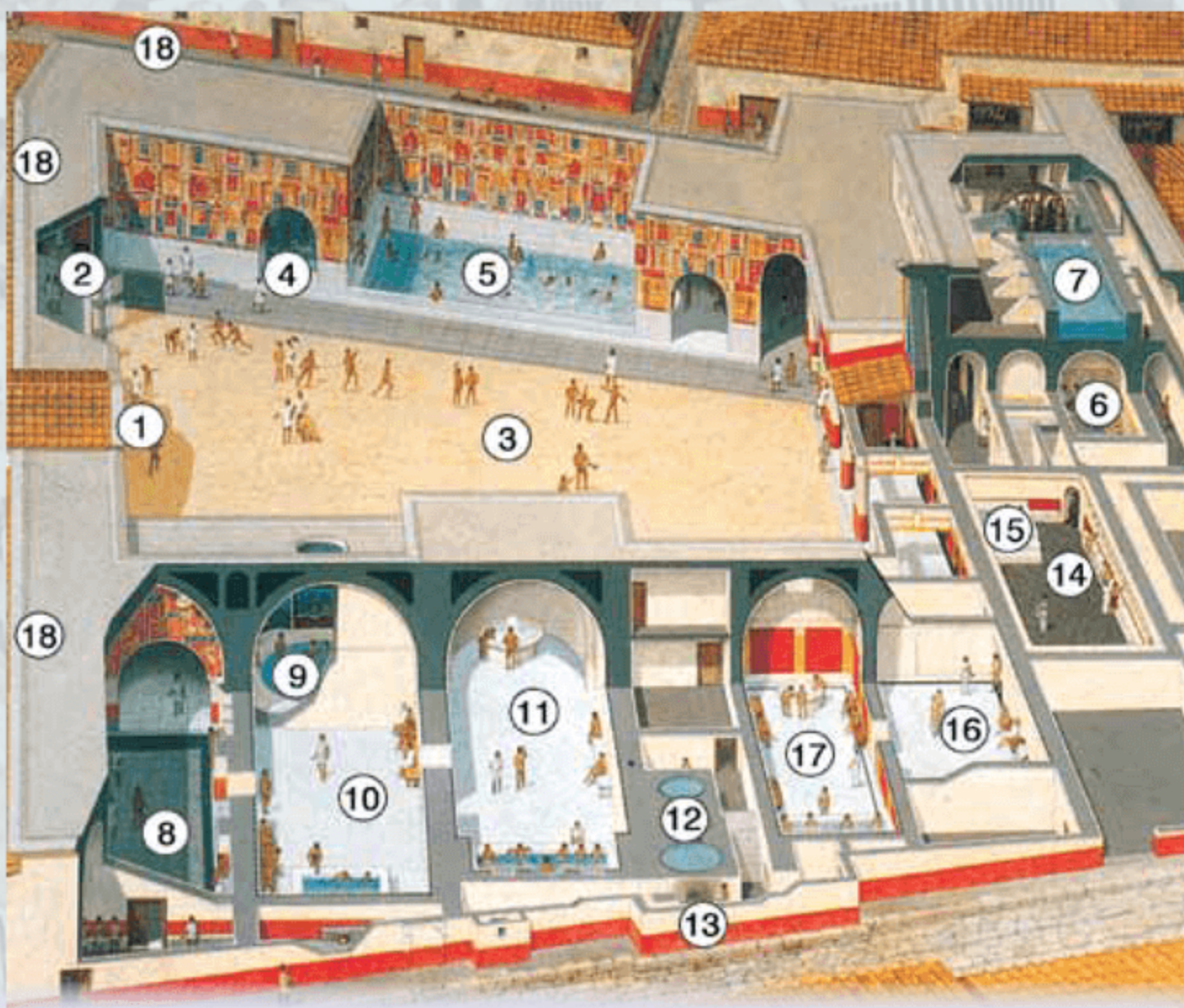
A Laisvalaikis termose

Pirmosios termos Romoje atsirado maždaug II a. iki Kristaus. Per kelis šimtus metų termos tapo itin populiarios, todėl jų skaičius sparčiai augo, daugėjo itin prabangiai įrengtų. Didžiausiame imperijos mieste Romoje IV a. veikė net 926 privačios ir 11 viešųjų termų. Didžiausios buvo imperatorių Karakalos ir Diokletiano termos, kuriose tilpo apie 3000 lankytojų.

Termų paslaugos nebuvo brangios, todėl jomis galėjo naudotis ne tik turtingieji, bet ir vargšai. Termose žmonės ne tik maudėsi ir mankštinosi. Čia veikė bibliotekos su skaityklomis, užkandinės, poilsio salės. Samdyti poetai skaitė eiles, grojo muzika. Termose susitikdavo ir seni pažįstami paplepėti apie kasdienes įvykius, ir senatoriai aptarti valstybės reikalų.

1. Kodėl romėnai noriai lankė termos **A**?
2. Palygink šiuolaikinę pirtį ir romėnų termą. Kuo jos panašios ir kuo skiriasi?

1. Pompėjos termų rekonstrukcija:
 1 – įėjimas;
 2 – bendroji rūbinė;
 3 – kiemas;
 4 – bėgimo takas;
 5 – baseinas;
 6 – tualetai;
 7, 12 – vandens rezervuaras;
 8 – vyrų rūbinė;
 9 – šalto vandens baseinas;
 10, 16 – šilto oro patalpa;
 11, 17 – karšto oro patalpa;
 13 – pagrindinė krosnis;
 14 – moterų rūbinė;
 15 – šalto vandens baseinas;
 18 – parduotuvės.

B Patalpos

Pirmiausia lankytojas patekdavo į rūbinę. Nusimetęs drabužius ėjo į karštą patalpą su šildomomis grindimis. Pasikaitinęs panirdavo į šiltą vandenį, o tada jo laukė dažniausiai po atviru dangumi įrengtas šalto vandens baseinas. Neįgaliesiems termose buvo įrengta atskira garinimosi salė, vadinama lakonikumu.

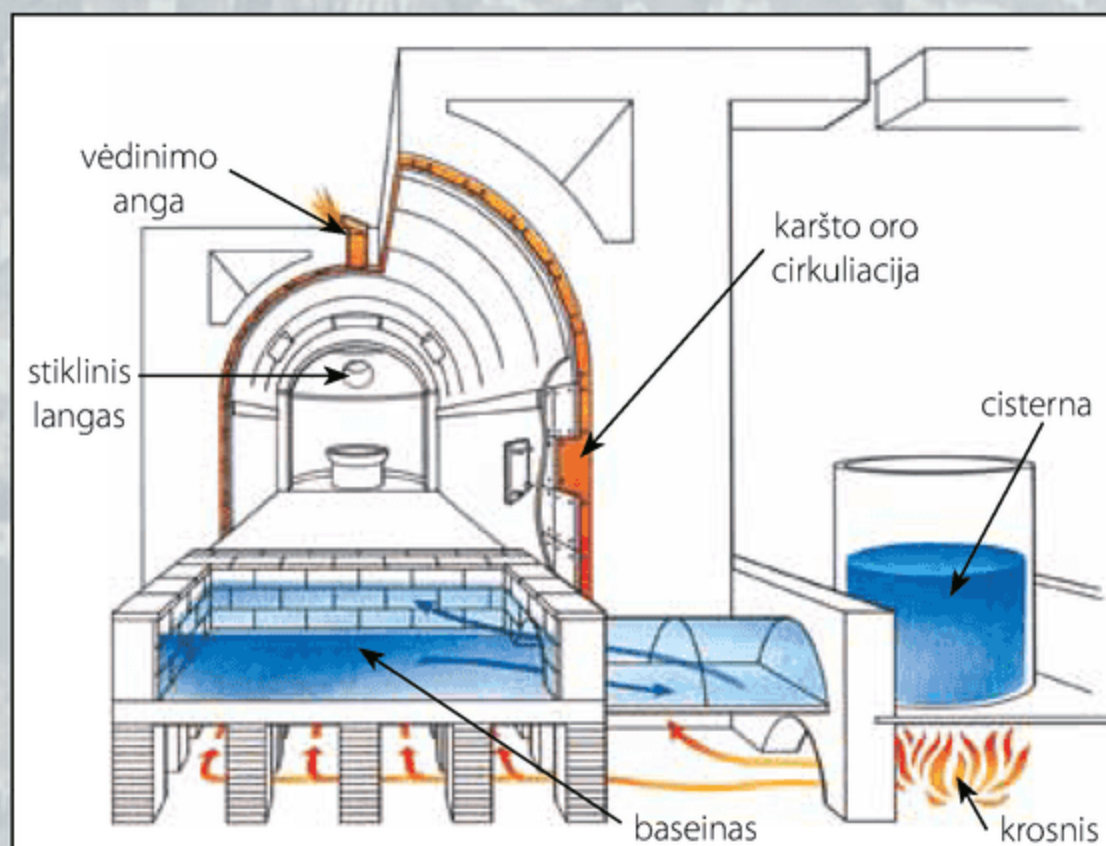
Muilo romėnai nenaudojo, todėl kūną švarinosi tepdami specialiais aliejais ir grandydami metaliniais arba kauliniais gremžtukais – strigilėmis.

3. Kokios patalpos sudarė termos **B**, **1**? Kurios iš jų tais laikais atrodė neįtikėtinos? Kodėl?
4. Kurias sporto šakas termų lankytojai mėgo labiausiai?

2 Romėnų merginos, sportuojančios termose. I a. mozaika.

3 Romėnų centrinio šildymo sistemos rekonstrukcija. Centrinį patalpų šildymą, kurį romėnai naudojo vilose ir termose, atsitiktinai sugalvojo vienas prekyautojas jūros gėrybėmis. Supratęs, jog austrės geriau veisiasi šiltame vandenyje, nusprendė jas auginti dirbtinai, specialiai šildytame vandenyje. Patobulinta šildymo sistema vėliau įdiegta daugelyje termų.

4 Strigilės su aliejaus buteliuku. Tokį komplektą ant rankos nešiojo kiekvienas lankytojas.

C Termų kasdienybė

Gyvenu visai prie pat termų. Įsivaizduok įvairiausių erzelynę, kai stipruoliai mankština kilnodami rankomis svorius, kai jie pluša arba vaizduoja plušančius, girdžiu juos stenant, o kai iškvepia sulaikytą orą, – aštrų atodūsių švilpesį. Kai pasitaiko koks nors dykūnas, pasitenkinantis paprastu įtrynimu, aš girdžiu plekšint alyvuotas rankas per nugarą, o garsas keičiasi pagal tai, ar daužoma delnu ar plaštaka. O kai ateina žaidėjai su sviediniu ir pradeda skaičiuoti metimus, tada baigta. Pridėk dar barnius, vagies gaudymą ir tą, kuriam malonu klausytis savo balso pirtyje. Pridėk dar ir tuos, kurie šoka į baseiną triukšmingai taškodami vandenį. Be šių, šiaip ar taip, įprastų balsų, turėk galvoje ploną ir čaižų pažastų plaukų pešiotą spiegią; jis, norėdamas atkreipti dėmesį, be paliovos žviegia nutildamas tik tada, kai pešioja pažastis ir vietoj savęs priverčia rėkti kitą. Plyšauja dešrininkas, pyragų pardavėjas ir kiti krautuvėlių prekyautojai, kiekvienas savaip šaukdamas apie savo prekę.

Seneka. Laiškai Lucilijui, Vilnius, Mintis, 1999, p. 135–136.

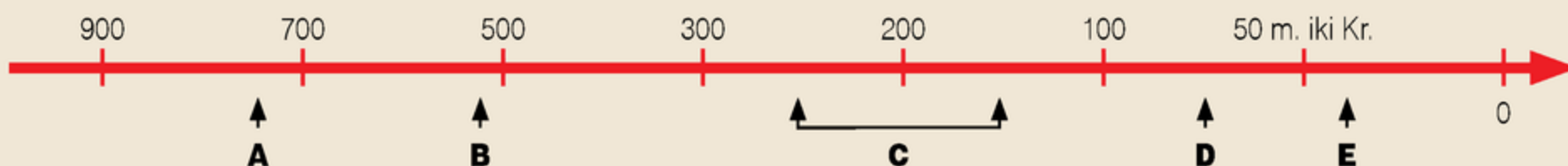
- 5.** Išsiaiškink, kaip veikė centrinio šildymo sistema **3**.
- 6.** Atidžiai perskaityk ištrauką apie termų kasdienybę **C**. Kodėl Seneka pašaipiai atsiliepia apie jų lankytojus?

5 Karakalos termų Romoje rekonstrukcija.

Ar išmokai?

A Kuri raidė laiko juostoje atitinka:

1. Kuriamas Romos miestas.
2. Vyksta Spartako sukilimas.
3. Punų karų laikotarpis.
4. Išvejamas paskutinis Romos karalius.
5. Nužudomas Cezaris.

B Paaiškink sąvokas:

veto teisė	forumas	amfiteatras	respublika
diktatorius	legionas	gladiatorius	akvedukas
patricijus	plebėjas	senatas	triumviratas
termos	retorika	pilietinis karas	provincija

C Atsakyk į klausimus:

1. Kaip, pasak legendos, buvo įkurta Roma?
2. Dėl ko nesutarė patricijai ir plebėjai?
3. Kam romėnams reikėjo vergų?
4. Kuo svarbus romėnų teisinis palikimas?
5. Kokios buvo svarbiausios romėnų pramogos?
6. Su kuriomis valstybėmis romėnai kariavo dėl viešpatavimo Viduržemio jūroje?
7. Dėl ko buvo nužudytas Julijus Cezaris?

D Išnagrinėk iliustracijas:

1. Su kuria istorine asmenybe ir kelintame amžiuje gyvenusia susijusios monetos?
2. Kuriuos jos gyvenimo įvykius atspindi?
3. Koks likimas ištiko Romos valstybę po A monetoje vaizduojamos asmenybės žūties?
4. Kam priskirtum B monetą? Paaiškink, kodėl B monetos leidėjai pasirinko būtent šiuos simbolius: durklą, laisvės kepurę ir diademą.

Auksinė moneta su užrašu „Cezaris, Diktatorius“.

Moneta, nukaldinta po Cezario nužudymo, kovo 15-ąją. Tarp dviejų durklų pavaizduota laisvės kepurė, kurią gaudavo išlaisvinti vergai. Durklus supa diadema – simbolis princų ir princesių, neturėjusių teisės nešioti karūnos.

E Atpažink ir paaiškink, kas vaizduojama paveikslėliuose:

A

B

C

D

E

F

G

F Kuri raidė žemėlapyje atitinka šiuos objektus:

1. Roma.
2. Adrijos jūra.
3. Kartagina.
4. Kanų mūšio vieta.
5. Tiberio upė.
6. Jonijos jūra.
7. Sicilijos sala.

G Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Iš Cicerono veikalo „Laiškai“. II a. iki Kr.

Dėl magistratūros reikia kovoti dvejopai: užsitikrinti draugų paramą ir įgyti gyventojų palankumą.

Kiekviename regione susirask žmonių, kurie bus tavo agentai, susipažink su jais asmeniškai, įtikink juos, kad esi teisingas, daryk viską, kad kiekvienas jų kaimynas agituo-
tų už tave.

Taip pat reikia susipažinti su rinkėjais, vadinti juos vardais, reikia mokėti girti juos, būti dosniam.

Tegu tavo kampanija vyksta puikiai, tegu ji būna šauni, prašmatni, populiari, tegu jai netrūksta takto ir orumo, ir tegu tavo konkurentai jaučia, jeigu, žinoma, tam yra pagrindo, kad virš jų galvų kybo įtarimas dėl kokio gėdingo nusikaltimo...

Cicerona., Laiškai, Maskva, 1979, t. 1, p. 55.

1. Kokias pareigas siekia užimti žmogus, kuriam skirti šie patarimai?
2. Įvardyk dvi tris priežastis, kurios, anot auto-
riaus, lemia sėkmingą rinkimų kampaniją.
3. Pasidomėk, kas toks buvo veikalo autorius.

Romos imperijos klestėjimas ir žlugimas

I a. iki Kr., žlugus Ròmos respùblikai, valstybė tarsi atgimė.

Prasidėjo naujas jos gyvavimo laikotarpis – aukso amžius, kuris, deja, baigėsi kruvinu saulėlydžiu. Didinga, tačiau kartu ir žiauri Ròmos valstýbės istorija iki šiol slepia daugybę paslapčių, tebedomina tyrėjus bei smalsuolius.

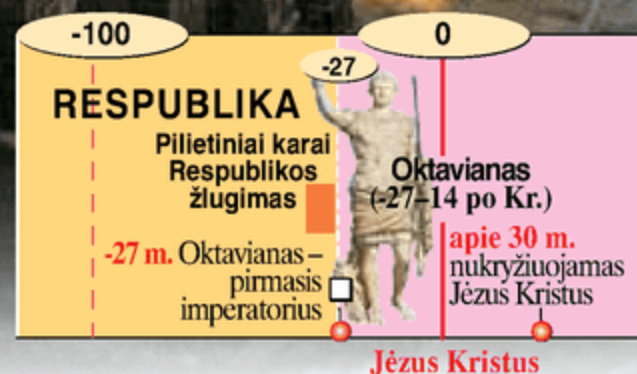
1

Segovijos akvedukas
(dab. Ispanija). Jo viršuje įrengtu vanden-
tiekio į miestą teka vanduo. I a. po Kr.

Galybės ir nuopuolio šimtmečiai

Praėjus beveik tūkstančiui metų nuo įkūrimo, Ròmos valstýbė pasiekė neregėtą galybę ir tapo imperija. Romėnai, pajungę daugybę tautų, šeiminkavo milžiniškoje teritorijoje. Viduržemio jūra, kurios pakraštyje jie gyveno, iš visų pusių supo romėnų valstybę. „*Mare nostrum*“ (liet. – Mūsų jūra) buvo antrasis šios jūros pavadinimas. Bėgant metams, Romà vis labiau augo, lobo ir puošėsi.

Turtai bei prabanga negalėjo nevilioti kaimynystėje gyvenančių genčių, kurias romėnai laikė dėmesio nevertais barbarais. Šie vis dažniau ir aršiau puldinėjo imperijos pasienį. Ilgainiui paaiškėjo, kad milžiniškos valstybės nėra kam ginti! Negailestingai grobdami svetimas žemes romėnai prarado svarbiausias vertybes: laisvąjį pilietį, patriotą ir karį, kuris bet kada galėjo stoti į kovą už valstybę. Vergų darbo išlepinti ir visko pertekę piliečiai aptingo. Jiems terūpėjo linksmybės. Šimtmečius puoselėtos vertybės, valstybės valdymo patirtis prarado prasmę. Kitados neįveikiama Romà tapo lengvu užkariautojų grobiu. 476 m. Ròmos impèrijos vakarinė dalis žlugo, o jos vietoje susikūrė daugybė barbarų valstybių.

2

Imperatoriaus Trajano biustas.
Jam valdant, Romos imperijos teritorija
tapo didžiausia. II a.

3

Romos imperija I–II amžiuje.

erelis – valdžios ir galybės simbolis

paštas

centrinio šildymo sistema, kanalizacija

arkų naudojimas architektūroje

bankai

ligoninės

Romos teisė

modernusis kalendorius ir mėnesių pavadinimai

modernioji abėcėlė

lotynų kalba – daugelio Europos kalbų pagrindas

literatūros ir meno kūriniai

4

Romėnų palikimas.

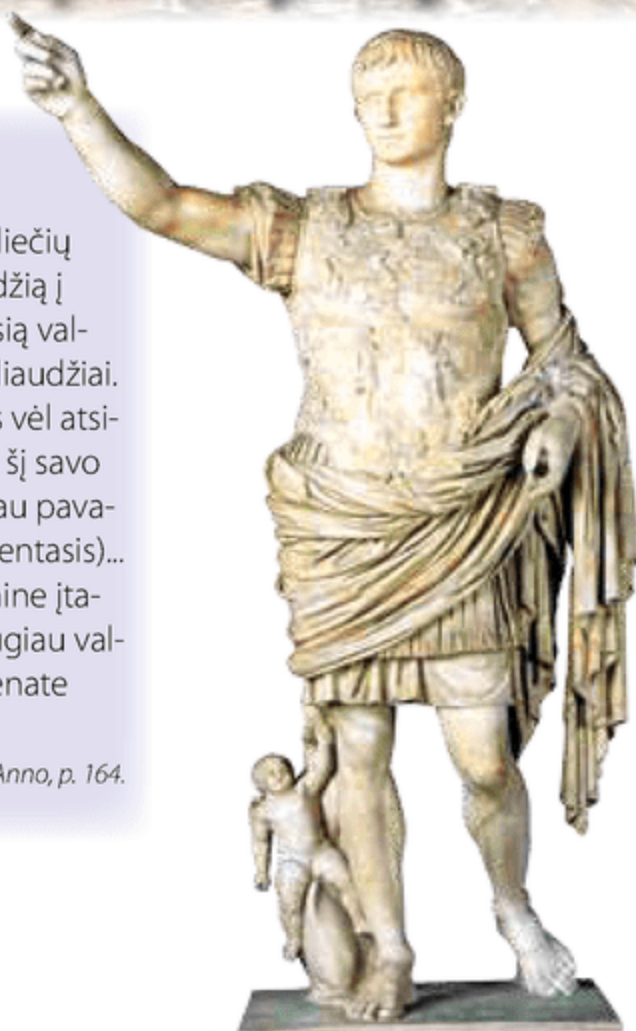

1. Roma tampa imperija

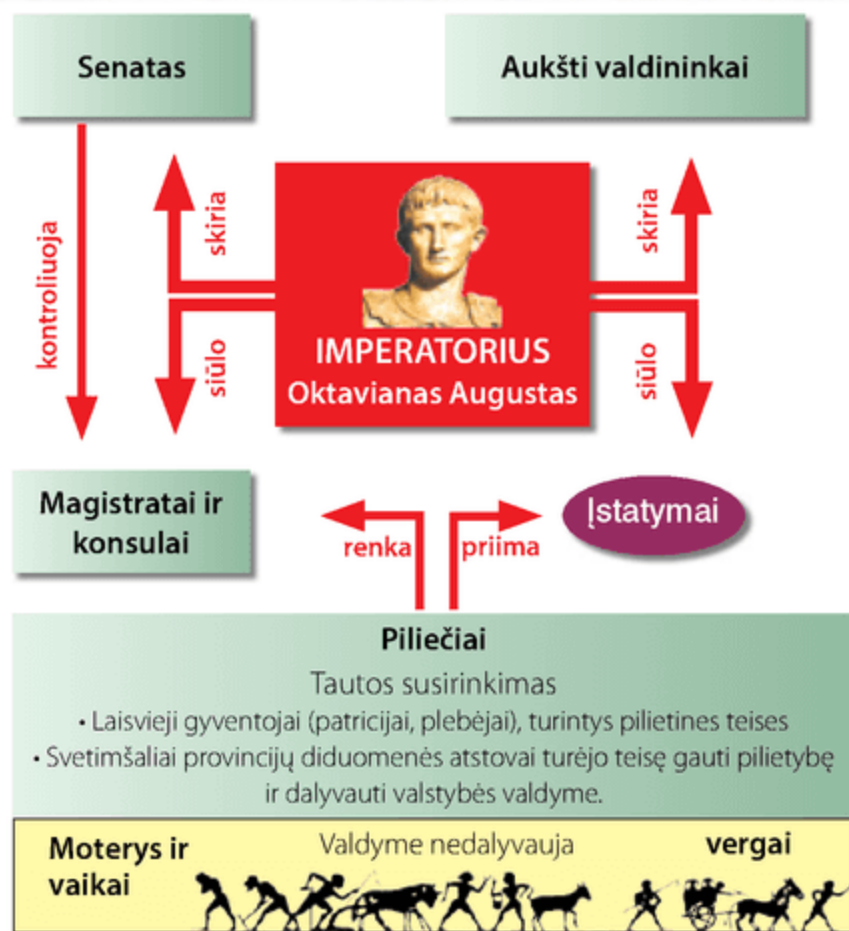
1 Iš Augusto atsiminimų

Baigęs pilietinį karą aš visų piliečių pritarimu perėmiau politinę valdžią į savo rankas. Tačiau man atitekusią valdžią atidaviau senatui ir Romos liaudžiai. Dabar Romos respublikos ateitis vėl atsidūrė šių abiejų jėgų rankose. Už šį savo nuopelną senato nutarimu buvau pavadintas Augustu (= didingasis, šventasis)... Nuo to laiko savo šlove ir asmenine įtaka aš pranokau visus. Tačiau daugiau valdžios negu kiti mano kolegos senate neturėjau.

E. Wagener. Monumentum ancyranum, Anno, p. 164.

2 Statula, kaip dievą vaizduojanti imperatorių Oktavianą. I a.

3 Romos imperijos valdymas.

4 Romėnų imperatoriaus Marko Aurelijaus biustas. Šis filosofijos veikalais išgarsėjęs imperatorius barbarų papročiu nešiojo barzdą. Pirmieji Romos valdovai, atvirkščiai, pagal romėnišką tradiciją buvo vaizduojami be barzdų, švariai nusiskutę. II a. pab.

5 Taikos altorius, pastatytas valdant Augustui, simbolizavo gerovės ir taikos laikotarpį.

Pirmasis imperatorius

Pilietiniame kare nugalėjęs Marką Antonijų **Oktavianas** tapo vienvaldžiu Rėmos valstybės šeimininku. 27 m. iki Kr. senatas už nuopelnus skyrė jam Augusto (išvertus iš lotynų k. – *išaukštintojo*) titulą, virtusį pavardžiu, ir kartu suteikė sprendimams lemiamą žodį. Jis tapo ir milžiniškos armijos vadu, gavo valdyti svarbiausias provincijas. Netrukus Oktavianas priėmė iš senato aukščiausiąją valdžią iki gyvos galvos ir buvo paskelbtas imperatoriumi, o jo valdoma valstybė – imperija (žr. 174–175 p. laiko juostą). Kariuomenė, Tautos susirinkimas, senatas, konsulai – visi vykdė imperatoriaus nurodymus. Augustas vienintelis turėjo teisę teikti siūlymus dėl naujų įstatymų, kandidatų į rinkimus, spręsti, kas galėtų atstovauti senatė. Jo žinioje buvo valstybės išdas ir daugybė pavaldžių tarnautojų, prižiūrinčių tvarką imperijoje.

Imperatorius prisiminė Julijaus Cezario likimą, todėl stengėsi nepiktnaudžiauti padėtimi valstybėje. Augustas žiūrėjo, kad jo teisės derintųsi su senosios respublikos įstatymais, sąmoningai atsisakė užimti svarbiausius valstybės postus, jei jų nesiūlė senatas. Nesinaudojo imperatoriaus titulu ir pasiskėlbė princepsu – pirmuoju tarp lygiųjų. Kaip ir anksčiau, rinkosi Tautos susirinkimas, senatas, o 200 tūkst. vargingiausių piliečių gaudavo nemokamų grūdų. Gyvenime valdovas stengėsi išaukštinti ne turtų ir valdžios siekimą, o pavyzdingą šeimą. Apskritai Augustas vengė visko, kas leistų jam priekaištauti, jog vienas nori valdyti valstybę.

Oktaviano Augusto valdomos imperijos teritorija išsiplėtė dvigubai. Nukariautas provincijas valdė vietininkai, kurie visiškai priklausė nuo imperatoriaus. Jie buvo atsakingi už viešąją tvarką, mokesčius ir sienų gynybą. Plėtojosi žemės ūkis ir prekyba, nes buvo palankios sąlygos mainams, geras kelių tinklas. Pastatyta naujų uostų, miestų, akvedukų. Saugų gyvenimą imperijoje ir provincijose užtikrino **romėniškoji taikà**, kurios ramstis buvo 400 tūkst. karių profesionalų armija. Tokiai karinei galiai niekas nedrįso priešintis.

Po Augusto mirties maždaug šimtmetį nebuvo didesnių užkariavimų, tačiau valdantys imperatoriai garsėjo žiaurumu ir nedorybėmis. Padėtis pasikeitė II a. valdant imperatoriui **Trajanui**. Jis buvo puikus valdovas ir karvedys. Užkariauti nauji kraštai Azijoje (žr. 175 p. 3) skelbiami Rėmos provincijomis ir turėjo mokėti duoklę imperijai. Atrodė, Romà yra pasiekusi galybės viršūnę, o karas Rytuose baigtas. Tačiau Šiaurės Mesopotāmijoje prasidėjęs sukilimas netikėtai persimetė į kitas Rėmos provincijas. Padėtis dar labiau pablogėjo susirgus ir mirus Trajanui. Naujasis imperatorius atsisakė tolesnių užkariavimų ir visas jėgas sutelkė sukilimams imperijoje malšinti. Rėmos impėrijos plėtimasis sustojo.

Romėniškoji taikà – Romos imperijos didžiausio klestėjimo ir taikos su kaimynais laikotarpis I – II a.

7 *Trajanos kolona. Beveik 30 m aukščio kolona, pastatyta Trajanos pergalei prieš daky gentis pažymėti. II a.*

1. Apibūdink Oktaviano valdymo ypatumus (tekstas, 1) ir paaškind 3 schemą.
2. Palygink respublikos (157 p. 5) ir imperijos valdymą 3. Kokių skirtumų ir panašumų įžvelgi?
3. Kuo Augusto teiginiai 1 skiriasi nuo vadovėlio teksto?
4. Ką, tavo nuomone, norėjo pašiepti 6 autorius? Su koku kultūriniu procesu susijusi karikatūra?
5. Susiskirstykite į grupes, poromis ir aptarkite Romos imperijos plėtrą respublikos (žr. 153 p. 3) ir imperijos laikotarpiu (žr. 175 p. 3). Naudokitės geografijos atlasu ir sudarykite dabartinių valstybių, kurios pateko į Romos imperiją, sąrašus pagal žemynus.

2. Kaip gyveno romėnai?

2 Insulės vidaus patalpų rekonstrukcija.

1 Insulės rekonstrukcija.

3 Romėnų puota. Pasiturintieji mėgo puotauti pusiau gulomis prie gausiai vaišėmis nukrauto stalo.

4 Pasiturinčių romėnų virtuvė. Dešinėje matyti židinytis ir ant trikojo pastatytas puodas. Kairėje – amforos, kuriose žmonės laikė aliejų, vyną, actą ir specialų žuvų padažą, vadinamą garum.

Insulės – miesto simbolis

Milijoniniame Rėmos mieste buvo tik apie 1500 privačių namų. Didžioji dalis romėnų miestiečių gyveno daugiabučiuose, vadinamuose **insulėmis**. Insulė – trijų arba keturių aukštų pastatas. Žemutiniuose jo aukštuose įsikūrė parduotuvės, užkandinės, smuklės. Viršutiniuose esantys butai nuomoti. Insulėse gyveno ir pasiturinčių romėnų, nes namą įsigyti įstengė tik turtingiausieji.

Butai insulėse ankšti. Pro didelius langus pateko pakankamai šviesos, tačiau jie buvo neįstiklinti. Tad žiemą langus teko užverti langinėmis ir šviestis žvake. Insulių gyventojai turėjo verstis be židinių ir vandentiekio.

Ką valgė romėnai?

Romėno rytas prasidėjo lengvais pusryčiais auštant. Pietums mažiau pasiturintys valgė miežinę arba kvietinę košę, pagardintą alyvomis, ropėmis arba pupomis, mėgo ožkos sūrį. Labiau pasiturintys mėgavosi jautienos ar kiaulienos patiekalais, žuvimis. Turtingiausieji – žvėrienos, pavo ir net gandro kepsniais. Vargingesniųjų stalo gėrimas buvo vanduo, o turtingieji gėrė vyną. Desertui dažniausiai patiekdavo vaisių ir medaus.

Vargingieji romėnai maistą paprastai gamino katile ant molinio arba metalinio trikojo. Nuo tokio įrenginio aprūdavo buto sienos ir lubos, todėl žmonės nevengė užkandinių bei smuklių. Tereikėjo nusileisti į žemutinius insulių aukštus ir ten visada laukė pigus šiltas maistas. Turtingųjų vilos neįsivaizduojamos be virtuvės ir joje sumūryto židinio. Maistą virtuvėje gamino namų šeimininkės prižiūrimi vergai.

Vilos – turtingųjų romėnų namai

Turtingieji romėnai gyveno privačiuose namuose – **vilose**. Jos suplanuotos labai panašiai, skyrėsi tik patalpų apdaila. Gyventojas ar svečias iš pradžių pateko į koridorių, kurį perėjęs atsidūrė atriume – patalpoje su anga lubose. Kadangi romėnų vilos beveik neturėjo langų, dienos šviesa kambarius pasiekė iš atriumo. Čia buvo kaupiamas ir pro atviras lubas patenkantis lietaus vanduo. Atriumas – svarbiausias turtingo romėno kambarys.

Iš atriumo galėjai patekti į šeimos laisvalaikiui, svečiams priimti skirtą patalpą, o iš jos – į vidinį kiemą, kuriame augo medžiai, gėlės. Pagrindinės patalpos supo gyvenamieji ir poilsio kambariai, dirbtuvės, sandėliukai bei vergų kambarėliai.

Daugumoje vilų romėnai įsirengė vandentiekį ir kanalizaciją, namų vidų puošė **mozāikos**. Jose vaizduojamas kasdienis gyvenimas, laisvalaikis, portretuose įamžinti šeimos nariai, kilmingi, garsūs žmonės. Turtingųjų namai – visiška priešingybė vargšų insulėms: ten vienoje patalpoje glaudėsi visa šeima.

Insulė – romėnų daugiaaukštis namas.

Mozāika – paveikslas, sudarytas iš spalvotų akmenukų ar kitų medžiagų.

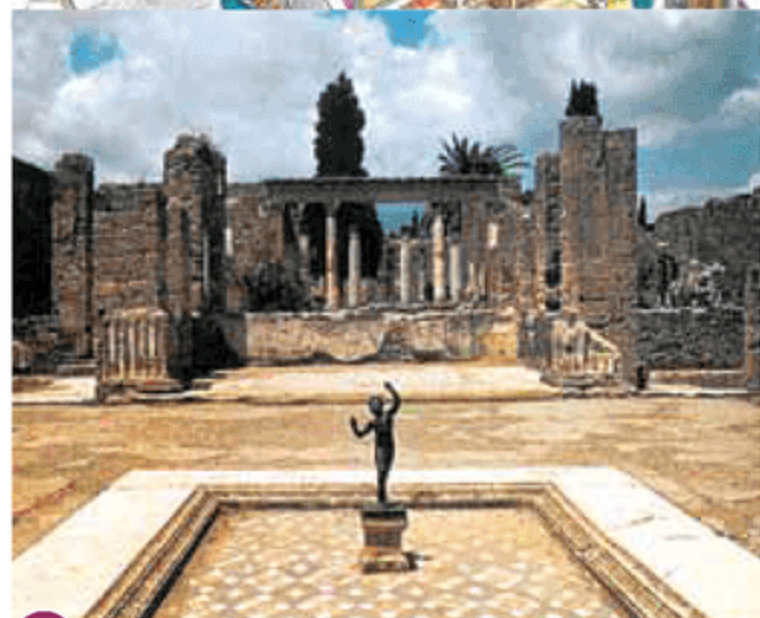
Vilā – turtingo romėno namas arba užmiesčio dvaras.

5 „Nesutvarkytas kambarys“. Il. a. romėnų vilos grindų mozaikos fragmentas.

6 Vilos rekonstrukcija:
1 – įėjimas ir koridorius;
2 – atriumas; 3 – virtuvė; 4 – sodas;
5 – svetainė; 6 – poilsio kambariai.

7 Vilos Pompėjoje fragmentas.
Išlikusi Fauno skulptūrėlė.

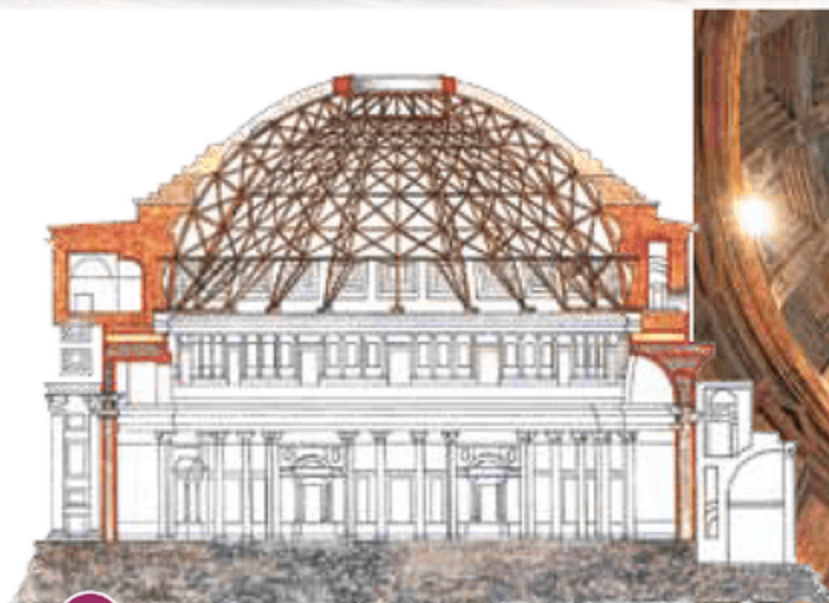

1. Įsižiūrėk į **1** ir **6**. Kuo skyrėsi gyvenimo sąlygos insulėje ir viloje?
2. Papasakok apie romėnų mitybos ypatumus. Kuo jų valgymo papročiai skyrėsi nuo šiuolaikinių (**3**, **4**)?
3. Ką, tavo manymu, vaizduoja mozaika **5**? Kokios istorikui naudingos informacijos apie romėnų kasdienybę ji suteikia?
4. Įsivaizduok, kad esi architektas,

suprojektavęs vilą, ir projektą turi pateikti šeimininkui. Parenk pasakojimą apie vilos planą ir patalpų paskirtį **6**.

5. Susiskirstykite į grupes, poromis ir internete arba bibliotekoje pasidomėkite tam tikra romėnų kasdienio gyvenimo sritimi (apdranga, maistas, šeima, šventės, pramogos ar kt.). Surinktą informaciją pateikite klasei.

3. Menas ir religija senovės Romoje

1 Panteonas – romėnų visų dievų šventykla, pastatyta II a. Kupolo aukštis lygus skersmeniui (43,30 m). Kupolo dydis nebuvo pralenktas iki XIX a.

2 Skulptūrinio portreto pavyzdžiai. I a.

3 Pompėjos kilmingųjų šeima. I a. iki Kr. freska

Romėnų menas

Romėnai domėjosi ne tik gretimų šalių mokslu, bet nevengė perimti ir jų meno laimėjimų. Iš pradžių tapybos bei skulptūros idėjas skolinosi iš etruskų, vėliau įkvėpimo šaltiniu tapo graikų menas. Turtingi piliečiai sukaupė didžiules graikų meno kolekcijas, kurios tapo pavyzdžiu romėnų meistrams. Jie tobulino pasiskolintas mokslo ir meno technologijas. Taip atsirado savitas romėnų–graikų meno stilius.

Romėnai puikiai vaizdavo žmonių veidus. Skulptoriai ne vien tiksliai perteikė bruožus, atskleidė ir žmogaus charakterį. Siekdami įamžinti protėvių atminimą, tokių skulptūrinių portretų pageidavo visi turtuoliai. Garsių asmenų statulos puošė miestų forumus, kitas aikštes bei gatves. Kitaip nei graikai, romėnai nevaizdavo idealių asmenybių, stengėsi parodyti žmogų tokį, koks buvo iš tikrųjų.

Romėnai mėgo pasakėčias ir romanus. Labiausiai Rõmoje klestėjo poezija, ypač eilės apie meilę, didvyrių žygius. Ne mažiau vertintos komedijos bei tragedijos, kurios dažnai atgimdavo kaip teatro vaidinimai.

4 Mirusiųjų portretų gamyba

Žmogus gyvendamas nė nepagalvodavo užsisakyti portretą. Tačiau atsėlindavo senatvė ir žmogus mirdavo. Prieš laidodami numirėlį, giminės pakviesdavo meistrą nuimti jo kaukės. Ant veido užliedavo vaško. Jis sustingdavo, susidariusią formą pridėdavo molio, ir išeidavo tiksli mirusio žmogaus veido išlieja. O paskui šią kaukę laikydavo specialioje nišoje, kur ilga virtine jau rikiavosi seniau ir neseniai palaidotų giminių kaukės. Per šventes ir įvairias eisenas jas išimdavo iš saugyklos.

J. Suzdalskis. Ant septynių kalvų, Kaunas, 1966, p. 83.

5 Graikų ir romėnų dievai.

	Romėnų dievai	Graikų dievai
1	Jupiteris	Dzeusas
2	Junona	Hera
3	Neptūnas	Poseidonas
4	Minerva	Atėnė
5	Marsas	Arėjas
6	Venera	Afroditė
7	Diana	Artemidė
8	Janusas	Kronas
9	Apolonas	Apolonas

Ką tikėjo romėnai?

Senovės romėnai buvo pagonys. Jų įsitikinimu, aplinkinį pasaulį ir kiekvieną veiklos sritį globoja įvairūs dievai bei dvasios. Kiekviena šeima taip pat turėjo savo namų dievus, garbino protėvių dvasias. Tam tikslui kieme stovėjo nedidelis aukuras. Žynio pareigas paprastai atliko šeimos galva.

Pagarba dievybei priklausė nuo užimamos vietos dievų pasaulyje. Ypatingos pagarbos nusipelnė svarbiausi romėnų dievai: vyriausiasis – Jupiteris, namų židinio globėja Vesta ir daugelis kitų.

Romėnai garbino ir nukariautų šalių dievus. Ypač daug dievybių pasiskolino iš graikų ir suteikė joms romėniškus vardus. Pripažindami kitų kraštų dievybes romėnai tikėjosi sustiprinti Rėmos galią. Nukariautoms šalims savos religijos neprimetė. Jų gyventojai buvo dėkingi, jog nereikėjo prievarta nusilenkti svetimos valstybės dievams.

Religijos vaidmuo gyvenime

Neatsiklausę dievų romėnai nesiėmė jokių rimtesnių darbų. Dievų valią per apeigas sužinodavo žyniai, vadinami **pontifikais**. Vyriausiasis iš jų – didysis pontifikas – vadovavo visiems žyniams, kuriais tapdavo dažniausiai asmenys iš patricijų. Svarbus vaidmuo Rėmoje teko pranašams. Šie iš įvairių ženklų spėjo likimą, valstybės ateitį. Tiksliausiais buvo laikomi būrimai iš aukojamų gyvulių vidaus organų.

Siekdami įsiteikti dievams romėnai statė šventyklas ir puošė garbinamų dievybių statulomis. Viena didingiausių šventyklų buvo Rėmos **Panteonas**. Pelnyti dievų malonę turėjo padėti ir malda bei tikslus žynių vadovaujamų apeigų pakartojimas. Manoma, jog tada dievai išklausys besimeldžiančiųjų prašymų. Dangaus rūstybės bijojo net valdovai, todėl kaip įmanydami stengėsi įsiteikti dievams.

Panteonas – romėnų visų dievų šventykla.

Pontifikas – žynio titulas senovės Romoje.

7 Žynės vestalės. Jų pareiga buvo prižiūrėti ugnį Romos globėjos deivės Vestos šventykloje. Vestalėmis burtų keliu tapdavo 6–10 metų kilmingos mergaitės, kurios privalėjo tarnauti 30 metų netekėdamos. I a. bareljefas.

1. Įvardyk esminius romėnų meno bruožus ir ypatybes (tekstas, 2, 3). Kuo jis skyrėsi nuo graikų meno?
2. Paaiškink, kodėl Panteonas iki šiol laikomas romėnų architektūros šedevru 1.
3. Apibūdink romėnų religiją (dievai, apeigos, žyniai, šventyklos) 5–7.
4. Susiskirstykite poromis ir pasirinkta forma klasėje surenkite žaidimą, kurio tikslas – nustatyti, kurį romėnų dievą atitinka tam tikras graikų dievas. Remkitės 5.
5. Internetu arba bibliotekoje pasidomėk ir klasėje vaizdingai pateik pasirinktą romėnų meno kūrinį.

4. Roma – pasaulio sostinė

1 Romos miesto 300 m. po Kr. rekonstrukcija: 1 – Koliziejus; 2 – forumas; 3 – Didysis cirkas; 4 – Jupiterio šventykla; 5 – Marcelijaus teatras; 6 – imperatoriaus rūmai; 7 – Tiberio upė; 8 – akvedukas.

2 Duonos krautuvėlė. I a. freska

Miestas iš arčiau

Joks kitas senovės pasaulio miestas negalėjo prilygti Rōmai dydžiui, grožiui bei puošnumui. Ją patikimai saugojo gynybinė siena, juosianti visas septynias miesto kalvas. Sostinės centru tapo dvi viršūnės turinti Kapitolijaus kalva. Ant vienos stovėjo šventykla, ant kitos – tvirtovė. Greta stūksančią Palatino kalvą puošė prabangūs imperatoriaus rūmai.

Kapitolijaus ir Palatino kalvų papėdėje nusausta pelkėta žemuma tapo centrine miesto aikšte – forumu. Tai ne tik prekybos, bet ir valstybinių susirinkimų, laisvalaikio leidimo vieta. Aplankę forumą žmonės dažnai užsukdavo pasimelsti į greta esančias šventyklas.

3 Viešasis mokamas tualetas Ostijoje. Po akmeninėmis plokštėmis, ant kurių atsisėdama, tekėjo kanalizacijos vanduo. Šalia latakais čiuurle no švarus vanduo, buvo padėta kempinėlių apsiplauti.

Rōmoje stovėjo keletas teatrų, kurie nestokojo lankytojų. Bet gausiausiai žiūrovų sulaukė Koliziejus ir Didysis cirkas. Tai buvo didžiausi to meto pramogų ir laisvalaikio centrai.

Didžioji miesto dalis dvelkė prabanga. Turtuolių namai, puošnūs fontanai ir statulos rodė imperijos galybę. Miesto pakraščiais driekėsi neturtingųjų kvartalai, kuriuose stovėjo daugiaaukščiai namai – insulės. Juos jungė purvinų ir siaurų gatvių labirintai. Neremontuojami, netvirti pastatai degė per dažnus gaisrus ir nusi-nešdavo daugybę gyvybių.

4 Imperijos laikų Romos forumo šiandieninis vaizdas bei rekonstrukcija: 1 – Julijaus bazilika; 2 – Saturno šventykla; 3 – Vespasiano šventykla; 4 – Konkordijos šventykla; 5 – imperatoriaus Septimijaus Severo triumfo arka; 6 – kalbėtojų tribūna; 7 – Jupiterio šventykla.

Technikos laimėjimai

Maždaug milijoną gyventojų turinčioje Ròmoje buvo patikimos vandentiekio bei kanalizacijos sistemos. Į miestą vanduo tekėjo vamzdžiais ir plačiais latakais. Kai kurie iš jų siekė apie 70 km ilgio. Jei pakeliui pasitaikė prarajų ar upių, vanduo tekėjo arkiniais tiltais – akvedukais. Dalis turtingų romėnų turėjo vandentiekį ir namuose. Nešvarumams bei atliekoms šalinti Ròmoje nutiestas požeminis nutekamasis kanalas – kloakà.

Romėnai išrado betoną, tvirtai jungiantį akmenis ir plytas, puikiai tinkantį pastatams statyti, tiltams tiesti. Jo reikėjo ir **triūmfo árkoms**, kurios įamžino imperatorių pergalės. Oktaviano Augusto laikais Romà dar labiau pasipuošė. Imperatorius mėgo sakyti, jog Ròmą rado pastatytą iš plytų, o paliko išpuostą marmuru. Nesvarbu, vietos gyventojas ar atvykėlis, visi Ròmoje jautėsi tarsi pasaulio centre.

6 25 m aukščio Konstantino triumfo arka, pastatyta IV a.

Triūmfo árka – puslankio formos statinys, skirtas karvedžio pergalei pažymėti.

5 Akveduko statybos rekonstrukcija.

1. Kodėl iki šių laikų vartojami posakiai: „Roma – pasaulio sostinė“, „Visi keliai veda į Romą“?
2. Išnagrinėk **1** ir paaiškink išvardytų objektų paskirtį. Kurie dabartinio miesto įrenginiai ir statiniai turi tą pačią paskirtį?
3. Sugretink imperijos laikų Romos forumo rekonstrukciją su šiandiniu vaizdu **4**. Nustatyk, kurie objektai išsilaikė geriausiai.
4. Kokių išvadų gali padaryti apie romėnų higieną **3**? Kaip jie rūpinosi švara mieste?
5. Naudokis temos medžiaga, biblioteka, internetu ir pasirinktą Romos miesto statinį pateik klasei.

5. Žemės ūkis, amatai, prekyba

2 Gyvenimas latifundijoje

Šeimininkas, atėjęs į sodybą ir pasimeldęs, turi apeiti ūkį, ramiai viską išsiaiškinęs, turi pasirūpinti, kad būtų atlikti visi darbai; suvesti pinigų, javų, pašarų, vyno, aliejaus sąskaitas; apskaičiuoti, ką pardavė, kas išieškota, kas liko, ką galima parduoti. Jis turi apžiūrėti gyvulius, surengti išpardavimą: parduoti aliejų, jeigu jo geros kainos, vyną, atliekamus javus, senus jaučius, silpnus galvijus, netikusias avis, vilnas, kailius, seną vežimą, geležies laužą, nukaršusį vergą, apskritai viską, kas nereikalinga.

Senovės istorijos chrestomatija, Vilnius, 1983, p. 177.

1 Romėnų latifundijos rekonstrukcija. III a.

Garantuotas pajamų šaltinis

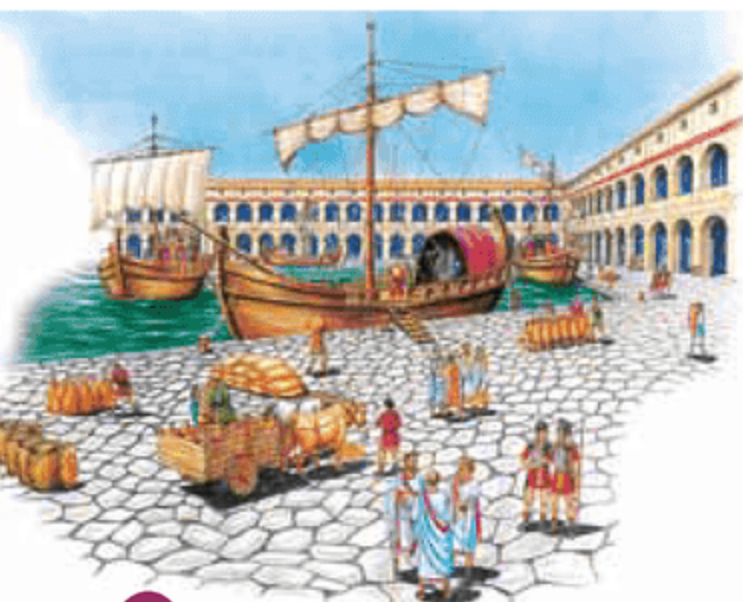
Nuo seno romėnai žemdirbystę laikė svarbiu verslu ir garantuotu pajamų šaltiniu. Juk pati Romà išaugo iš žemdirbių bei piemenų kaimelio.

Šalia smulkių valstiečių ūkelių senovės Ròmoje kūrėsi stambūs žemvaldžių dvarai – **latifundijos**. Dvaras apėmė didžiulį žemės plotą, jame dirbo daugybė valstiečių, vergų. Centras buvo užmiesčio vila, aplink kurią telkėsi ūkinės paskirties pastatai, dirbami laukai, ganyklos. Latifundija rūpinosi paskirtas valdytojas. Tikrasis šeimininkas į vilą atvykdavo dažniausiai praleisti laisvalaikio, pailsėti. Itin turtingas žemvaldis turėjo net kelias latifundijas.

Iš pradžių latifundijose daugiausia auginta javų. Ilgainiui kaip duoklę juos pradėjo tiekti nukariautos šalys, todėl auginti neapsimokėjo. Javus pakeitė vynuogynai ir alyvmedžių giraitės. Suklestėjo sodininkystė, daržovių auginimas bei gyvulininkystė.

3 Amatininko prekyvietė. I a. reljefas.

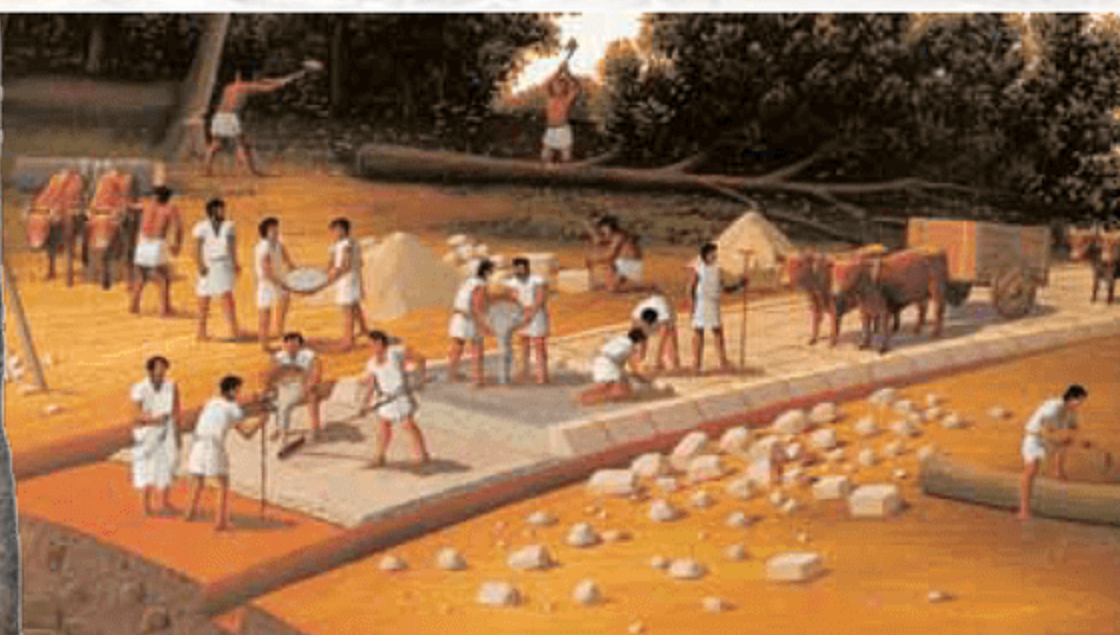

4 Ostijos uosto rekonstrukcija. Laivai į jį patekdavo vedami specialių valčių. Sumokėję mokesį galėjo nuleisti inkarą saugomoje prieplaukoje ir iškrauti arba pakrauti prekes.

Amatai ir prekyba

Beveik visus namų ūkio reikmenis valstiečiai gaminosi patys, todėl kaime amatai ne itin paplito. Amatininkai telkėsi miestuose, čia kūrė dirbtuves. Norėdamas išvengti papildomų išlaidų amatininkas visą darbą – nuo gamybos iki prekybos – atliko pats. Pavyzdžiui, kepėjas pats malė miltus, raugė tešlą, kepė duoną. Kartais amatiniškams talkino keli vergai ar padėjėjai. Prekės dažniausiai buvo parduodamos gimtajame mieste tiesiai iš dirbtuvės. Didžiąją jų dalį romėnai stengėsi pasigaminti imperijoje, kad nereikėtų įsivežti iš užsienio. Tokia ūkio formavimo sistema dabar vadinama **autárkija**.

Patys gamintojai parduodavo tik dalį prekių, likusią supirkdavo pirkliai. Senovės Ròmoje gyvavo dvi pirklių grupės: smulkieji ir stambieji. Smulkieji pirko prekes iš gamintojų arba stambiųjų pirklių ir vėliau perpardavinėjo artimiausiame turguje. Stambieji pirkliai, naudodamiesi imperijos vandens ir sausumos keliais, gabenė prekes į pačias tolimiausias sritis. Dažniausiai plukdė laivais, nes taip jų sutalpino daugiau negu vežamų sausuma. Be to, transportuoti vandeniu atsiėjo pigiau. Svarbios prekybos vietos buvo Viduržemio jūros uostai, didesnių šalies upių pakrantės. Imperijos prekybos centru tapo Ostijos uostas netoli Ròmos.

5 Romėnų kelias. Lygūs ir tvirti nuo 3 iki 8 m pločio keliai buvo viena iš valstybės klestėjimo priežasčių. Kas tūkstantį žingsnių (mylių) šalia kelio stovėjo akmenys su užrašais, nurodantys atstumą iki Romos bei artimiausios gyvenvietės. Pirmuosius kelius nutiesė romėnų kariuomenė, vėliau imta samdyti darbininkus. Kelių pagrindą sudarė smėlis ir žvyras, o viršų dengė nugludintos akmeninės plokštės.

Autárkija – ūkininkavimo sistema, kai visus reikalingus produktus stengiamasi pasigaminti šalyje.

Latifūndija – stambi žemės valda.

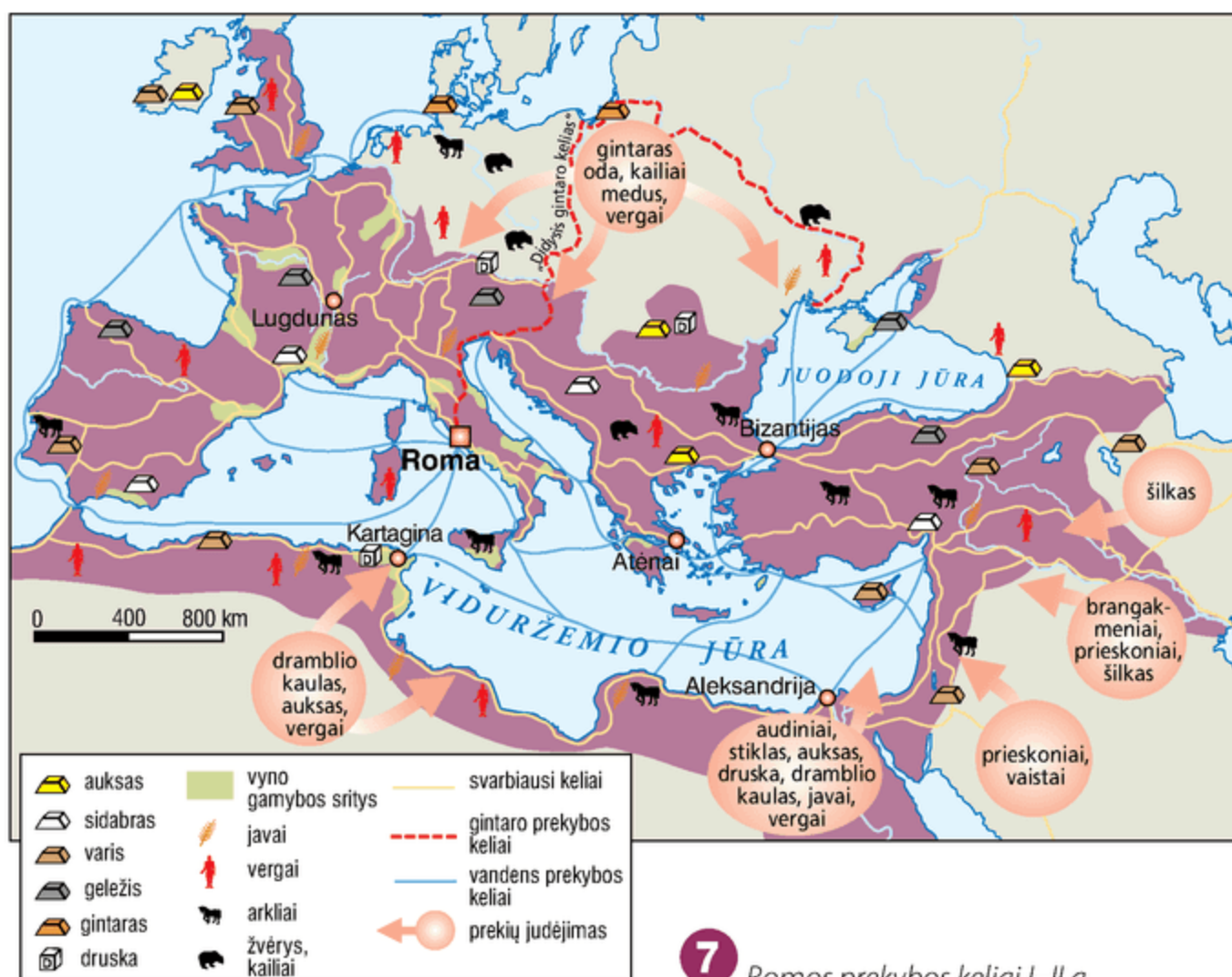

6 Romėnų dirbiniai iš gintaro. I–II a.

„Šiaurės auksas“

Romėnai prekiaavo ir su baltais. Bene labiausiai vertino Baltijos pakrantėse randamą gintarą, kurį vadino Šiaurės auksu. Iš jo gamino juvelyrinius dirbinius, amuletus, naudojo kosmetikai ir net medicinai. Tikėta, jog gintaras gydo skaudančius sąnarius, palengvina kvėpavimą, veikia raminamai. Kaip puošybos elementas naudotas ir gladiatorių kovose.

Gintaro ir jo dirbinių galėjo įsigyti tik turtingieji, nes jis buvo labai brangus. Anot romėnų mokslininko Plinijaus Vyresniojo, maža gintaro statulėlė kainavo gerokai brangiau nei sveikas vergas. Norėdami pasigabenti kuo daugiau gintaro pirkliai vis dažniau vyko į Baltijos pajūrį. Plinijus Vyresnysis nurodo, jog itin didelis romėnų žygis į baltų kraštus surengtas valdant Neronui. Patys baltai gintaro ypatingai nevertino, todėl mielai pardavinėjo atvykėliams.

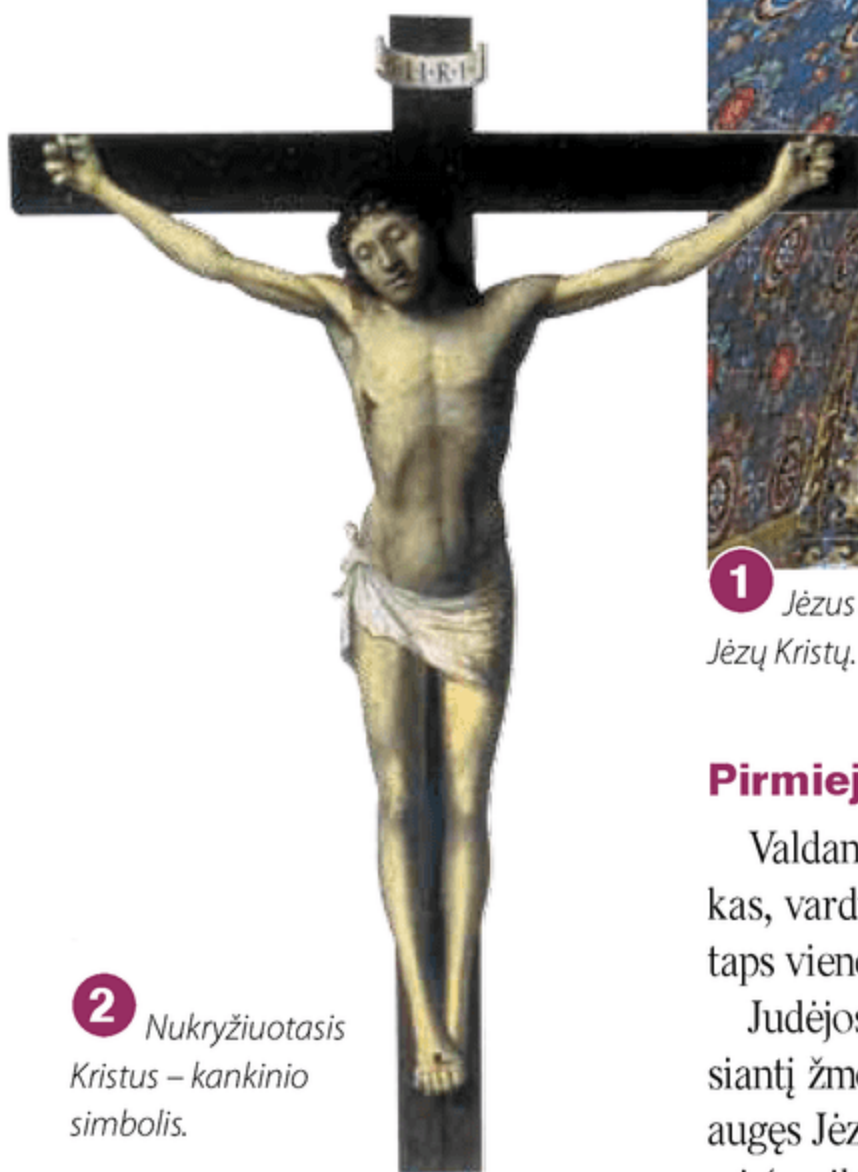

7 Romos prekybos keliai I–II a.

1. Papasakok apie gyvenimą ir darbą latifundijoje **1**, **2**.
2. Kodėl dauguma amatininkų, pirklių gyveno ir dirbo miestuose?
3. Paaiškink, kodėl romėnai rūpino si aukšta kelių tiesimo kokybė ir ilgaamžiškumu **5**.
4. Ką romėnai vadino Šiaurės auksu? Pasidomėk, kokių yra prekybos su romėnais archeologinių ir rašytinių įrodymų?
5. Remkis **7** ir apibūdink Romos imperijos prekybos kryptis bei įsivežamas prekes. Apskaičiuok apytikslį Didžiojo gintaro kelio ilgį.

6. Krikščionybės atsiradimas

2 Nukryžiuotasis Kristus – kankinio simbolis.

1 Jėzus Kristus – ganytojas. Mozaika Ravenos bazilikoje (apie IV a.), vaizduojanti Jėzų Kristų. Ėriukai – tikinčiojo išganymo, nekaltumo, Kristaus aukos simbolis.

Pirmieji krikščionys

Valdant Oktavianui Augustui, Rėmos imperijos provincijoje Judėjoje gimė berniukas, vardu **Jėzus** (žr. 174 p. laiko juostą). Niekas net neįsivaizdavo, jog šis žmogus taps vienos iš pasaulinių religijų – **krikščionybės** – pradininku.

Judėjos gyventojai žydai tikėjo, kad dievas Jahvė atsiųs savo pasiuntinį, išgelbėsiantį žmoniją nuo blogio. Pasiuntinys turėjo įtvirtinti Dievo karalystę žemėje. Užaugęs Jėzus ėmėsi šio vaidmens kaip Dievo siųstasis sūnus. Jis vadino save Kristumi (graikiškai *Christos* reiškia „pateptasis“, t. y. Dievo palaimintas). Keliaudamas po Judėją Kristus skelbė apie greitai ateisiančią Dievo karalystę. Jis ragino žmones nusilenkti Dievui, negyventi nuodėmingai, mylėti visa, kas gyva. Doras gyvenimas ir artimo meilė turėjo paspartinti Dievo karalystės atėjimą.

Pamažu atsirado vis daugiau krikščionybės šalininkų. Krikščionimis tapo ne tik žydai, bet ir kitų tautybių žmonės. Jėzui ėmė talkinti 12 jo mokinių – **apėštalių**. Naujojo tikėjimo plitimas nepatiko žydų dvasininkams, taip pat ir Judėjos provincijos valdytojams romėnams. Ir vieni, ir kiti jautė, jog valdžia bei autoritetas slysta iš rankų. Žydų dvasininkų prašymu apie 30-uosius metus Jėzus Kristus buvo suimtas ir nuteistas mirti nukryžiuojant.

Krikėčionių persekiojimai

Pradžioje romėnai į krikščionybę žvelgė kaip į vieną iš daugelio pavojaus nekeliančių tikėjimų. Ilgainiui krikėčionių tikėjimas stiprėjo ir net ėmė prieštarauti imperijoje nusistovėjusiai tvarkai. Jie neaukojo imperatoriui, atsisakė jį pripažinti dievė, negarbino kitų romėnų dievų. Tokį elgesį romėnai laikė neištikimybe imperijai.

Rėmą nusiaubė didžiulis gaisras, dėl kurio romėnai neteisingai apkaltino krikėčionis. Tuo pasinaudojęs imperatorius Neronas pradėjo viešai persekioti naujojo tikėjimo atstovė. Krikėčionys buvo uždaromi į kalėjimus arba užpjudomi laukiniais žvėrimis gladiatorių arenose. Už naujojo tikėjimo platinimą apėštalai Petras ir Paulius nubausti mirties bausme.

3 Inkaras ir žuvis – krikėčionybės ženklai. Persekiojami Romoje krikėčionys turėjo slapčių ženklų, kurie padėjo pažinti vieniems kitus. Vienas iš tokių ženklų – žuvis. Kiekviena graikiškai paraėyto žodžio „žuvis“ raidė buvo krikėčioniėkos frazės „Iesous Christos Theou Yios Soter“ pirmosios raidės (liet. – Jėzus Kristus Dievo sūnus išganytojas).

5 Susidorojimas su krikščionimis. II a. mozaika.

4 Romėnų istorikas Tacitas apie krikščionių persekiojimus

Sugaudavo visų pirma tuos, kurie viešai savo tikėjimą išpažino, tada pagal jų parodymus suimdavo daugybę kitų ir jiems įrodydavo ne tiek padėginėjimų kaltę, kiek neapykantą žmonėms. Apvilkti laukinių žvėrių kailiais jie žūdavo draskomi šunų, prikalti prie kryžių arba atiduoti liepsnoms. Kai neužtekėdavo dienos, degindavo naktį. Šie reginiai vyko Nerono parke ir Didžiajame cirke.

Zeit für Geschichte 1, Schroedel Verlag GmbH, Hannover, 2000, p. 179.

Apėštalas – Kristaus mokinys, siųstas skelbti krikščionių tikėjimo.

Katakombos – dirbtiniai arba gamtinės kilmės labirintai, kuriuose romėnai laidojo mirusiuosius.

Krikščionybė – I a. atsiradusi ir Romos imperijos valstybine religija tapusi viena iš didžiausių pasaulio monoteistinių religijų. Krikščionybė remiasi Jėzaus Kristaus mokymu ir gyvenimu, kuris aprašytas Naujajame Testamente.

1

2

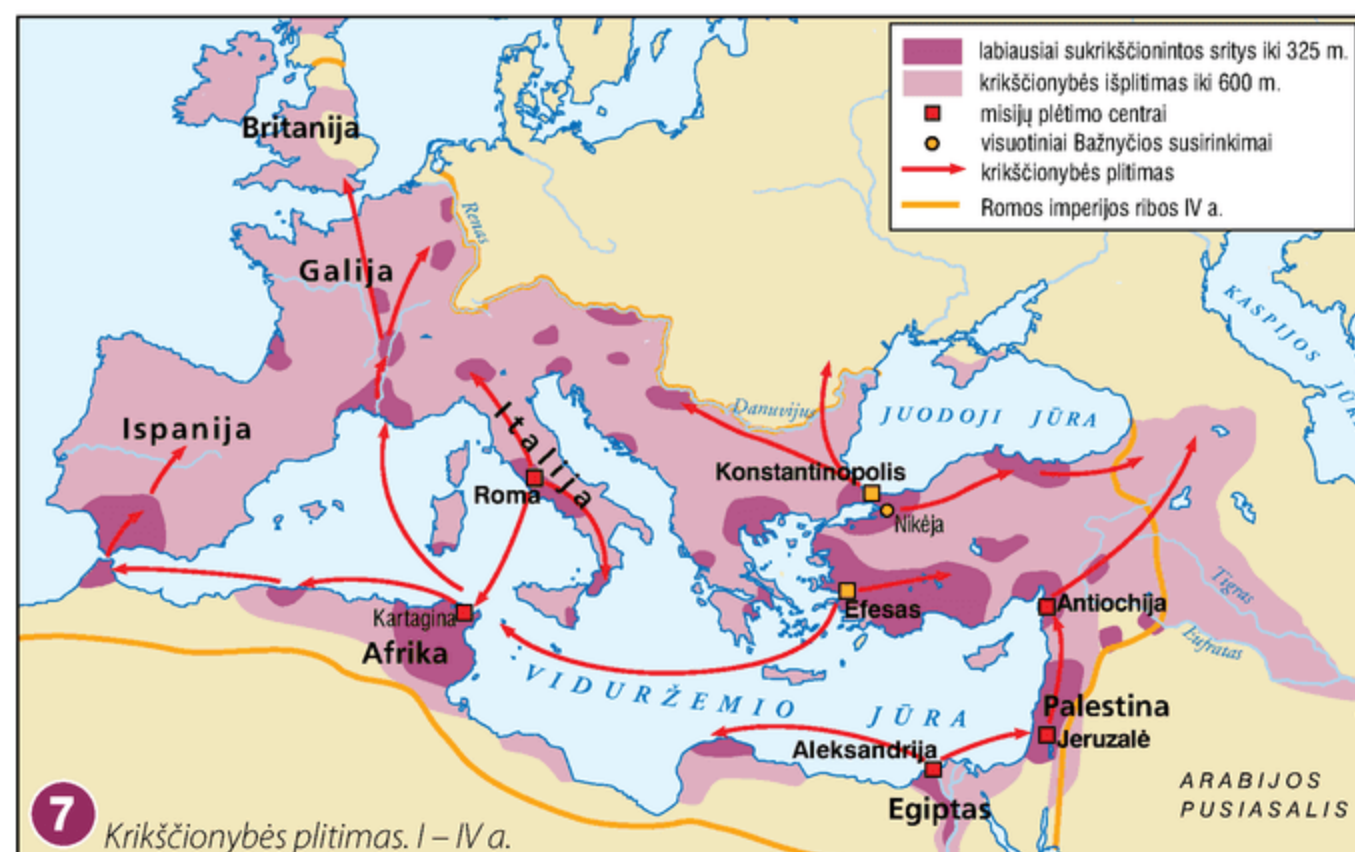
6 1 – Kristaus vardo monograma. Pasak legendos, ji padėjo imperatoriui Konstantinui laimėti mūšį prieš pagrindinį savo priešininką; 2 – Konstantino Didžiojo statulos fragmentas. IV a.

Ilgiau nei du šimtmečius trukę persekiojimai tik dar labiau dvasiškai sustiprino krikščionis. Kankiniai vadinami šventaisiais, o mirtis už naują tikėjimą įsivaizduojama kaip tiesiausias kelias į rojų. Krikščionys rinkosi nuošaliose vietose, požeminėse kapinėse – **katakombose**, kur meldėsi ir garbino savo Viešpatį. Imperijoje steigtos vis naujos krikščionių bendruomenės.

Krikščionybė tampa valstybine religija

IV a. pradžioje maždaug kas dešimtas imperijos gyventojas buvo krikščionis. Imperatorius **Konstantinas** suprato, kad tokią jėgą galima panaudoti kovai dėl valdžios. Be to, pasak legendos, krikščionių Dievas padėjęs jam nugalėti pagrindinį konkurentą kovoje už sostą. Konstantinas išleido įsakymą dėl tikėjimo laisvės, kuris draudė persekioti krikščionis. Imperatorius suteikė ir daugiau privilegijų: dvasininkus atleido nuo mokesčių, dalyvavimo pagoniškose šventėse, stiprino vyskupų valdžią. Pamažu krikščionybė tapo vyraujančia religija, pagoniškas šventes išstūmė krikščioniškosios.

Norėdamas sustiprinti savo valdžią, 392 m. imperatorius Teodosijus I krikščionybę paskelbė vienintele valstybine religija. Pagonybė buvo uždrausta, o pagonis imta persekioti. Prasidėjo naujas – krikščioniškasis – Romos imperijos laikotarpis.

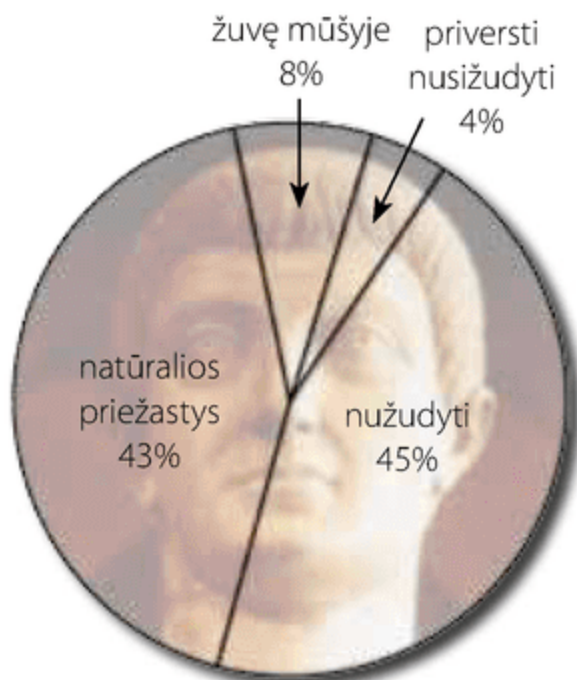

1. Kaip atsirado krikščionybė? Kuo ji skyrėsi nuo romėnų religijos?
2. Paaiškink, kodėl buvo persekiojami pirmieji krikščionys **4**.
3. Išvardyk priežastis, kurios paskatino spartų krikščionybės plitimą.
4. Kuriose srityse sukurtos pirmosios krikščionių bendruomenės **7**? Nurodyk pagrindines krikščionybės plitimo kryptis.
5. Naudokis papildomais informacijos šaltiniais. Pasidomėk, kokie dar, be **2**, **3**, **6**, simboliai sietini su krikščionyste. Paaiškink jų prasmę.

7. Imperijos saulėlydis

1 Diokletiano rūmų Splitė (dab. Kroatija) fragmentas ir rekonstrukcija. Neribotą valdžią ir tariamai dievišką kilmę Diokletianas stengėsi pabrėžti prabanga bei puošnumu. Rūmai buvo įrengti romėnų karinės stovyklos išdėstymo pavyzdžiu, o tai rodė tikrąją imperatoriaus praeitį.

2 Imperatorių mirties priežastys. III–V a.

3 Diokletiano III a. moneta. Diokletianas buvo legionierių į sostą pasodintas imperatoriaus gvardijos vadas.

Valstybės sunkumai

III a. Rėmos impėrijoje ėmė ryškėti visas jos gyvenimo sritis apėmusios krizės požymių. Labiausiai imperiją gniuždė vis gilėjantis ekonominis sąstingis. Nustojus grobti naujas teritorijas, ištuštėjo valstybės iždai, ėmė trūkti vergų. Dėl ilgų nederliaus laikotarpių, siaučiančių epidemijų sumažėjo gyventojų, kitus užgulė išaugę mokesčiai. Daugelis valstiečių prarado žemę ir buvo priversti už pinigus ją nuomotis iš turtingųjų. Nesumokėjęs nuomos mokesčio valstietis negalėjo palikti šeimininko, kol grąžins skolą. Mirusio valstiečio skola teko jo šeimos nariams.

Rėmai nustojus grobti naujas teritorijas, smarkiai sumažėjo vergų, todėl smuko imperijos ūkis, ypač žemdirbystė. Kadangi pašljo drausmė kariuomenėje, legionų vadai pradėjo tarpusavyje kovoti dėl imperijos sosto. Laimėdavo tas, kuris daugiau sumokėdavo kariams. Vadinamieji kareivių imperatoriai soste išsilaikydavo trumpai, nes juos nužudydavo kiti vadai.

Diokletiano reformos

III a. pab. romėnų kariuomenė imperatoriumi išsirinko **Diokletianą**. Imperatorius įvedė naują tvarką valstybėje. Jis atrėmė barbarų antpuolius apsaugodamas imperijos sienas padvigubinta armija bei galingais įtvirtinimais – **limitais** (žr. 175 p. **3**). Gausus valdininkų būrys bet kokiomis priemonėmis ėmėsi rinkti mokesčius. Neišgalintiems sumokėti grėsė areštas, rykštės, kankinimai. Amatininkams ir žemdirbiams uždrausta keisti amatą, keltis iš namų. Daugelis, neištvėrę nepakeliamos padėties, bėgo iš imperijos.

Diokletianas įvedė neribotą imperatoriaus valdžią – **dominatą**. Beveik nesitarėdamas su senatu galutinius sprendimus darė pats. Imperatorius manė esąs Jupiterio sūnus, todėl įsakė save vadinti dievū. Valdiniai privalėjo lenktis jam iki žemės ir nešti aukas kaip kitiems dievams. Ypatingo palankumo nusipelnusieji gaudavo teisę pabučiuoti imperatoriaus apsiaustą ar batą.

4 Barbarai prie pasienio limitų (rekonstrukcija). Juos statė ten, kur nebuvo natūralių gamtos kliūčių: upių bei kalnų. Įtvirtinimą sudarė griovys, pylimas, 2–3 m aukščio mūrinė arba medinė siena (1) su sargybinių bokšteliais (2) ir vartais (3).

5 Romėnas apie limitų statybą

Kad iš miškų ir tamsių slėptuvių atžygiuojančių ir atgal į miškų glūdumas grįžtančių mūsų karinių dalinių neužkluptų germanai, imperatorius liepė pastatyti 120 mylių ilgio gynybinę sieną ir taip ne tik karinę padėtį pakeisti, bet ir pakirsti priešų grėsmę – užkirsti kelią jų puldinėjimams ir atsitraukimams.

Zeitreise, Klett, 1998, p. 129.

Imperijos padalijimas

Vienam Diokletianui valdyti beveik 100 mln. gyventojų turinčią imperiją tapo per sunku. Jis padalijo imperiją į rytinę ir vakarinę. Sau pasiliko rytinę dalį, vakarinę atiteko kitam karo vadui – Maksimianui. Abu imperatoriai vadinosi augustais, o du jų padėjėjai – cezariais. Taip atsirado **tetrarchija**, arba keturių valdymas.

Galutinai imperija padalyta 395 m., kai skilo į dvi savarankiškas valstybes. Vakarų Romos imperijos sostinę valdovas perkėlė į Ravėną, o rytinės dalies sostine tapo dar imperatoriaus Konstantino įkurtas Konstantinopolis.

Dominatas – neribota imperatoriaus valdžia, įvesta valdant Diokletianui.

Limitai – Romos imperijos pasienio įtvirtinimai apsaugoti nuo priešų.

Tetrarchija – keturių valdovų valdymas, įvestas Diokletiano.

6 Tetrarchija – keturių valdovų valdymas. Skulptūra. IV a.

1. Įvardyk Romos imperijos krizės požymius (tekstas, **2**). Dėl kokių priežasčių ji kilo?
2. Kokių reformų imperijai stiprinti ėmėsi imperatorius Diokletianas?
3. Dėl ko romėnai įrenginėjo limitus **4**, **5**? Ką bendra turi limitai ir dabartinių valstybių sienos?
4. Kokios priežastys lėmė Romos imperijos padalijimą? Remkis **7** ir apibūdink Vakarų Romos ir Rytų Romos imperijų teritorijas.
5. Susiskirstykite į grupes ir padiskutuokite, dėl ko, jūsų manymu, didelės imperijos negyvuoja amžinai.

8. Barbarai nusiaubia Romą

2 Hunų raitelis. Hunai garsėjo kaip greiti raiteliai, dažniausiai ginkluoti trumpais iš medžio bei kaulo pagamintais lankais.

3 Romėnas apie hunus. IV a.

Jų laukinis žiaurumas viršija viską: geležimi jie kerta galias žaizdas savo vaikų skruostuose, kad panaikintų jų veiduose švelnumą.

Hunai negamina maisto ir neskani- na to, ką valgo: maitinasi laukinėmis ša- knimis arba pirmo pasitaikiusio žvėries žalia mėsa, pašildoma tarp savo šlau- nų jojant.

Hunai neturi pastogės, nestato namų ir nelaidoja karstuose. Išblukusius rūbus keičia tik tada, kai jie susidėvi.

Hunai tarsi prikalti prie savo arklių. Nuo žirgų nenulipa net tada, kai valgo ar geria. Miega palinkę ant lėso savo ristūno kaklo ir taip pailsi.

Anno 1, Westermann, 1994, p. 197.

4 Vandalai keliai per užšalusį Reiną. Taip istorikai bei dailininkai įsivaizdavo juos, V a. pradžioje žygiuojančius Romos link.

1 Didysis tautų kraustymasis IV–VI a.

Didysis tautų kraustymasis

Romos imperijos kaimynystėje gyveno daugybė germanų genčių. Tvirtos, išsivysčiusios imperijos pašonėje įsikūrusios menkai organizuotos gentys puldinėjo pasienį, tačiau didesnio pavojaus valstybei nekėlė. Romėnai germanus laikė necivilizuotais, dėmesio nevertais bārbarais.

IV a. viduryje Azijos stepes nusiaubė sausra. Ten gyvenančios karingos klajoklių hunų **ordos** patraukė Europos link ir siaubė viską, kas pasitaikė kelyje. Joms vadovavo karo vadas Atila, dėl žiaurumo pramintas dievo rykšte. Negalėdamos atlaikyti hunų spaudimo ištisos germanų gentys ėmė veržtis į Romą. Prasidėjo **didysis tautų kraustymasis**.

Tolesni barbarų puldinėjimai

Prašydami prieglobsčio imperijoje, Vakarų Romos pasienyje atsidūrė vestgotai. Romėnai leido jiems įsikurti Dunojaus žemupyje mainais už tarnybą legionuose. Vest-

5 Barbarai siaubia Romą. Šiuolaikinio autoriaus piešinys.

gotai turėjo ginti imperiją nuo kitų barbarų genčių. Tačiau netrukus ėmė nesutarti su Rėmos valdininkais, maištauti. Sumušę imperatoriaus kariuomenę, pradėjo pergalingą žygį per Italiją. V a. pradž. vestgotai įsiveržė į Rėmą. Tris dienas jie siaubė ir plėšė miestą. Paskui pasitraukė iš jo, bet romėnai negalėjo pamiršti šios tragedijos.

Po sėkmingo vestgotų antplūdžio į Vakarų Rėmos imperiją pradėjo veržtis ir kitos germanų gentys. Ypač negailestingai elgėsi vandalai. Užimtoje Rėmoje jie ne tik plėšė miestą, bet ir naikino, jų manymu, beverčius kultūros paminklus. Dabar beprasmiškas kieno nors naikinimas vadinamas **vandalizmu**. Kitados milijoniniame mieste po vandalų antplūdžio liko tik 7000 gyventojų. Miestas ir visa imperija atsidūrė ant pražūties slenksčio.

Vakarų Romos imperijos žlugimas

Pašlijusi vidaus tvarka, dideli mokesčiai, kariuomenės vadų kova dėl valdžios silpnino valstybę. Dėl nuolatinių vidaus ir išorės karų apleisti laukai davė menką derlių, sustojo prekyba. Nepalaujamas barbarų genčių plūdimas kėlė dar didesnę suirutę ir galutinai parklupdė Vakarų Rėmos imperiją.

476 m. germanai sumušę imperatoriaus vadovaujamą kariuomenę ir ją nuvertė (žr. 175 p. laiko juostą). Nuo to laiko visoje vakarinėje dalyje ėmė viešpatauti germanai. Šalia jau anksčiau įkurtų germanų karalysčių atsirado dar viena su sostine Ravena. Vakarų Rėmos imperija žlugo, kartu su ja baigėsi ir senovės pasaulio laikotarpis.

Rytų Rėmos imperija, vadinama Bizantija, gyvavo dar tūkstantį metų.

pašlijusi vidaus tvarka
dideli mokesčiai
nusilpusi imperatoriaus valdžia
apleistas žemės ūkis
vergų trūkumas
ištuštėjęs valstybės iždas
barbarų puldinėjimai

7 Vakarų Romos imperijos žlugimo priežastys.

Didysis tautų

kraustymasis – hunų sukeltas tautų kraustymasis Europoje IV–VI a.

Òrda – karinis Azijos genčių junginys.

Vandalizmas – sąmoningas turto ir kultūros vertybių, paminklų, meno kūrinių naikinimas.

6 Sidabrinė sagtis, gotų meistro sukurta maždaug V a. Jos puošnumas rodo didelį meistrų nagingumą bei darbo kruopštumą.

1. Paaiškink, ką romėnai vadino barbarais.
2. Remkis temos tekstu ir **1**. Paaiškink, dėl ko kilo didysis tautų kraustymasis. Kokių padarinių jis turėjo Vakarų ir Rytų Romos imperijoms?
3. Išnagrinėk **3** ir pasvarstyk, kodėl senovės autorius itin neigiamai atsiliepia apie hunus ir jų gyvenimo būdą.
4. Įsivaizduok, kad tau teko išgyventi vandalų antplūdį į Romą. Parenk pasakojimą apie šią miesto tragediją **5**.
5. Padiskutuokite, dėl kurios svarbiausios priežasties žlugo Vakarų Romos imperija **7**. Atsakymą argumentuok.

Skyriaus santrauka

Roma tampa imperija

Valdant Oktavianui Augustui, Romà tapo imperija. Didžiausia jos teritorija buvo imperatoriaus Trajano valdymo laikais. Nukariautuose kraštuose plito romėnų kultūra.

Kaip gyveno romėnai?

Didžioji dalis romėnų miestiečių gyveno daugiabutėse insulėse. Turtingieji romėnai turėjo privačius namus – vilas. Turtuolių ir vargšų gyvenimo sąlygos, buitis ir maistas labai skyrėsi.

Menas ir religija senovės Romoje

Romėnai perėmė etruskų ir senovės graikų meno laimėjimus. Jie buvo pagonys, garbino daugybę savo ir nukariautų tautų dievų. Didingiausia romėnų šventykla yra Panteonas Ròmoje.

Roma – pasaulio sostinė

Didžiausias ir svarbiausias imperijos miestas buvo Romà. Svarbiausias politinio valstybės gyvenimo centras – Ròmos fòrumas. Romėnų miestai turėjo kanalizacijos ir vandentiekio sistemas.

Žemės ūkis, amatai, prekyba

Senovės romėnai vertėsi žemdirbyste, amatais ir prekyba. Didžiąją dalį produkcijos jie pasigamindavo patys. Baltai su romėnais prekiaavo gintaru, kurį romėnai ypač vertino.

Krikščionybės atsiradimas

Krikščionybė susiformavo iš Jėzaus Kristaus mokymo. Iki imperatoriaus Konstantino valdymo krikščionys Ròmos impèrijoje buvo persekiojami. IV a. pab. krikščionybė tapo valstybine ir vienintele Ròmos religija.

Imperijos saulėlydis

Dėl valdžios suirutės, ūkio bėdų Ròmos impèriją ištiko krizė. Imperatoriaus Diokletiano reformos laikinai sustiprino valstybę. IV a. pab. imperija galutinai padalyta į Rytų ir Vakarų Ròmos impèrijas.

Barbarai nusiaubia Romą

Klajoklių hunų antplūdis sukėlė didįjį tautų kraustymąsi. Nuo jo ypač nukentėjo Vakarų Ròmos impèrija. 476 m. ji žlugo, o Rytų Ròmos impèrija išliko.

Mozaika – romėnų gyvenimo veidrodis

• Mozaika, vaizduojanti šunį. Pompėja. Apie I a.

Turbūt visi žinote dėlionės žaidimą, kurio tikslas – iš smulkių dalelių sudėlioti paveikslėlyje vaizduojamą kompoziją. Šio žaidimo ištakos glūdi senovės romėnų menininkų kurtose mozaikose. Jos sudėliojamos iš šimtų ar tūkstančių spalvotų dalelių. Mozaikose dažniausiai buvo vaizduojamas kasdienis gyvenimas, puotų ir linksmybių scenos, įvairūs gyvūnai. Neįtikima, bet daugelis iki mūsų dienų išlikusių mozaikų neprarado spalvų, nors kai kurioms net keli tūkstančiai metų!

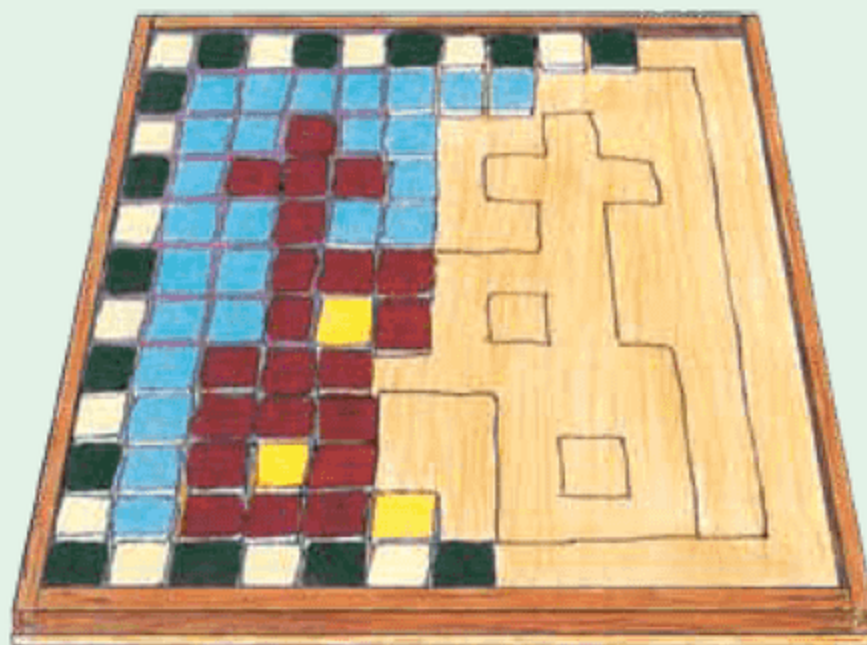
Sukurti mozaiką galite ir jūs. Tam reikia kruopštumo ir kantrybės. Dirbti bus lengviau susiskirsčius į grupes arba poromis. Toks kūrinys papuoš klasę ar kambarį, tiks padovanoti artimajam. Galima net surengti klasių varžybas ir išrinkti gražiausią mozaiką.

Priemonės:

- medinė plokštė (30x30 cm);
- keturios medinės lentelės plokštės sienelėms;
- spalvoti akmenėliai arba spalvotas stiklas, keraminių plytelių gabaliukai ir kt. Jie turi būti tinkami klijuoti ir panašaus dydžio;
- klijai;
- pieštukas ar kita rašymo priemonė;
- gipsas ir drėgnas skudurėlis.

Darbo eiga:

1. **Lentelės paruošimas.** Namuose ar per technologijų pamokas išpjaukite pasirinkto dydžio plokštę ir ant jos kraštų užklijuokite medines lenteles. Ant plokštės nupieškite paveikslo eskizą.

2. **Pasirengimas klijuoti.** Su pasiruoštais akmenėliais, stiklo ar kitokių medžiagų gabaliukais derinkite spalvas ir mėginkite sukurti paveikslą. Tarp gabaliukų palikite tarpelius, į kuriuos vėliau pripilsite gipso.
3. **Klijavimas ir tarpų užpildymas.** Kruopščiai priklijuokite mozaikos gabalėlius. Išdžiūvus klijams, į tarpelius atsargiai pripilkite gipso ir palaukite, kol sukietės. Paskui drėgnu skudurėliu nuvalykite nelygumus. Mozaika baigta!

• Romėniškos mozaikos pjūvis:
1 – mozaika; 2 – skiedinys; 3 – smulki skalda;
4 – kalkių ir skaldos skiedinys; 5 – akmenų sluoksnis;
6 – pagrindo.

Pompėja – atrastas miestas

A

Vienas iš gražiausių Romos imperijos miestų – Pompėja – gyveno kasdienį, ramų gyvenimą (1). Tačiau 79 m. rugpjūčio 24 d. netikėtai išsiveržė šalia stūksantis Vezuvijaus ugnikalnis, ėmė drebėti žemė (2). Iš kraterio virstantys karšti pelenai užtemdė dangų. Gyventojus apėmė panika. Daugelį žmonių mirtis užklupo

grįvančiuose namuose, slėptuvėse. Iš viso žuvo apie 2 tūkst. gyventojų. Patyrę neapsakomą siaubą, tačiau išsigelbėję, iškart po tragedijos kalbėjo, kad atėjusi pasaulio pabaiga. Per kelias dienas Pompėja ir gretimi miestai, palaidoti po storu pelenų, akmenų ir lavos sluoksniu, buvo užmiršti beveik du tūkstančius metų (5).

?

1. Kodėl per lemtingąjį Vezuvijaus išsiveržimą Pompėjoje žuvo tiek daug žmonių?
2. Nustatyk, kokio storio sluoksnis palaidojo Pompėją **8**.
3. Nusikelk mintimis į 79 m. rugpjūčio 24-ąją ir mėgink įsivaizduoti paskutinę Pompėjos dieną **B**.

6 Kadras iš kino filmo „Paskutinė Pompėjos diena“. 1960 m.

B

Plinijus Jaunesnysis apie Vezuvijaus išsiveržimą. 79 m.

Girdėjosi moterų aimanos, vaikų verksmas ir vyrų šauksmai. Kai kurie šaukė tėvų vardus, kiti kvietė vaikus ir sutuoktinius, kuriuos pažinojo iš balso. Čia buvo tie, kurie apverkė savo likimą, savo mylimuosius. Kai kurie, bijodami mirties, šaukėsi jos kuo greičiau, daugelis grasino kumščiais dievams, daugelis šaukė, jog dievų apskritai daugiau nebeliko ir kad atėjo paskutinė šio pasaulio naktis...

Plinijus Jaunesnysis. Laiškai, Maskva, 1984, p. 109.

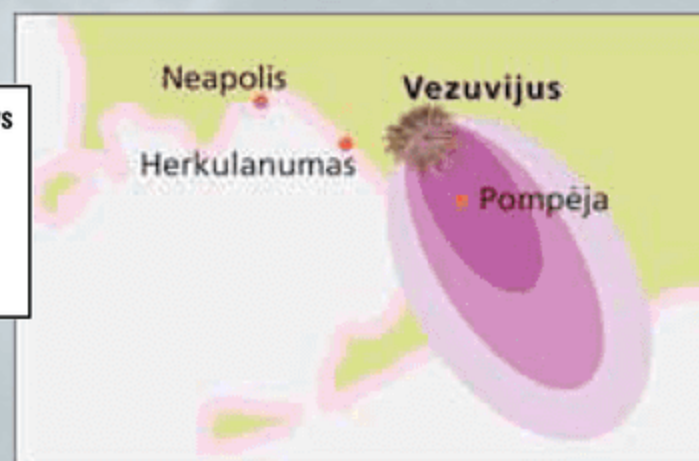

Vezuvijaus išsiveržimo sritis ir pelenų lavos bei akmenų sluoksnio storis

- daugiau kaip 2 m
- 1 - 2 m
- 0,5 - 1 m

8

Vezuvijaus išmestų medžiagų pasiskirstymas.

7

Karlas Briulovas „Paskutinė Pompėjos diena“. XIX a. paveikslas.

9 Atkastas Pompėjos miestas. Horizonte – Vezuvijaus ugnikalnis.

C Pompėjos atgimimas

XVIII a., tiesiant vandentiekį, atsitiktinai padarytas neįtikimas atradimas – aptikta Pompėja. Daugiau nei šimtą metų atrastasis miestas buvo ne tik mokslinių tyrimų objektas, bet ir plėšikų grobio šaltinis. Sistemingai Pompėja pradėta tirti tik 1860 m., vadovaujant archeologui Džuzepei Fioreliui. Šis mokslininkas sukūrė gipso išliejų metodą (3, 10, 12), rūpinosi, kad būtų atstatyti sugriuvę pastatai, grąžinta bent dalis išgrobstyty vertybių.

XX a. pradžioje darbai tapo dar intensyvesni: pastatus imta atstatyti nuo pamatų iki stogo. Šiais laikais vis daugiau miesto pastatų atkuriama pagal kompiuterines rekonstrukcijas (11). Archeologines vertybes rūpinamasi apsaugoti nuo gamtos poveikio bei gausėjančių turistų. Iki šiol atkasta ir ištirta keturi penktadaliai Pompėjos.

Iki Pompėjos ir gretimų miestų atradimo mokslininkai beveik nieko nežinojo apie paprastų žmonių gyvenimą nedideliuose senovės Romos miestuose. Per katastrofišką Vezuvijaus išsiveržimą lava ir pelenai užkonservavo bei išsaugojo daugybę archeologijos paminklų (4). Todėl dabar Pompėja tapo svarbiu senovės romėnų gyvenimo ir buities pažinimo šaltiniu.

4. Kodėl ilgą laiką beveik nieko nežinota apie Pompėją?
5. Kaip atkastą miestą tiriantys istorikai ir archeologai pritaiko įvairias technologijas 10, 11?

10 Džuzepės Fiorelio metodas.

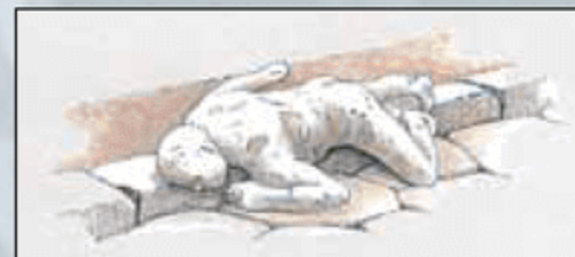
Pelenai apkloja aukos kūną.

Pelenai pamažu kietėja ir sudaro tvirtą apvalkalą. Laikui bėgant, palaikai beveik suyra – lieka žmogaus pavidalo ertmė.

Kasinėjant aptikus žmogaus kūno pavidalo pelenų apvalkalą, buvo išgręžiama skylutė ir vidun pripilama gipso. Dabar šią medžiagą pakeitė specialus permatomas skystis, kuriam sukietėjus matyti išlikusios kūno dalys.

Gipsui arba specialiai medžiagai sukietėjus, nudaužomas pelenų apvalkalas ir gaunama išlieja. Šiuo metodu mokslininkams pavyko atkurti daugiau kaip 2000 palaikų.

11 Kompiuterinė Pompėjos gatvės ir pastatų rekonstrukcija.

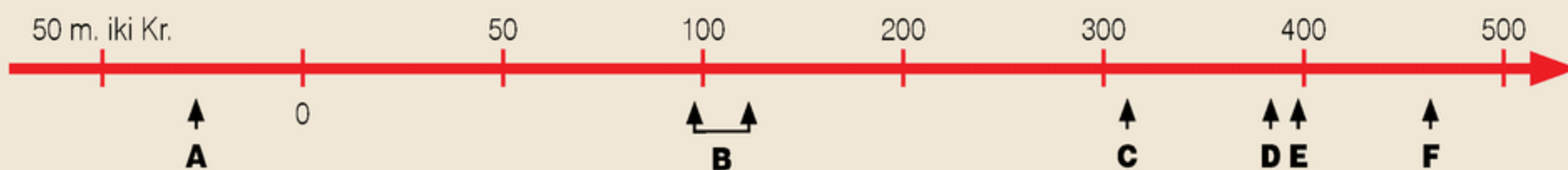

12 Žuvusiųjų gipso išliejos.

Ar išmokai?

A Kuri raidė laiko juostoje atitinka:

1. Oktavianas Augustas tampa imperatoriumi.
2. Konstantinas Didysis skelbia tikėjimo laisvę.
3. Krikščionybė skelbiama valstybine religija.
4. Valdo Trajanas.
5. Galutinai padalijama Romos imperija.
6. Žlunga Vakarų Romos imperija.

B Paaiškink sąvokas:

didysis tautų
kraustymasis

mozaika

pontifikas

latifundija

romanizacija

apaštalas

katakombos

krikščionybė

autarkija

vandalizmas

limitai

tetrarchija

C Atsakyk į klausimus:

1. Kuo imperija skiriasi nuo respublikos?
2. Kokiuose būstuose gyveno romėnai?
3. Kokius žinai romėnų dievus?
4. Kokių garsių Romos miesto pastatų žinai?
5. Kuo vertėsi Romos imperijos gyventojai?
6. Kokią įtaką Romos imperijai padarė krikščionybė?
7. Į kokias dalis IV a. buvo padalyta Romos imperija?
8. Dėl kokių priežasčių žlugo Vakarų Romos imperija?

D Išnagrinėk iliustracijas:

1. Atpažink objektus, vaizduojamus iliustracijose A–E.
2. Nurodyk jų paskirtį.

E Atpažink ir paaiškink, kas vaizduojama paveikslėliuose:

A

B

C

D

E

F

G

G Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Iš romėno Salviano veikalo. Apie V a.

Saksų gentis laukinė, frankai – bedieviai, hunai pasileidę. Visų šių stabmeldžių gyvenimas yra nuodėmingas. Bet ar jų ydos tokios pačios kaip mūsų? Ar frankų bedieviškumas toks pat nusikalstamas kaip mūsų?

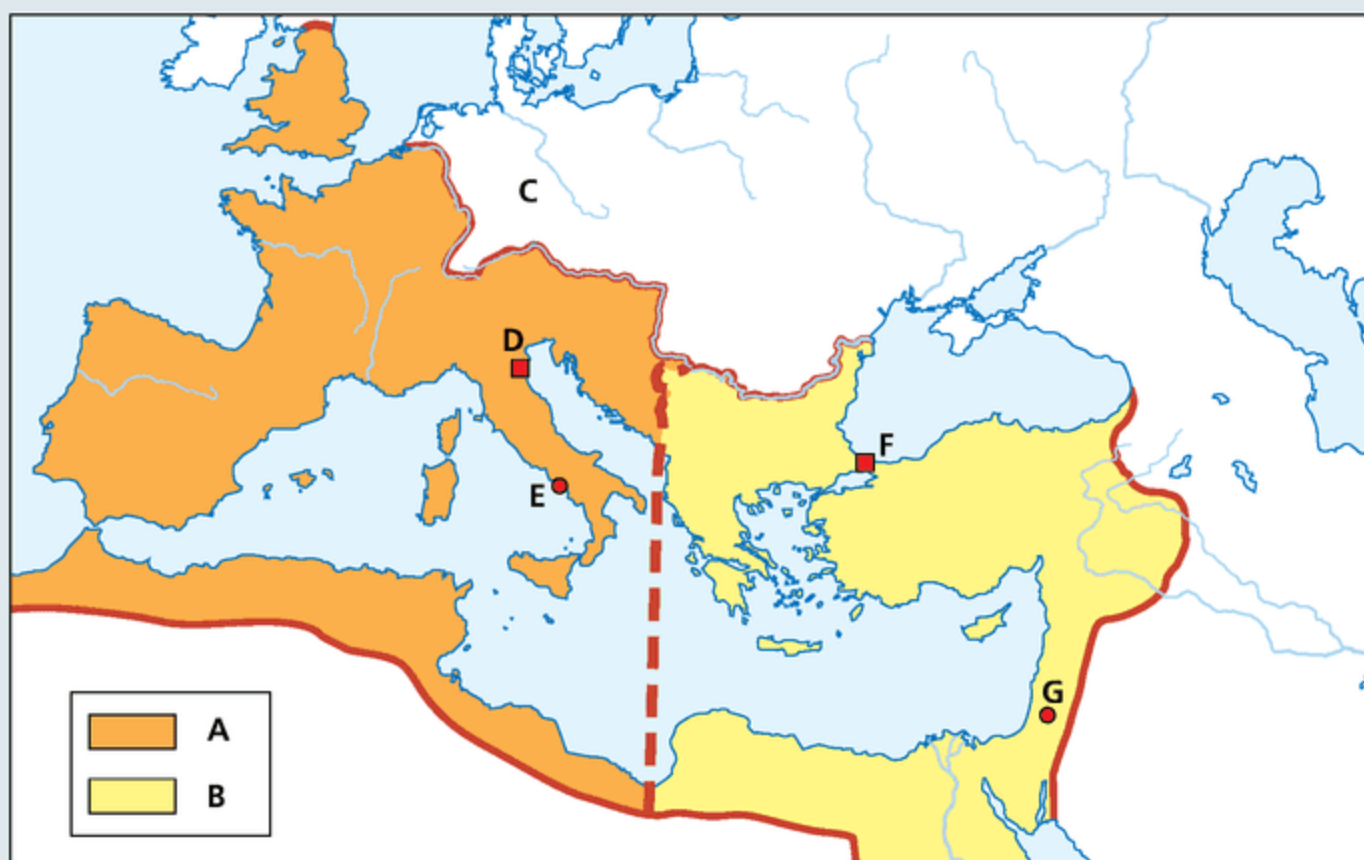
Beveik visi barbarai, jeigu jie tik yra tauta, valdoma vieno valdovo, myli vieni kitus, o beveik visi romėnai persekioja vienas kitą ir jau yra taip toli nueita, kad daugelis iš jų, nors ir nebūdami žemos kilmės, bėga pas priešą nenorėdami mirti nuo valstybės persekiojimo. Barbaruose jie ieško romėnų žmoniškumo, negalėdami pakęsti romėnų barbariškumo.

Zeitreise, Klett, 1998, p. 141.

1. Kokias barbarų savybes skiria autorius?
2. Ką jis mano apie romėnų pasaulėžiūrą?
3. Kokio tikėjimo galėjo būti teksto autorius? Kodėl taip manai?

F Kuri raidė žemėlapyje atitinka šiuos objektus:

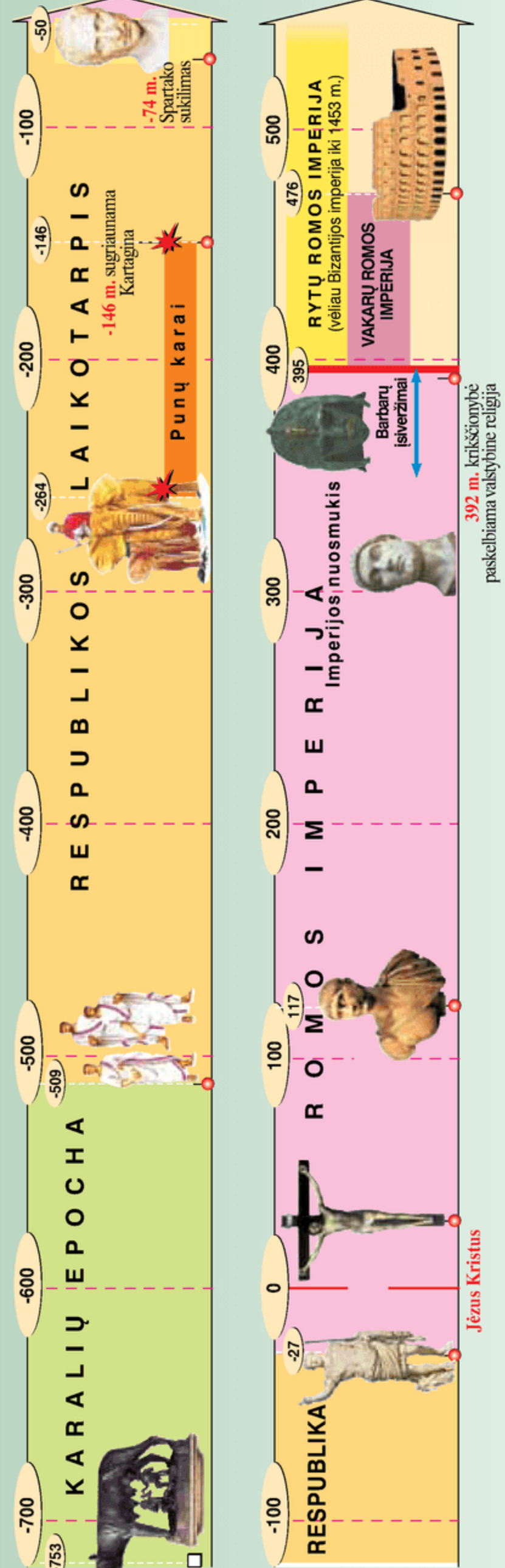
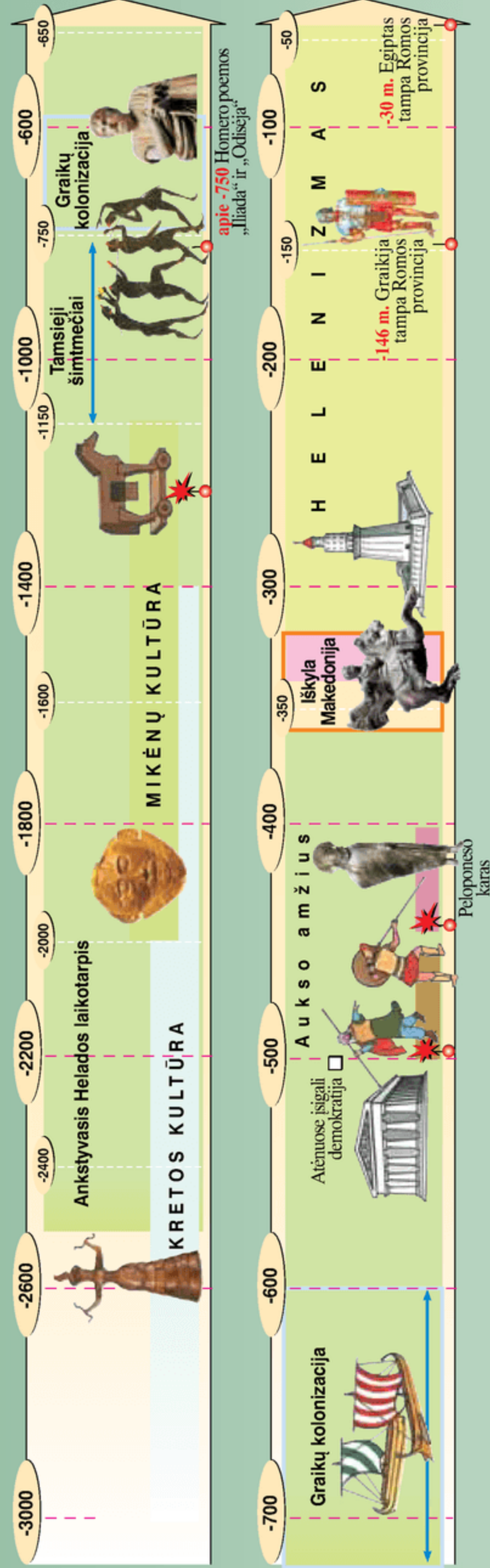
1. Ravena.
2. Palestina.
3. Pompėja.
4. Konstantinopolis.
5. Vakarų Romos imperija.
6. Rytų Romos imperija.
7. Germanų gyvenama teritorija.

Sąvokų rodyklė

- A**gora 111
Akropolis 111
Akvedukas 155
Aleksandras Makedonietis 142
Amfiteatras 163
Apaštalas 187
Aristokratai 133
Autarkija 185
- B**arbarai 111
- D**emokratija 133
Deokletianas 188
Didysis tautų kraustymasis 191
Dominatas 189
Dramaturgas 137
- F**alanga 143
Filosofas 139
Filosofija 139
Finikiečiai 113
Forumai 155
- G**alera 113
Gladiatorius 163
- H**anibalas 165
Helenizmas 145
Herodotas 138
Homerai 111
Hoplitas 123
- I**nsulė 179
- J**ėzus Kristus 186
Julijus Cezaris 166
- K**atakombos 187
Kolonija 113
Komedija 137
Konstantinas 187
Krikščionybė 187
- L**akoniška kalba 121
Latifundija 185
Legionas 165
Limitai 189
- M**itai 115
Moneta 113
Mozaika 179
Muzėjonas 145
- N**imfos 115
- O**ktavianas Augustas 176
Olimpinės žaidynės 117
Orakulas 115
Oratorius 117
Orda 191
- P**anteonas 181
Paprotinė teisė 161
Partenonas 119
Patricijus 157
Pedagogas 139
Periklis 132
Pilietis 133
Pilietinis karas 167
Plebėjas 157
Polis 111
Politeizmas 115
Pontifikas 181
Provincija 165
Punų karai 165
- R**espublika 157
Retorika 161
Romanizacija 177
Romėniškoji taika 177
- S**atyras 115
Senatas 157
Solonas 132
- Spartakas 163
Strategas 123
- T**autos susirinkimas 119
Termos 159
Tetrarchija 189
Tironas 133
Tragedija 137
Trajanas 177
Trieris 123
Triumfo arka 183
Triumviratas 167
- V**andalizmas 191
Veto teisė 157
Vila 179

Laiko juosta

Iliustracijų sąrašas

Agora Museum, Athens, 133 p.; AKG, 143 p.; Ancient Art and Architecture Collection, 115 p.; Anno 1, Westermann, 1994, 171, 179 p.; Antische Museum, Berlin, 112, 117, 138 p.; Archeologia. Komputerowa rekonstrukcja zaginionej rzeczywistości, Muza SA, 1997, 195 p.; Archaeological Museum, Florence, 160 p.; Archaeological Museum of Thessaloniki, 142 p.; Atlante del mondo antico, Firenze, Italia, 2000, 140 p.; Atlas kultur starożytnych, Warszawa, 1999, 111, 118, 121, 139–141, 169 p.; Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz, 114 p.; Binning T./Swimpictures.com, 117 p.; Bodleian Library University of Oxford, 147 p.; British museum, 144 p.; Cywilizacje Przeszłości, Lublin, 2000, 118 p.; Dargaud, 166 p.; Dějiny Starověkého Řecka a Říma, SPL, Praha, 1994, 164 p.; Der Kleinert/Mauritius, 126 p.; Empires and Citizens, Nelson Thornes Ltd., 2003, 187 p.; Encyklopedia Odkrycia Młodych, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, 1993, 18, 191 p.; Encyklopedie Historie Sveta, Praha, 1999, 123 p.; Entdecken und Verstehen, Cornelsen Verlag, Berlin, 2000, 160 p.; Ernst Klett Verlag, 132 p.; Etruskové a Římané, Knižní Klub Balios, 2001, 155, 179, 188 p.; Expedition Geschichte 1, Verlag Moritz Diesterweg, 1997, 112, 119, 182 p.; Forum Geschichte, Cornelsen Verlag, 2000, 194 p.; Geo, 1999 (5), 144 p.; Geo, 2004 (6), 127 p.; Grant N., Oxford Children's History of the World, Oxford University Press, 2000, 164, 170, 190, 191 p.; Hachette Livre, Paris, 1996, 122 p.; Heraklion Museum, 108 p.; Ilustrowana Historia Świata, Muza SA, 1993, p. 184; Instituto Geografico De Agostini S. p. A., Novara, 156 p.; Jean Paul Grandmont, 196 p.; Limes Museum, Analen, 189 p.; Lower Saxony State Museum, 167 p.; Martin von Wagner Museum of Art, 134 p.; Metropolitan Museum of Art, New York, 113, 117, 141 p.; Mylius, 161 p.; Moja Szkolna Encyklopedia, Muza SA, Warszawa, 1997, 120, 135, 159 p.; Moloney Norah, 1995, 116 p.; Musée Capitolini, Rome, 125, 194 p.; Musée du Louvre, Paris, 125, 130, 132, 142, 155 p.; Musée Saint-Raymond, Toulouse, 176 p.; Musei Vaticani, Rome, 141 p.; Museo Archeologico Nazionale, Napoli, 133, 143, 180 p.; Museo Gregoriano, Rome, 179 p.; Museo Nazionale, Rom, 116, 117 p.; National Archeological Museum, Athens, 110, 141 p.; National Geographic, June 1981, vol. 147, 162 p.; National Geographic, May 1984, vol. 165, 194 p.; National Museum Bukarest/Dagli Orti, 189 p.; Palais des conservateurs, Rome, 187 p.; Palazzo Madama, 156 p.; Papyrology Rooms, Sackler Library, Oxford, 138 p.; Pergam Museum, Berlin, 119 p.; Poznawanie Świata, Wydawnictwo RTW, 2001, 180, 184 p.; Punch, 177 p.; Scala Florence, 137, 158, 160, 178–180 p.; Septyni antikos pasaulio stebuklai, Vilnius, Briedis, 1997, 148, 149 p.; Staroveke civilizace, Time Life, Praha, 1999, 145 p.; Stimpson B., The Roman World, Nelson Thornes Ltd, 2002, 178, 186 p.; The British Museum, London, 111, 113 p.; The National Gallery, London, 121 p.; The Usborne Encyclopedia of Ancient Greece, Usborne Publishing Ltd, London, 1999, 110, 118, 135, 137, 144, 145 p.; Time life books, 159 p.; Volk und Wissen Verlag, 132 p.; Warner Bros, 123, 130 p.; Web Gallery of Art <http://www.kfki.hu/>, 154 p.; www.aboutroma.com, 196 p.; www.coinnews.net, 172 p.; www.christies.com, 185 p.; www.crystalinks.com/, 162 p.; www.factsanddetails.com, 167 p.; www.historywiz.com, 171 p.; www.jesuswalk.com, 187 p.; www.pm-history.com, 152, 155 p.; Zeitreise, Berlin, Klett, 1998, 190 p.; Археология. Москва, Росмен, 1996, 195 p.

Leidėjai stengėsi susisiekti su visais iliustracijų autorių teisių savininkais, bet ne visada sėkmingai. Jei iliustracijų savininkai pareikštų savo teises, esame pasirengę įvykdyti visus pagrįstus reikalavimus.

Ignas Kapleris, Antanas Meištas, Karolis Mickevičius, Rytas Šalna, Ingrida Šotlandaitė-Juzefovičienė, Živilė Tamkutonytė-Mikailienė

LAIKAS. Istorijos vadovėlis 7 klasei. II dalis

Redagavo Danutė Kuodienė. Žemėlapius sudarė: Arūnas Latišenka. Dizaineriai ir maketuotojai Arūnas Latišenka, Ramūnas Gedutis.

Dailininkai: Vilius Jurkūnas, Šarūnas Miškinis, Marius Zavadskis

Išleido K. Mickevičiaus leidykla „Briedis“, Parodų g. 4, LT-04133 Vilnius, Lietuva, www.briedis.eu, info@briedis.lt

Spausdino UAB „BALTO print“, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius, Lietuva, www.baltoprint.lt, info@baltoprint.lt

VADOVĖLIO KORTELĖ

Eil. nr.	Mokinio vardas ir pavardė	Mokslo metai	Vadovėlio išvaizda (labai gera, gera, patenkinama)	
			mokslo metų pradžioje	mokslo metų pabaigoje

GERBKIME IR TAUSOKIME KNYGAS

Leidyklos „Briedis“ vadovėlių ir mokymo priemonių komplektas V–VIII klasėms

III a. IV a. V a.
LAIKAS 7
Istorijos vadovėlis
II dalis

